

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
ALMAN DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**AZİZ NESİN'İN “YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”,
CARL ZUCKMAYER'İN “KÖPENİCK'LI YÜZBAŞI” VE
FRIEDRICH DÜRRENMATT'IN “BÜYÜK ROMULUS” ADLI ESERLERİNDE
MİZAH, HİCİV VE İRONİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

CEM TAŞ

BURSA 2007

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
ALMAN DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI**

**AZİZ NESİN'İN “YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”,
CARL ZUCKMAYER'İN “KÖPENİCK'LI YÜZBAŞI” VE
FRIEDRICH DÜRRENMATT'IN “BÜYÜK ROMULUS” ADLI ESERLERİNDE
MİZAH, HİCİV VE İRONİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

CEM TAŞ

**Danışman:
Yrd. Doç. Dr. Celal KUDAT**

BURSA 2007

ÖZET

YABANCI DİLLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI ALMAN DİLİ EĞİTİMİ BİLİM DALI

AZİZ NESİN'İN “YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”, CARL ZUCKMAYER'İN “KÖPENİCK'LI YÜZBAŞI” VE FRIEDRICH DÜRRENMATT'IN “BÜYÜK ROMULUS” ADLI ESERLERİNDE MİZAH, HİCİV VE İRONİ

Cem TAŞ
Yüksek Lisans Tezi

“Aziz Nesin'in ‘Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz’, Carl Zuckmayer'in ‘Köpenick’li Yüzbaşı’ ve Friedrich Dürrenmatt’ın ‘Büyük Romulus’ adlı eserlerinde Mizah, Hiciv ve İroni” başlıklı çalışmamda; Türk, Alman ve İsviçre Edebiyatı’ndan, yakın anlatım tekniğine sahip üç yazarın örnek olarak seçtiğim eserlerini çıkış noktası olarak kullanarak, anlatım yöntemlerine yönelik incelemelerde bulundum. Mizah, hiciv ve ironi öğelerinin sık kullanımına dayalı bu yöntemin hangi amaçlarla ve ne şekilde uygulandığına, okur üzerinde nasıl etkiler bırakabildiğine; yöntemin amacına ulaşmasında yazarların başarısına, günümüz şartlarında hiciv, mizah, ironiye dayalı anlatımların hangi durumda olduğuna ve hangi sebeple bunlara başvurulduğuna yönelik yorumlarımı, örneklendirmelere dayanarak çalışmamda sundum. Bu amaçla, çalışmamın ilk kısmında “mizah, hiciv ve ironi” edebi terimlerinin kavram tanıtımına yer verdim. Hangi yazarların, hangi eserlerinde, hangi konuların üzerinde yoğunlaşacağımızı bir sonraki bölümde vurguladıktan ve bu doğrultuda çalışmamın geri kalanı için gerekli ön bilgileri aktardıktan sonra; eserlerin tek tek hiciv, mizah, ironi yönünden incelenmesine geçildi. Bu kısımda her eseri kendi içerisinde üç alt başlığa ayırarak mizah, hiciv ve ironi yönünden analiz edip, ilgili örnekleme yapıldı. Kendi içerisinde tek tek incelenen eserler, bir sonraki kısımda benzerlikler ve farklılıklar bakımından kıyaslanmıştır. Kıyaslamaların ardından gelen 4. bölüm çalışmamın ana fikrini oluşturmaktadır. Bu bölümden sonra; durumun genelleştirilip günümüzle bağdaştırıldığı, yorum ve değerlendirmelerin yer aldığı “Sonuç” kısmı gelir. Sonuç kısmında, çalışma konuma birebir uyan, güncel olaylar ve yaşanmış örneklere yer vererek; ele aldığım konunun geçerliliğine, yaşantımızdaki yerine dikkat çekmek istedim.

Çalışmam boyunca verilen örneklerden varmak istediğimiz sonuç; çıkış noktam olarak seçtiğim üç yazarın da mizah, hiciv ve ironiye dayalı anlatım tarzlarıyla hedeflediklerinin ne olduğunu göstermekti. Böylelikle bu yöntemin etkinliğinin farkına varılarak kullanım alanının genişletilmesini ve benzer eserler okurken sadece yüzeysel değil, farklı anlamların da farkına varılmasını kolaylaştırmak istedim.

Danışman : Yrd. Doç. Dr. Celal KUDAT

Sayfa sayısı : 157

Anahtar Kelimeler : Mizah, Hiciv, İroni, Kurumsal Eleştiri, Bireysel Eleştiri, Olgulara Eleştiri, Olaylara Eleştiri

ABSTRACT

THE SATIRE, HUMOUR AND IRONY IN THE NOVELS BY AZIZ NESIN “YAŞAR IS NEITHER ALIVE NOR DEAD”, CARL ZUCKMAYER “LIEUTENANT FROM KÖPENICK” AND A DRAMA IN FRIEDRICH DÜRRENMATT “ROMULUS THE GREAT”

Cem TAŞ

In the novels by Aziz Nesin ‘ Yaşar Is Neither Alive Nor Dead ‘, Carl Zuckmayer ‘Lieutenant From Köpenick ’ and drama in Friedrich Dürrenmatt ‘ Romulus The Great ’, by using the narration techniques of three authors tracing back to German, Turkish and Swiss literature, i have made some studies and researches in my theses.

I have presented the frequent use of humor, satire and irony in my studies and their effects on the readers including the success of the authors and their reasons to apply such techniques. For this reason, in the beginning of my study i focused on the detailed explanation of satire, humour and the irony concepts and i maintained my study after the detailed in information and explanation of these terms by presenting the biography of these three authors by taking their ideas and writings into account, which has a vital role in my study. After focusing on the studies of the specific authors and his specific novel in the name of literature, i began to do stylistic analysis them related to the usage of satire, humor and the irony. The main theme of my study presents the explanation of the concepts information about the author and detailed summary of his attitude in his novels. This includes why these authors choose such techniques, how they use them and the functions of these items. Then comes the conclusion of my studies relying on the use of satire, humor and irony. I have pointed how to use and when to use all these techniques by making generalizations. Which includes the main comment on them. In the last part of my study i want you to pay attention the trustworthness of them and the collequall use of them and to do that. I have given examples from our daily life. The objectives of these three selected authors although these three novels were written in different countries and weren’t written synchronically. They give brejthrough the living conditions, the disorganizations of its countries. Supported by the use of humour, satire and irony. Thus, my main objective in the end of my study is to have the readers pay attention on the main emphasis of the writers issues. These techniques clearly shows that there are other ways of thinking and criticising things by attaching new meanings of the concepts. I have described the reasons why these writers use them to show there are always alternatives and to make an echo on the societies. Thus, i had an opportunity to focus on the importance and essential role of humour, satire and irony. In the general frame, my these consists of these elements.

Thesis adviser : Ass. Prof. Dr. Celal KUDAT

Pages : 157

Key Wors : Humour, Satire, Irony, Institutional Criticism, Individual Criticism, Criticism To The Facts, Criticism To The Events

ÖNSÖZ

İnsanoğlu her zaman mizah ile iç içe olmuş, bir şekilde mizahtan payını almıştır. Hatta bazen de kendisi mizahın bir parçası olmuştur. Düşünebilen ve duyguları olan canlılar olduğumuz için gülme ihtiyacımızın da olması çok doğaldır. Kendimizi neşeli hissedip yüzümüzün gülümsemesi, gülerken hayatın bazı gerçeklerinin bir anlık bile olsa unutulması, eğlenilebilecek bir şeylerin olduğunun fark edilmesi hepimiz için özel hislerdir. İşte mizah da bizlere bu duyguları sağlayan, içerisinde güldürücü unsurları barındıran, hayatın her yönüne ve insana dair şakayı, nükteyi sağlayan geniş bir kavramdır. İçinde barındırdığı derin anlamlar ile insanlara gülmenin yanında bazı fikirleri de ifade etmeye yarayan bu kavramı ve onunla birlikte özdeşleşen hiciv, ironi kavramlarını bu çalışmamda detaylı ele alıp, tüm özellikleriyle incelememde ve böylelikle çalışmamın ortaya çıkmasında desteklerini ve eleştirilerini hiçbir zaman esirgemeyerek bana yol gösteren değerli hocam ve tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Celal KUDAT'a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca çalışmama askerlik hizmetim nedeniyle uzun bir süre ara verip zihinsel olarak yıprandığım dönemde kendimi tekrar toparlayıp, yarım bıraktığım çalışmamı tamamlamak için sürekli manevi destek ve motivasyon sağlayan Zeynep Başkan ve değerli ailesine yardım ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi sunarım. Hayatımın her anında ve her şartta bana maddi ve manevi daima destek veren sevgili annem ve babama ve tüm aileme özel bir teşekkürü ayrıca borç bilirim.

Bursa, 2007

Cem TAŞ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
ÖZET	i
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1	3
1. GENEL TANITIM.....	3
1.1. Kavram Tanıtımı	3
“Mizah, Hiciv, İroni”	
1.2. Türk Edebiyatı’nda Mizah, Hiciv, İroni	7
1.3. Alman Edebiyatı’nda Mizah, Hiciv, İroni	9
BÖLÜM 2	12
2. İNCELENECEK ESERLERİN TANITIMI	12
2.1. Aziz Nesin: Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz	12
2.1.1. Aziz Nesin – Hayatı ve Eserleri	12
2.1.2. Yaşar ne Yaşar Ne Yaşamaz	15
2.2. Carl Zuckmayer : Köpenick’li Yüzbaşı (Der Hauptmann von Köpenick)	16
2.2.1. Carl Zuckmayer – Hayatı ve Eserleri	16
2.2.2. Köpenick’li Yüzbaşı	17
2.3. Friedrich Dürrenmatt : Büyük Romulus (Romulus Der Grosse)	19
2.3.1. Friedrich Dürrenmatt – Hayatı ve Eserleri.....	19
2.3.2. Büyük Romulus	21
BÖLÜM 3	23
3. A. NESİN:”YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”, C. ZUCKMAYER:”KÖPENİCK’Lİ YÜZBAŞI” VE F. DÜRRENMATT:”BÜYÜK ROMULUS” ESERLERİNİN MİZAH, HİCİV, İRONİ YÖNÜNDEN ANALİZİ	23
3.1. Aziz Nesin: Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz’da Mizah, Hiciv, İroni	23
3.1.1. Kişi ve Kurumlara Doğrudan Eleştiriler	23
3.1.1.1 Hükümete, Devlete ve Devletin Kurumlarına Eleştiriler	23
3.1.1.2 Kişilere Eleştiriler.....	30
3.1.1.3 Partilere, Başkanlarına ve Parti Mensuplarına Eleştiriler.....	31
3.1.1.4 İstanbul'a Eleştiriler	32
3.1.1.5 Hayata, Yaşama ve Dünyaya Karşı Genel Bir Sitem	33
3.1.2. İmalı/Dolaylı Eleştiriler	35
3.1.2.1 Hükümet’e, Devletin Resmi Kurumlarına ve Bunların İşleyişine ..	35
3.1.2.2 Siyasi Partilere Eleştiriler	40
3.1.2.3 Eş, Dost, Akraba, Tanıdıklara Eleştiriler	43
3.1.2.4 Hayata Yönelik Genel Bir Eleştiri	44
3.1.2.5 Demokratik Toplum Anlayışına Eleştiriler	45
3.1.3. “Güleriz Ağlanacak Halimize” Türünden Eleştiriler	46
3.1.3.1 Askeriyeye ve Devlet Dairelerine Eleştiriler	46
3.1.3.2 Parti Başkanları ve Büyüklerine Eleştiriler	57
3.1.3.3 Okumuş, Diploma Sahibi Olmuş İnsanlara Eleştiriler	59
3.1.3.4 İnsanların Vurdumduymazlığına ve Polise Eleştiriler	61
3.1.3.5 Cezaevindeki Düzene Eleştiriler	62

3.2. Carl Zuckmayer: Köpenick’li Yüzbaşı’nda Mizah, Hiciv, İroni.....	64
3.2.1. Kişi ve Kurumlara Doğrudan Eleştiriler	64
3.2.1.1 Resmi Dairelere Eleştiriler.....	64
3.2.1.2 Berlin’e Eleştiriler	66
3.2.1.3 Kundura Fabrikasına Eleştiriler	66
3.2.1.4 Ceza Sistemine Eleştiriler	67
3.2.2. İmalı/dolaylı Eleştiriler	70
3.2.2.1 Resmi Dairelere Eleştiriler.....	70
3.2.2.2 Yaşam Şartlarına ve İnsanlara Eleştiriler	72
3.2.2.3 Kıyafet ve İnsanlık Değeri Bağlantısına Eleştiriler	74
3.2.2.4 Alman Disiplinine Eleştiriler	76
3.2.2.5 Oturma İzni ve İşsizlik Sorununa Eleştiriler	76
3.2.3. “Güleriz Ağlanacak Halimize” Türünden Eleştiriler	78
3.2.3.1 Ceza Sistemi ve Yasalara Eleştiriler	78
3.2.3.2 Yapılan Haksızlıklara Eleştiriler	78
3.2.3.3 Karakoldaki İyi Muameleye Eleştiriler	79
3.3. Friedrich Dürrenmatt: Büyük Romulus’ta Mizah, Hiciv, İroni	81
3.3.1. Kişi ve Kurumlara Doğrudan Eleştiriler	81
3.3.1.1 Köşkteki Formaliteye, Bizans Saray Adabına Eleştiriler.....	81
3.3.1.2 Germanyaya Eleştiriler	82
3.3.1.3 Romulus’a ve Hükümdarlık Görevine Eleştiriler	83
3.3.1.4 İmparatorluğa Eleştiriler	86
3.3.1.5 Savaş’a, Sahte Büyüklüğe ve Dünyaya Eleştiriler	87
3.3.2. İmalı/Dolaylı Eleştiriler	89
3.3.2.1 Köşke Eleştiriler	89
3.3.2.2 Romulus’a Eleştiri.....	89
3.3.2.3 Germanlara Eleştiri.....	91
3.3.2.4 Vatan Anlayışına Eleştiri.....	93
3.3.2.5 İrk Hakkında Önyargılara Eleştiriler	93
3.3.3. “Güleriz Ağlanacak Halimize” Türünden Eleştiriler	95
3.3.3.1 Resmîyet ve Formaliteye Eleştiriler	95
3.3.3.2 Ekonomik Duruma Eleştiriler	95
3.3.3.3 Romulus’un Hassasiyet Anlayışına Eleştiri	96
3.3.3.4 Roma’nın Trajik Durumuna Eleştiri	97
3.3.3.5 Kişisel Kazanç ve Menfaate Eleştiri	96
BÖLÜM 4	102
4. A. NESİN:”YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”,	
C. ZUCKMAYER:”KÖPENİCK’Lİ YÜZBAŞI” VE	
F. DÜRRENMATT:”BÜYÜK ROMULUS” ESERLERİNİN	
MİZAH, HİCİV,İRONİ YÖNÜNDEN KIYASLANMASI	103
4.1. Eserlerde Benzerlikler (Ortak Olanlar)	103
4.1.1. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz – Köpenick’li Yüzbaşı	104
4.1.2. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz – Büyük Romulus	108
4.1.3. Büyük Romulus - Köpenick’li Yüzbaşı	110
4.1.4. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz – Köpenick’li Yüzbaşı – Büyük Romulus ..	111
4.2. Eserlerde Farklılıklar (Ortak Olmayanlar)	114
4.2.1. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz	114
4.2.2. Köpenick’li Yüzbaşı	118
4.2.3. Büyük Romulus	121

BÖLÜM 5	128
5. A. NESİN:”YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”, C. ZUCKMAYER:”KÖPENICK’Lİ YÜZBAŞI” VE F. DÜRRENMATT:”BÜYÜK ROMULUS” ESERLERİNDE MİZAH, HİCİV VE İRONİ’NİN KULLANIŞ BIÇIMI, İŞLEVİ VE AMACI	128
5.1. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz’da Mizah, Hiciv, İroni’nin Kullanış Biçimi, İşlevi ve Amacı.....	128
5.2. Köpenick’li Yüzbaşı’nda Mizah, Hiciv, İroni’nin Kullanış Biçimi, İşlevi ve Amacı.....	132
5.3. Büyük Romulus’ta Mizah, Hiciv, İroni’nin Kullanış Biçimi, İşlevi ve Amacı ...	135
5.4. İncelenen Eserlerde Mizah, Hiciv ve İroni’nin İşlevi - Amaçları	144
SONUÇ.....	148
KAYNAKÇA.....	154
ÖZGEÇMİŞ.....	157

GİRİŞ

İnsanoğlunun bir arada yaşamaya başladığı en eski zamanlarda dahi ortak paylaşılan çevrede bireylerin her şeyden dört dörtlük memnun olup, hiçbir şeyden rahatsızlık duymamaları veya şikayetçi olmamaları gibi bir durum söz konusu olamaz. Böyle bir şey zaten, düşünebilen ve her zaman daha iyiyi isteyen bu canlı türü ile bağdaşmazdı. Her zaman yanlışlıkların, aksaklıkların, eksiklerin farkına bir şekilde varılıp bunların değişmesi, düzeltilmesi, daha rahat bir yaşamın oluşması çabasına girmiştir insanoğlu. Savaşlar, barışlar, anlaşmalar, yasalar, bilim ve teknoloji, medya vs. hep bu isteğe hizmet etmiş veya bu arzunun sonunda oluşmuş kavramlar değil midir? İşte benim bu çalışmada ele aldığım araştırmamın çıkış noktası insanların bu özelliğine dayanıyor. Fakat temel aldığım ölçüt, insanların bu istek ve eleştirilerini dile getirme yöntemleridir. Sonuçta bir hoşnutsuzluğu, bir eleştiriyi veya beğeniyi ifade etmenin şüphesiz ki sınırsız yöntemi vardır. Ancak benim bu çalışmada üzerinde durduğum yöntem mizah, hiciv ve ironi kavramlarından geçiyor. Yani bir çok kimseye göre yalnızca güldürme, hoş vakit geçirme, eğlendirme anlamları ifade eden bu kavramların kullanılış amaçlarına ve bu amaca göre kullanılış şekillerine yönelik incelemelerimi yaptım ve görüşlerimi belirttim. Bir diğer deyişle, çalışmama başlamadan önce varmak istediğim sonuç mizah, hiciv ve ironinin ne amaçla ve nasıl kullanıldıkları sorusuydu.

Bu kapsamda, çalışmam için üç farklı ülkeden, üç farklı kültürü temsil eden, üç farklı yazarın eserlerini çıkış kaynağım olarak kullandım. Eserler ve olaylar farklı da olsa, yazarların konuyu ele alış biçimi ve okura verilmek istenen mesaj için kullandıkları yöntemler benzerdir. İşte bu benzerlik noktasını mizah, hiciv ve ironi oluşturuyor.

Benzerlik ve farklılıklarını inceleyip görüşlerime örnek teşkil eden eserler Aziz Nesin'den Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Carl Zuckmayer'den Köpenick'li Yüzbaşı ve Friedrich Dürrenmatt'tan Büyük Romulus'tur. Bu üç eser için çalışmamda izlediğim ve teknikler 5 bölümden oluşan çalışmamın 3. bölümünden itibaren kendini gösterir. Bundan önceki bölümlerde çalışmamın çıkış noktasını oluşturan kavramlar ve eserlerle ilgili açıklayıcı bilgilerin yer aldığı bölüm bulunur. Buradaki bilgilendirmelerden sonra 3. bölümde üç eserin mizah, hiciv ve ironi yönünden incelenmesi yer alır. 4. bölüm benzerlik ve farklılıkların kıyaslandığı ve örneklerle verildiği bölümdür. Bu kısımda dikkat ettiğim nokta, görüşlerimi ve tespitlerimi mutlaka eserlerdeki örneklerle ve alıntılarla desteklemiş olmamdır. Beşinci bölümde ise Mizah, Hiciv ve İroni'nin üzerinde çalıştığım eserler içindeki işlev ve amaçlarını

belgeleriyle açıklığı kavuşturmayı hedeflemektedir. Çalışmamın son bölümünde ise, çalışmamın geneliyle ilgili vardığım görüşlerin yer aldığı sonuç yer almaktadır.

Ele almış olduğum konu son derece güncel ve geçerliliği olan bir konu olduğu için kaynak konusunda uzaklara gitmeye gerek duyulmadı. Çünkü yaşamımızın her alanında hemen hemen her gün karşılaştığımız ve karşılaşacağımız olaylarla ilgili örneklerin olması ve mizah, hiciv ve ironinin özellikle günümüzde etki gücü ve kullanılabilirliği çok olan kavramlar olması çalışmam boyunca konuya hakim olmamda büyük etken oldu. Karşılaştığım benzer olaylarda ve durumlarda çalışmam için malzeme ve ek kaynak yaratma imkanım oldu. Tüm bunlar çalışmamın içerisinde yer almaktadır. Bu çalışmamda hedeflenen; mizah, hiciv ve ironinin insanları güldürüp eğlendirmek kadar düşündürüp bir şeylerin farkına vardırırmaya yarayan etkili birer ifade sanatı olduğunu göstermektir. Nerede ve nasıl kullanılabileceği ve nasıl etkiler yaratabileceğinin tespiti için örnek ve öneriler sunabilmektir.

BÖLÜM 1

1. GENEL TANITIM

1.1. Kavram Tanıtımı

“Mizah, Hiciv, İroni”

Mizah: *Alay, şaka, gülmece* de denilen bu edebiyat teriminin Arapça'daki karşılığı *müzah*'tır. Latife, eğlence anlamlarına gelir. Edebiyat terimi olarak; kişileri, olayları, durumları gülünç yanlarıyla yansıtan yapıtlar için kullanılır. Bu anlamda mizah bir edebiyat türünü değil, bütün türler için söz konusu olabilen bir tutumu, konuya yaklaşım biçimini ve anlatım özelliğini niteler. Başka deyişle, bir şiir, bir öykü, bir romanın mizahi olabilmesi, yazarının konuya bakış açısına ve o konuyu yansıtmış biçimine bağlıdır. Bu nedenle mizah edebiyat dışı tutulamaz. İçinde hayatın herhangi bir yönüne veya bir insana dair zarif bir nükte, bir şaka, ince bir alay bulunduran, tarzıyla okuyana tebessüm ettiren yazı ve manzumelere *mizahi eser* denir. Mizah eserleri sadece şaka, güldürme maksadıyla söylenip, yazılıp, çizildiği gibi belli fikirleri ifade etmek için de ortaya konulabilir. Karikatür, hikaye, roman, komedi, nükte, fıkra, hiciv, taşlama gibi şekillerde karşımıza çıkan bu eserlerin en önemli özelliği; espri adı verilen can alıcı noktanın eserin ayrıntıları arasında büyük bir yetenekle gizlenmesi, tam sırası gelince de beklenmedik bir anda söylenmesidir. Ayrıca mizah, gelenek ve kuralların sorgulanmasında da önemli bir rol oynar. Özellikle siyasal, sosyal, politik hadiselerin ağırlıkta olduğu konulara değinen “Siyasal mizah” 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Mizah denilince Türk Edebiyatı'nda akla gelen isimlerden Aziz Nesin bu konuyla ilgili şöyle bir yorumu vardır:

“Mizah, yaşam çatışmasının bir ürünüdür. Ancak bu çatışmada güçlü olan güçsüzü döğör, ezer, yener, ama onunla alay edemez. Çünkü güçlü, yenik düşürdüğü kişiyle, bir de alay etmeye kalkarsa, bu alay tutmaz, yayılmaz ve mizah değeri kazanamaz. Yenik düşürdüğü kişiyle alay eden güçlüye ancak kızıılır. Alay etme, yenilmişlerin vazgeçilmez, dayanılmaz kusuru ya da meziyetidir...Halk, kendisini ezenlere karşı, kurtuluşu için ayaklanmak, başkal-dırmak isteğindedir. Ama ayaklandıkça, başkaldırdıkça daha çok eziliyorsa, kurtuluşunu, alay ederek egemen sınıfı çürütmekte arar. Halkı ezen, kendi

*kendi ulusunun egemen sınıfı olduğu gibi, işgalci, sömürgeci yabancılar ya da yabancılarla işbirliği yapan egemen sınıf olabilir. Örneğin, Nasrettin Hoca'nın yaşadığı çağ ve ortamda durum böyledir. XIII. Yüzyılda Selçuklular, Moğol istilasası altında kalmışlar ve Selçuk hükümdarları, beyleri, yönetmenleri, özçikarları için, kendi halkları aleyhinde Moğollarla işbirliği etmiştir. Bu durumda başkaldırmanın yerini mizah almıştır”.*¹

Mizah, eleştiri görevi görmekle beraber, ciddi işlerle uğraşmaktan yorulmuş kimselere rahatlık ve huzur; söylenmesi istenilen ancak açıkça söylenemeyen şeylerin gözler önüne serilmesinden dolayı bir ferahlık verir. Gülünç olanı ve tuhafı arayan mizah; iğneleyici bir eleştiri de olsa hedeflediği kişiyi, kurumu darıltmaz. Bizleri güldüren, sözün alışılmamış, şaşırtıcı, garip ve beklenmedik oluşudur. Ayrıca, görünür, görünmez bir çelişme, bir çatışma her türlü mizahın şartları arasındadır. Mizah, “ciddinin tersi” olduğuna göre, biz bir şeye gülerken, onu başka şeyle(farkında olarak, olmayarak) karşılaştırıyoruz, çatıştırıyoruz demektir. Mizahlı bir sözü deli saçmasından ayırt etmek için, onun bir zeka eseri olarak tam yerinde ve zamanında söylenip söylenmediğine, bir de bizi şaşırtmakla kalmayıp mantığa da uygun düşmesine dikkat etmek gerekir. Mizahla ilgili tanınmış üstatlarımızın görüşlerinden bazıları örneklersek;

*“Mizah nüktedir, zarafettir, hicivdir. Muhatabı sinirlendirir; ama hoşu gider. Mevzu seçilmez, kendisini seçtirir. Mizahi çerçeveden bakıldığı zaman, siyaset, sosyal hadiseler hep birer mevzudur”*².

Refi Cevat Ulunay

*“Mizah sanatının bence sosyal hadiselerle, politika ile muhakkak ki çok yakın ilgisi vardır. Zaten mizah, aktüaliteyi-politik, sosyal her nevi aktüaliteyi demek istiyorum- yakından takip eden ve hicveden sanattır”*³.

Reşat Nuri Güntekin

Mizahın dozu kaçarsa, küçümseyici, aşağılayıcı bir hal alırsa “kara mizah/hiciv” olur.

¹ Özkırımlı, Atilla: Türk Edebiyatı Ansiklopedisi 3 ncü cilt, İstanbul: Cem Yayınevi, 1987, S. 857.

² Yücebaş, Hilmi: Türk Mizahçıları Nüktedarlar ve Şairler, 1 nci baS. İstanbul: L&M Yayınları, 2004, S.16.

³ Yücebaş, S.16.

Hiciv: Hiciv yerine yergi, kara mizah, taşlama sözcükleri ile de karşılaşılır. Genellikle bir kişiyi, kurum ya da topluluğu alay ederek eleştirmek, yermek, aşağılamak ve gülünç duruma düşürmek amacıyla yazılan, daha çok manzum metinlere verilen isimdir. Mizahın ağır şeklidir.

Hicivde, hedef alınan kişi ya da kurumu, toplumu acımasızca eleştirme, bunu yaparken gülünç olanı öne çıkarma duygusu hakimdir. Hiciv yazarı (heccav), yazdıklarında egosunu öne çıkarma kaygısı taşısa da asıl amacı, toplumsal hayattaki çarpıklıkları, kötü işleyişi; kurum ve kuruluşlardaki aksaklıkları; yöneticilerin haksızlıklarını, kişilerin hoş gitmeyen ve genel ahlaka aykırı tavır ve davranışlarını yermek, alaya almaktır. Hicivde mizah, mübalağa ve eleştiri ölçsüz yer alır. Kara mizah ifadesi, hicvi oldukça iyi açıklayan bir tabirdir. Oranı iyi ayarlandığı ve içinde doğruluk payı bulunduğu sürece, hiciv çok tesirli bir anlatım tarzıdır. Mizah ve hiciv zaman zaman birbirine karıştırılsa da, mizahta öncelikli amaç güldürmektir. Mizahın konusu yaşanan hayata karşılık gelmeyebilir; yeni uydurulmuş, kurgulanmış bir çok olay mizaha konu olabilir. Hiciv ise bir tarafıyla gerçeği yansıtır, yaşanan hayattan ilham alır. Tenkit ve uyarıyı öncüleyen hiciv, didaktik bir karakter arzeder. Şeyhi'nin Harname'si, Fuzuli'nin Şikayetname'si, Nefi'nin Siham-ı Kaza'sı Eski Türk Edebiyatı'ndaki hicviye örnekleridir. Halk şiirinde ise bu türdeki eserlere *taşlama* adı verilir.

İroni: *Alaysılama* da denen bu terim Yunanca *eironeia*'dan gelir ve <<inceden inceye alay etme>> demektir. Sokrates'in <<kendisinin bir şey bilmediğini öne sürüp sorular sorarak karşısındakinin bir şey bilmediğini ortaya çıkarma>> yı amaçlayan yöntemi için kullanılmıştır. Osmanlıcadaki istihza ile argodaki saraka sözcükleri de eşanlamlısıdır. İnce alay anlamına gelir. Edebiyatta anlatılmak istenenin alay olduğunu belli edecek biçimde tersini söyleyerek anlatmaya denir.

Bir düşünce veya duygu, öyle söylenir ki, okur, tam tersinin kastedildiğini anlar. İroni, ciddi bir tavırla söylendiği halde alay olduğu belli olan, sezilen acımasız sözdür. Daha kapsayıcı ve açıklayıcı bir ifadeyle ironi; “Yaşanan saçmalıkların, karşıtlıkların daha etkili ve vurucu bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla, asıl anlamın gizlenerek bütün bunların doğal bir olaymış gibi anlatılmasıdır”⁴. Yazar, aslında gerçeği, daha doğrusu ne söylemek istediğini, ne söylediğini bilir ama bilinçli olarak bilmiyormuş gibi ciddi davranır.

¹ Karataş, Turan: Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, 2 nci baS. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, S. 238.

Öyküleme bir teknik olarak kullanılan ironide nükte, yerme, alay ve acımasız bir eleştiri vardır. İroni, ustalık ister. İpuçları hemen verilmezse, söz maksadını aşabilir ve yazarın amaçlamadığı bir hedefe yönelir. İroni ile, yüzeysel bir komiklikten ziyade okuru sarsmak, muhatap üzerinde derin bir etki bırakmak hedeflenir. Ayrıca “insanın gerçek karşısındaki kayıtsızlığı”na dikkat çekilir. Boynukara’nın ironi hakkındaki cümleleri bu yöntemi açıklamaya yardımcı niteliktedir:

*“İroninin bütün başarısı kelimeler veya olaylar ya da bunların yer aldıkları
metin arasındaki mesafenin (uzaklaştırma) kullanılmasında dayalıdır./.../
İroni, başarısını, hafife alma, paradoks, kelime oyunları ve benzeri unsurlara
borçlu olan bir dolaylı anlatım, iki farklı öğeyi yan yana getirerek sunma
yöntemidir.”⁵*

⁵ <<Boynukara: 1997, S.100, 101.>> Turan Karataş, Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, 2 nci baS. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, S.238, 239’deki alıntı.

1.2. TÜRK EDEBİYATI'NDA MİZAH, HİCİV VE İRONİ

Türk edebiyatında gerçek anlamda ilk mizah ürünleri masallar, fıkralar ve seyirlik oyunlar olmuştur. Divan edebiyatında sık rastlanmamakla birlikte mizah yer almıştır. Ancak hiciv ve mizahın şiiri küçülteceği düşüncesi hakim olduğundan; ikinci derecede bir olgu olarak algılanmıştır. Bu dönemde akla ilk gelen hiciv eserlerinden birisi Şeyhi'nin "Harname"sidir. Şeyhi bu eserinde ince bir mizah ile insani zaafı hicvetmiştir. Eserin kahramanı bir eşektir ve hak ettiğinden fazlasını ister. Çayırdı gördüğü öküzlere özenir. Onlar gibi olmayı ister. Fakat bu zafiyetinin sonunda kulaklarından ve kuyruğundan olur.

Mizahi bir eserin edebi nitelik taşıyabilmesi için ince bir nükte, zarif bir manzum içermesi gerekir. Fakat eski Türk edebiyatı hicvi, kişiye yönelik saldırı üzerine kurulu ve kişinin özel hayatını hicve malzeme eder özellikteydi. Ancak Tanzimatla birlikte Türk kültürü Batı kültürüne açılınca bu değişim ve gelişim günümüz hiciv ve mizahının temel yapısını belirlemiştir. Teodor Kasap ve Direktör Ali Bey'in Fransız edebiyatının etkisiyle yazdıkları tiyatro eserleri önem kazanmıştır. Şinasi'nin Şair Evlenmesi, Ziya Paşa'nın Zafername Şerhi, Namık Kemal'in imzasız fıkra ve yergileri bu tiyatro eserlerini izledi.

2. Meşrutiyet'le birlikte Türk mizah edebiyatı büyük gelişme gösterdi. Bu dönemde Baha Tevfik, Peyami Safa, Ömer Seyfettin, Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon gibi birçok yazar mizah yazılarıyla ünlendi.

Cumhuriyet'le birlikte Türk mizahı yeni bir kimlik kazandı. Bu dönem yazarları geçmişi eleştiren, yeni dönemi savunan bir tutum ve anlayışı benimsedi. Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Rıfat Ilgaz, Orhan Kemal, Bedii Faik, Haldun Taner, Muzaffer İzgü, Çetin Altan gibi yazarlar bu dönemin önemli isimleridir. Bu isimlerden Rıfat Ilgaz'a göre:

*"Mizah diye bir yazı türü yoktur. Yazı türü romandır, öyküdür, köşe yazıdır, anıdır. Mektup bile bir yazı türüdür de, mizah bir yazı türü değildir. Tür olsaydı tekniği olurdu. Mizah bir biçemdir. Topluma bakış açıdır. Mizacımızdan gelen bir özelliktir, bir çeşnidir. Yazı türleri beceri ister, teknik ister. Bunları sağladın mı başarı tamdır. Mizah ne ister? Mizah insanın mizacından geldiği için bilgi değildir, edinilemez. Teknik de değildir. İnsanın yaradılışında bu özellik varsa mizah başarılı olabilir."*⁶

Rıfat Ilgaz

⁶ Yücebaş, Hilmi: Türk Mizahçıları Nüktedarlar ve Şairler, 1 nci baS. İstanbul: L&M Yayınları, 2004, S.16.

Günümüzde mizah, hiciv, ironi unsurları oldukça yaygın olarak kullanılır hale gelmiştir. Rahatsızlık duyulan bir konuyu üstü kapalı eleştirmek için, karşımızdaki kişilere beğenilmeyen yönlerini ve eleştirilerimizi dolaylı yollardan ifade etmek için, veya mevcut düzene veya işleyişe karşı memnuniyetsizliğimizi dile getirmek için gerek edebi eserlerde, gerek yazılı basında, gerekse medyada sıklıkla karşılaştığımız bu biçimin geçmişten günümüze görünümü bu şekildedir.

1.3. ALMAN VE İSVİÇRE EDEBİYATI'NDA MİZAH, HİCİV VE İRONİ

Alman edebiyatı; Orta Avrupa'da yaşayan ve Almanca konuşan toplulukların edebi yaratısıdır. İsviçre de bu topraklardan biri olduğuna göre buradaki edebi çalışmaları da Alman edebiyatı çatısı altında ele alabiliriz. İsviçre'deki edebiyat aynı Avusturya'daki edebiyatta olduğu gibi bağımsız bir edebiyat sahasından ziyade, daha çok coğrafi bir sınırlandırmayı ifade etmektedir. Yani İsviçre edebiyatını Alman edebiyatından bağımsız, farklı bir edebiyat olarak ele almak yanlış olur. Böylelikle İsviçreli yazarlar Alman kültür sahasına ait oldukları gibi, aynı zamanda da Alman edebiyatının birer parçasıdır. Her ikisini de bir bütün olarak ele almak yanlış olmaz. Tabi ki sınırlı sayıda da olsa şivesel eserler bu Alman dil sahasında ayrı ele alınmaktadır.

Henüz Ortaçağ'da İsviçre'de birçok manastırda edebi çalışmalar boy göstermiştir. Muri manastırında 1250 yılında, daha sonra da St.Gallen'de en eski almanca oyunlar "Osterspiel" ve "Weihnachtsspiel" ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde "saray edebiyatı" da bugünkü İsviçre topraklarında ortaya çıkmıştır. Örneğin Zürih'deki "Menessische Liederhandschrift".

16. yüzyılda Aegidius Tschudi "Schweizerchronik"i yazmıştır. Bu eser Schiller'in "Wilhelm Tell" adlı eserinin temelini oluşturmuştur.

İsviçre'deki Alman edebiyatı her zaman Alman Dil ve Edebiyat sahasının gölgesinde kalmış olsa da, birçok önemli eseriyle bu sahada adından söz ettirmiştir. Özellikle Johanna Spyri, Friedrich Dürrenmatt, Max Frisch, Adolf Muschg, Jeremias Gotthelf, Gottfried Keller ve Hermann Hesse de eserlerinden ötürü Nobel Ödülü almışlardır. Johanna Spyri'nin 19. yüzyıldaki "Heidi" kitapları İncil ve Kur'an'dan sonra tüm zamanların dünyada en çok satan kitapları arasında yer alır.⁷

Diğer Avrupa edebiyatlarıyla karşılaştırıldığında Alman edebiyatı diğerlerine oranla daha fazla yerel farklılık gösterir. Bunun sebeplerinden biri 1800'lerde Berlin'in ortaya çıkmasına kadar Almanca konuşan toplulukların Fransa'nın Paris'i, ya da İngiltere'nin Londra'sı gibi bir başkentinin olmamasıdır. Dahası, Almanya uzun süre ayrılıklar ve bölünmeler yaşamıştır. Bu tip bölünmeler 1600'lerdeki din savaşları boyunca ve 1900'lerin ortasında başlayan "Soğuk Savaş" döneminde sıklıkla yaşanmıştır.

⁷ Literatur der deutschsprachigen Schweiz. Erişim: http://de.wikipedia.org/wiki/Schweizer_Literatur [16 Eylül 2005].

Almanya, Reform denen dini hareketin merkezi olması nedeniyle 1500'lerde Protestanlığın ortaya çıktığı yerdir. Reform, kişinin içsel-ruhani özgürlüğünü vurguluyordu. Alman edebiyatını şekillendiren içsellik ve felsefi yansıma da bu tip bir ruha sahip olmuştur.

Mizahın tarihçesine ve Alman edebiyatına etkisine bakacak olursak; Antik Yunan kültüründe halka açık alanlarda, tiyatro sahnesinde, festivallerde ve de sokaklarda hazırcevap insanların ya da nüfus sahibi halkın kendi şehirlerini alaya alan konuşmalarına gülünürdü. Özel alanlarda ise yaklaşık İ.Ö. 550'den itibaren kendilerine fıkra yazılarını kaynak olarak alan özel şakacılar, eğlendiriciler bu işi yürütüyordu. Şölenlerde alaya alma, hakaret etme alışkanlık haline gelmişti. Ancak Yunan Polis devletinin çöküşü ile halk arasındaki bu gülme, alay etme kişiler için tehlikeli olmaya başlamıştır. Antik çağdaki büyük Filozoflar(Aristoteles, Platon, Pythagoras) bu "kaba gülme"nin yerini daha evcilleştirmiş, sade fıkra ve medeni ironilerle desteklemeye gayret etmişlerdir. Platon'un Akademisi'nde dahi gülme yasaklanmıştı.

Roma adaletine göre bir vatandaşla, özellikle soylu kişilerle alay etmenin kesinlikle yasak olduğu ortamda Cicero fıkraları uygun halde kullanma çabasındaydı. Oysa Plautus buna karşılık kendi komedyalarında daha çok halka yakındı ve karnavalın bir parçası konumundaydı.

Ortaçağ ve Rönesans döneminde mizah, saray kültürünce ve de kilise tarafından bastırılmıştır. Kralın sarayındaki soytarı artık önemini yitirmiştir. Fakat mizah artık bir halk ve şenlik(karnaval, yılbaşı) konusu olmuştur. 1450-1750 yılları arasında mizah kitapları önemli hale gelmiştir. Hatta Shakespeare dahi bu kitaplardan fikirler çıkarmaya çalışmıştır.

Reform ve buna karşı hareketin kavgası ile birlikte mizaha önem verilmeye başlanmıştır. Sebep ise ideoloji ile rakibi gülünç duruma düşürebilmektir. Bir taraftan da kilise, bu gülmenin bir kurbanı olmaktan korkuyor ve kontrollü, ölçülü hareket etmeye dikkat ediyordu. Bu nedenle din adamları İsa'nın bile mizaha gülmüş olup olamayacağını düşünmeye başlamışlardır.

Aydınlanma döneminde mizah başlangıçta mantık ve gerçeğe aykırı görülüyordu. Gülmek Fransız parlamentosunca yasaklanmış, ancak daha sonra politik ayrımlar için bir vasıta olarak kabul görmüştür.

Alman "Vormärz" döneminde 1819 Karlsbader Kararları'nın getirdiği sansüre rağmen karikatürlerin, fıkraların ve basılmış yergilerin sayısında patlama görülmüştür. "Aşağıdan gelen mizah"; demokratik hareketin Aristokratiye ve mutlakiyete karşı olan savaşta en önemli

silahı olmuştur. Parlamentolaşma ile birlikte halk kültürü ile üst tabakanın kültürlü mizahı birbirine yaklaşmıştır ve birbirlerini bugün basının etkisiyle sürekli etkilemektedirler.⁸

⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Alman_edebiyat%C4%B1 [05 Haziran 2005].

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Der Literatur-Brockhaus / hrsg. von Werner Habicht, Wolf-Dieter Lange und der Brockhaus-Redaktion 3 ncü baS. Mannheim: F.A. Brockhaus, 1988, S.337, 338.

BÖLÜM 2

2. İNCELENECEK ESERLERİN TANITIMI

2.1.1. Aziz Nesin: Hayatı ve Eserleri

1915 İstanbul doğumlu Türk gülmece, fıkra, öykü ve roman yazarıdır. Asıl adı Mehmet Nusret olan Nesin, iki yıl Darüşşafaka'da okuduktan sonra Kuleli Askeri Lisesi'ni (1935), Harp Okulu'nu (1937) ve Askeri Fen Okulu'nu (1939) bitirdi. Teğmen olarak orduya katıldı, subaylık yaptı. Bir yandan da Güzel Sanatlar Akademisi Süsleme Bölümü'ne devam ediyordu. <<Görev ve yetkisini kötüye kullanmak>> suçuyla ordudan çıkarıldı. Bir süre çeşitli işlerde çalıştıktan sonra, gazeteciliğe başladı. Yedigün, Karagöz ve Tan gazetelerinde çalıştı (1944-45). Tan'ın yıkılması üzerine önce tek başına Cumartesi adlı bir magazin dergisi, ardından Sabahattin Ali ile birlikte Marko Paşa'yı çıkardı (1946). Dergi birçok kez kapatıldı, ama ad değiştirerek yayını sürdürdü. Amerikan yardımını eleştiren <<Nereye Gidiyoruz?>> adlı broşürü yüzünden 10 ay hapis, 4 ay sürgünle cezalandırıldı (1947). Daha sonra siyasi nitelikli *Baştan* dergisini çıkardı, Pulitzer'den yapılmış imzasız bir çeviri yüzünden derginin sorumlu yönetmeni olarak 16 ay hapis cezasına çarptırıldı (1952). Türkiye Yazarlar Sendikası başkanlığı yaptı (1979/87). 12 Eylül'den sonra ise, aydınların demokrasi ve özgürlük mücadelesinde başlıca bir rol oynadı; bu yüzden kendisine sürekli davalar açıldı.

Nesin'in çağdaş Türk Edebiyatı'nda önemli ve özgün bir yeri vardır. Özellikle hikaye, roman, anı, oyun türünde ürünler vermiş; efsane, Nasreddin Hoca fıkraları gibi klasik edebiyat biçimlerinden yararlanmış; özellikle Karagöz'deki diyalog yapısını ve Meddah anlatımını kullanmış, geleneksel gülmeceye ve edebiyat biçimlerine çağdaş bir boyut getirerek ulusal bir üne kavuşmuştur. Hiciv çizgisini aşamamış Türk gülmece edebiyatına alayı, güldürme ögesini, humorla beslenen yergiyi getirerek bu alanda birçok örnekler vermiştir. En sıradan olaylardan bile öykü konusu çıkarabilen gözlem gücüyle, toplumsal düzenin çarpıklığının, kurumların işleyişindeki aksaklıkların günlük yaşayışa yansımalarını ve gerçekte bir dram boyutuna ulaşan gülünç yanlarını anlatmasının yanı sıra insanları belirli alışkanlıkları, duyuş, düşünüş ve davranış biçimleri çevresinde tipleştirerek, yalın, abartılı bir anlatımla sergilemiştir. Toplumcu-gerçekçi gülmece edebiyatının <<baş ustası>> olan Nesin, yapıtlarının tümünde Türkiye'nin genel bir toplum-insan görünümünü çizmeyi amaçlar. Yapıtlarında siyasal eleştiri, abartılı betimleme ve olay aktarımı ile yergi ve gülmece, anlatımının en önemli öğeleri olup, parodi ve groteskler içinde ortaya konur. Yeni anlatım

teknikleri deneyen Aziz Nesin, akıcı üslubuyla çok çeşitli konuları işlemiş; toplumsal değişme karşısındaki yaşamsal sorunlara yönelerek, kapitalizmin yarattığı ekonomik ve politik baskıları, emekçi ve ezilen kesimlerin tipikliği içinde, bireyin çelişik konuma ilişkin gerçekçi bir bakış açısıyla, bitmeyen bir fantezi içinde vermiştir.

Kazan Töreni (1958) adlı, 24 kısa hikayeyi içeren kitaba adını veren hikayede, burjuva yaşam biçiminin yapaylığı ortaya konarak, yöneticilerin halkın gözünü boyamaları alaycı bir şekilde sergilenerek eleştirilir. Masal biçiminde kaleme aldığı *Memleketin Birinde (1958)* adlı yapıtında yaşanan somut bozukluklara karşı çıkılarak, burjuva demokrasisi, büyük kapitalist ülkelerin sanayileine bağlılık, ABD yaşam tarzına öykünme gibi konular eleştirel olarak verilir. *Ah Biz Eşekler'de (1960)* aydınları siyasi açıdan uyanık olmaya ve ideolojik bilinçlenmeye çağıran Nesin, *Sosyalizm Geliyor Savulun (1965)* adlı kitabında, sosyalizmden yaygın biçimde korku duyma olayını gülünç düşürerek, sosyalizm düşüncesinin çarpıtılmasından doğacak tehlikeleri gösterir. Nesin, hikayelerinde ulaştığı gülmece yetkinliğine, roman biçiminde yazdığı yapıtlarında da ulaşır.

Gol Kralı'nda (1955), futbol kurumunun yoz mekanizmasını ve onun içindeki insanın acıklı güldürüsünü; *Zübük'te (1961)*, Anadolu kasaba yaşamındaki çeşitli kesimlerin politikleşme süreçleri ile bunun çürümeye yüz tutmuş ilişkiler olduğunu; *Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz'da (1977; Madaralı Roman ödülü,1978)*, devlet kurumlarının kişiyi ezişini ve toplumsal varlığını yok edişini, bürokrasinin saçmalığa varan statüsünü kara mizahla verir. Roman tekniği ile divan edebiyatı anlatım tekniğini birleştirdiği *Surname'de (1976)* idam cezasına karşı çıkararak, insanın değişim ve gelişme süreciyle bağdaşmadığı savını ortaya atar. Nesin, yazarlığında önemli bir yeri olan oyunlarında, alegori, taşlama ve yergi yoluyla toplumsal düzenin bozukluğunu eleştirerek kokuşmuş yaşam koşulları içine sıkışmış insanın acıklı dramını, zaman zaman soyut düzeyde, zaman zaman da gülmece yanı ağır basan somut bir anlatımla vermeye çalışır. *Biraz Gelir misin'de (1958)*, sorumluluğunun bilincinde olan bir sanatçının, halkın yanında olacağını; *Bir Şeyler Yap Met'te (1959)*, kişinin özgürlüğünün, toplumsal özgürlükte yattığını; *Toros Canavarı'nda (1963)*, kişinin toplumla uyumsuzlaşmasını ve kurallara boyun eğişini; *Çiçü'da (1970/ TDK Tiyatro ödülü, 1970)*, bireyin, kişiliğinde oluşan çelişkiler sonucu şeyleşme aşamasına girdiğini; *Hadi Öldürsene Canikom'da*, cinsel baskılar altındaki kişilerin psikolojik durumlarını; *Tut Elimden Rovni'de (1970)*, karı-koca ilişkilerini değişik bir anlatımla verir. Yurtdışında birçok uluslar arası toplantılara katılmış olan Nesin, İtalya'da iki kez <<Altın Palmiye>> (1956,1957), Bulgaristan'da <<Altın Kirpi>> (1966) ve <<Hitar Petars>> (1977), SSCB'de <<Krokodil>>

(1959) ödülleri ile Asya-Afrika Yazarlar Birliği'nin <<Lotüs Ödülü>>nü (1975) almış; 80'in üzerinde olan kitapları çok sayıda yabancı dile çevrilmiştir.⁹

19 Mart 1990'da Ankara Sanat Kurumu'nda 75. yaşını kutlayan Nesin, 2 Temmuz 1993'de Pir Sultan Abdal etkinliklerine katılmak üzere Sivas'a gitti. 37 aydının yaşamını yitirdiği Madımak Oteli katliamından sağ kurtuldu.

Yazar, söyleşi ve imza günü için gittiği Çeşme Alaçatı'da, (Sivas Katliamı'nın 3. yıldönümünden 3 gün sonra) 5 Temmuz'u 6 Temmuz'a bağlayan gece sabaha karşı geçirdiği kalp kriziyle yaşama veda etti. Cenazesi Çeşme Cumhuriyet Savcısı'nın isteğiyle otopsi yapılmak üzere 6 Temmuz'da İstanbul Çapa Tıp Fakültesi'ne getirildi. 7 Temmuz 1995'de vasiyeti gereği hiçbir tören yapılmaksızın ve yeri belli olmayacak şekilde Çatalca'daki Nesin Vakfı'nın bahçesine gömüldü. Ardında 80 yıllık mücadele, sayısız başarı ve "Nesin Vakfı"nı bıraktı.¹⁰

Başlıca Eserleri:

ROMAN: Geriye Kalan (1948), İt Kuyruğu (1955), Yedek Parça (1955), Fil Hamdi (1955), Damda Deli Var (1956), Koltuk (1957), Kazan Töreni (1957), Toros Canavarı (1957), Deliler Boşandı (1957), Mahallenin Kısmeti (1957), Ölmüş Eşek (1957)... Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz (1977), Surname (1976), Tek Yol (1978).

OYUN: Biraz Gelir misiniz (1958), Bir Şey Yap Met (1959), Çiçü (1970), Beş Kısa Oyun (1979)...

ANI: Bir Sürgünün Hatıraları (1957), Böyle Gelmiş Böyle Gitmez (1.kitap Yol,1966; 2.kitap Yokuşun Başı,1976).

MASAL: Memleketin Birinde (1958), Hoptrinam (1960), Uyusana Tosunum (1971), Aziz Dede'den Masallar (1978).

FIKRA: Nutuk makinesi (1958), Az Gittik Uz Gittik (1959), Merhaba (1971)

GEZİ: Duyduk Duymadık Demeyin (1976; gezi notları değil seyahatname türünde bir dizi öyküden oluşmaktadır), Dünya Kazan Ben Kepçe (1977).

TAŞLAMA-ANTOLOJİ: Azizname (1948), Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı (1973).

⁹ Özkırımlı, S. 908-910.

¹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. http://tr.wikipedia.org/wiki/Aziz_Nesin [10 Haziran 2006].

2.1.2. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz

Aziz Nesin'in bu eserinde kitaba adını veren Yaşar Yaşamaz isimli karakterin komik ve bir o kadar da düşündürücü olan hayat hikayesi anlatılmaktadır. Yaşar'ın hapse girip, cezaevinde mahkumlara adını söylemesiyle ve onlara başından geçen olayları anlatmaya başlamasıyla kahramanımızın traji-komik öyküsü başlar. Bu, ölü olmadığını ispatlamak için bir ömür harcayan bir adamın traji-komik öyküsüdür.

Kahramanımızın adı Yaşar Yaşamaz'dır. Ancak okula yazılacağı gün nüfus kağıdı olmadığı için nüfus müdürlüğüne gidince yaşamadığı ortaya çıkar. Yaşar buradaki kayıtlara göre babasından bir yıl önce doğmuş ve 1.Dünya Savaşı'nda şehit olmuştur. Yaşadığını ispatlayamadığı için devlet onu ölü olarak görmektedir. Yaşar'ın nüfus kağıdı çıkarma uğraşı ve bu uğraşta başına gelenlerle hem güldürücü hem de düşündürücü olaylar akışı yaşanır. Yaşar nüfus kağıdı çıkaramadığı için ne okula gidebilir, ne askerden tezkeresini alabilir, ne evlenebilir, ne iş kurabilir ne de miras alabilir. Hayatında hep engellerle karşılaşır. Kendisine adam akıllı bir hayatı bir türlü kuramaz, çünkü devlet; yani bürokrasi Yaşar'a bu imkanı bir türlü vermez. Fakat işin asıl garip tarafı, devlet kendi yararına olan olaylarda ve durumlarda Yaşar'ın fiziki varlığını baz alıp onun yaşadığını kabul ederken; Yaşar'ın işine yarayacak ve hatta devletin cebinden ufak tefek şeyler çıkacağı zaman onun yaşadığını kabul etmez. Örneğin Yaşar çocukluğunda tüm yaşlıları gibi eğitim hakkından yararlanmak ister. Ancak nüfus kağıdı olmadığı için devlet okulları onu okula almazlar. Fakat askerlik yaşı geldiğinde bu kez onu askere alırlar. Yaşamayan biri nasıl askerlik yapar? sorusuna rağmen devletin dediği olur ve Yaşar askere alınır. Ancak tezkere günü geldiğinde Yaşar'ı bırakmakta devlet aynı tutumu sergilemez ve resmi belgeleri olmadığı için onu bırakamayacaklarını söyler. Aynı şekilde Yaşar'ın devlete babasından kalma vergi borçları olduğunda, devlet onu muhatap kabul edip borçları kendisinden zorla tahsil ederken; yine babasından kalma miras hakkı olduğunda ise yaşamadığı gerekçesiyle mirastan alacağını ödemeyi kabul etmez. Ve bunun gibi çelişkili ve anlam verilemeyen olaylar zinciriyle Yaşar'ın hayatı zehir olur. Hele bir de bunlara Yaşar'ın resmi dairelerdeki bürokrasinin işleyişi nedeniyle yaşadıkları eklenince onun için hapse girmek kaçınılmaz olur. Yaşar'ın haklı kimlik arayışına resmi dairelerdeki koşuşturmalar, adaletsizlikler, aksayan sistem, anlamsız bürokrasi vs. eklenince ortaya Aziz Nesin'den ustaca hazırlanmış olan; nüfus kağıdı olmadığı için başına olmadık işler gelen Yaşar'ın hayatını anlatırken bürokrasiyi de bolca eleştirdiği bu mizahi eseri çıkıyor.

2.2.1. Carl Zuckmayer: Hayatı ve Eserleri

Carl Zuckmayer 27 Aralık 1896 yılında Nackenheim'da (Rheinessen) bir fabrikatörün oğlu olarak doğdu. 1900 yılında Mainz'e gelen Zuckmayer burada 1905-1914 arası lise öğrenimini gördü. 18'inde (1914-1918) gönüllü olarak Dünya Savaşında yer aldı. 1918'den sonra Frankfurt'ta ve Heidelberg'de önce Hukuk ve Milli Ekonomi, ardından da Edebiyat ve Sanat Tarihi, Sosyoloji ve Biyoloji okudu. Çeşitli öğrenim aşamalarından sonra Kiel'de "oyun yazarı" olarak çalışmaya başladı. Fakat işten çıkarılarak Münih Tiyatro evine geçiş yaptı. 1924'ten itibaren Berthold Brecht ile birlikte Berlin *Reinhardt's Deutschem Theater*'de Dramaturg olarak çalıştı. İlk büyük başarısı olan "*Der fröhliche Weinberg*" ona 1925 yılında "*Kleist ödülü*"nü kazandı. "Reinhardt's Deutschem Theater" den başarısızlık nedeniyle kovulmasından sonra Zuckmayer serbest bir gazeteci olarak önce Salzburg'ta sonra da Berlin'de yaşadı. Yazar 1929 yılında "*Georg-Büchner*" ödülünü kazandı. 1930 yılında Heinrich Mann'ın "Professor Unrat" adlı kitabından esinlenerek "Der blaue Engel" adlı filmin senaryosunu yazdı.

Sosyalizme karşı oluşu ve anne tarafından Yahudi kökene sahip olması sebebiyle 1933 yılında eserlerine temsil yasağı getirildi. 1933-38 yılları arasında Salzburg'da Henndorf isimli köyde yaşamaya başladı. Avusturya'nın birleşmesinden sonra tutuklanmamak için İsviçre'ye göç etti. Oradan da Küba üzerinden Amerika'ya göç etti. Burada senaryo yazarı ve Doçent olarak New York Piscatars'ta çalıştı. 1946 yılında Amerikan yönetiminin sivil bir görevlisi olarak Almanya'ya geri döndü. Fakat 1951'den itibaren tekrar Amerika'da yaşadı ve burada Frankfurt şehrinin Goethe ödülü ile 1957 yılında Bonn Üniversitesi'nin Dr. Phil. H.c. ödülünü aldı.

1958 yılında İsviçre'de Wallis'e yerleşen Zuckmayer 1960'da büyük Avusturya Devlet Ödülü'nü, 1967'de de *Orden Pour le mérite* Bilim ve Sanat Ödülü'nü aldı. Zuckmayer 18 Ocak 1977 yılında Wallis'te öldü.¹¹

Başlıca eserleri:

Kreuzweg (1921), Der Hauptmann von Köpenick (1930), Herr über Leben und Tod (1938), Des Teufels General (1946), Die Brüder Grimm (1948), Die Uhr schlägt eins (1961).

¹¹ Deutsch Leistungskurs,(20. August 1996 - 11. Dezember 1996). Carl Zuckmayer Der Hauptmann von Köpenick Referat. Erişim: <http://www.gymueb.fn.bw.schule.de/mhamann/hauptmann1.htm> [16 Ağustos 2006].

2.2.2. Der Hauptmann von Köpenick

Carl Zuckmayer'in bu eserinde bir kunduracı olan Wilhelm Voigt'un uzun yıllar ceza evinde yatıp, cezasını tamamlayarak serbest kalması ve bunun üzerine kendisine "sıfırdan", sıradan bir vatandaş gibi yeni bir yaşam sağlamak amacıyla uğraş vermesi anlatılmaktadır. Voigt'un bu uğraşında devlet daireleriyle giriştiği mücadele ve bu mücadelede devletle-birey arasında yaşanan, aslında günlük yaşamımızda hepimizin başına gelen ya da gelebilecek olan gülünç olaylar, durumlar hicivsel bir anlatımla dile getirilmektedir.

Eski mahkum Wilhelm Voigt artık namuslu bir yaşam sürmek ister. Ancak bunu için öncelikle kendisine gerekli olan kimliği bir türlü alamaz. Bunun üzerine ümidini yitirmiş olan Wilhelm Voigt, "Prusya bürokrasisi"ni kendi yöntemleriyle vurmaya amaçlar. Bir "Yüzbaşı" üniforması satın alarak kendisi için gerekli evrakları bulabileceğini düşündüğü Köpenick belediye binasını işgal eder.

Yıllar süren bir mahkumiyetin ardından kunduracı Wilhelm Voigt cezasını tamamlayarak serbest bırakılır. İşlemiş olduğu suçtan ve yıllarını cezaevinde geçirmiş olmanın verdiği pişmanlıktan, artık kendisine namuslu, sakin bir hayat kurmayı amaçlar. Ancak yaşadığı toplumda diğer vatandaşlar gibi normal bir hayat sürmesine ve "vatandaş" olmasına izin verilmez. Çünkü bir birey olarak yaşadığını << resmi >> olarak ifade edecek olan kimlik belgesi için gerekli bazı evrakları Voigt bir türlü edinemez. Bu amaçla bir çok defa devlet dairelerine başvurur, çaba sarf eder. Ancak her defasında "yepyeni bir hayat" ümidi azalmaya başlar. Belgesiz, oturma müsaadesiz ve kimliksiz yaşamak ona her fırsatta engel teşkil eder ve bu durumdan zarar görür. Voigt bu nedenle hiçbir işe alınmaz ve kalacak yer sorunu çeker. Bir gün eksik belgelerini alabilmek için arkadaşı ile birlikte bir polis karakolunu soymaya karar verir ve burada yakalanarak tekrar ceza evine düşer. Voigt bu mahkumiyetinde askeriye, askeri rütbeler ve askeri emirler ile ilgili her detayı öğrenir. Serbest kaldığında yine aynı sorunları yaşamaya başlar. Kalacak yer konusunda kardeşi Marie ve eşi Friedrich ona yardımcı olurlar. Voigt bundan böyle orada yaşamaya başlar. Ancak bir gün eve gelen mektupta Voigt'tan Berlin'i en kısa sürede terk etmesi istenince Voigt tamamıyla amacından, yani "bir vatandaş olarak yaşama" amacından vazgeçer. Hayatının bu çıkmaz anında Voigt'un kaderini kostüm satan bir dükkan ve bu dükkanda tesadüfen gördüğü eski bir yüzbaşı üniforması değiştirir. Voigt bu üniformayla yanına birkaç asker de alarak Köpenick belediyesini basar. Burada belediye başkanını ve görevlileri tutuklatarak kendisine rahat bir şekilde gerek duyduğu kimliği edinmeye çalışır. Ancak Voigt'un yüzü burada da gülmez. Çünkü kendisine gerekli belgelerin belediye binasında bulunmadığını anlar. Bunun üzerine

Voigt şehir kasasını alarak kaçar. Ertesi gün her yerde bu olay ve “Köpenickli Yüzbaşı” manşetleri konuşulur. Bu meçhul kişi her yerde aranır, ancak Voigt kendi kendine teslim olur. Voigt, tüm hayatı boyunca devletle, resmi makamlarla olan çatışması sonucu artık yaşlı bir adam olmuştur. Ancak aynı zamanda da kendi zamanının bir “kahramanı”.

2.3.1. Friedrich Dürrenmatt: Hayatı ve Eserleri

Dürrenmatt 5 Ocak 1921'de İsviçre'nin Bern Kantonunda doğdu. Bern ve Zürich'te felsefe ve edebiyat okuyan Dürrenmatt, bir ara ressam olarak çalıştı. 1943'ten sonra ise hikaye yazmaya başladı. İlk oyununu 1943'te yazdı: *Komödie* (Komedy). İlk sahnelenen oyunu ise 1946'da yazdığı *Es steht geschrieben* (Kitapta Yazar) dir ve olay yaratmıştır. Bunu 1948'de *Der Blinde* (Kör Adam), 1949'da *Romulus Der Grosse* (Büyük Romulus) takip eder. Her iki eser de ilk olarak Basel'de sahneye konmuştur. Münih Oda Tiyatrosu 1952'de yazarın *Die Ehe des Herrn Mississippi* (Bay Mississippi'nin Evliliği), 1954'te *de Ein Engel kommt nach Babylon* (Babil'e Bir Melek İndi) isimli eserlerini temsil etmiştir.

Friedrich Dürrenmatt Alman Tiyatrosuna büyük katkıda bulunan Alman-İsviçreli zincirinin son halkalarındandır. Yazarın dünya çapında şöhrete ulaşmasına etken olan eseri *Der Besuch der alten Dame* (Yaşlı Hanımın Ziyareti) adlı komedyasıdır. Bu komedyası Ankara Devlet Tiyatrosu dahil Avrupa'nın hemen hemen bütün ülkelerinde oynanmış ve filme alınmıştır. Bu eser ilk olarak 1956'da sahneye konmuştur. 1962'de yayınlanan *Die Physiker* (Fizikçiler) de en fazla ilgi uyandıran eserlerinden biridir. Bu piyeslerin dışında Friedrich Dürrenmatt, Paul Burkhard'ın *Frank V.* Operasının librettosunu yazmış, sinema ve tiyatrolar için senaryolar hazırlamış, filme alınan eserlerinin rejisörlüğünü yapmıştır.

Dürrenmatt 1969'da Temple Üniversitesi'nce edebiyat doktorosayla ödüllendirildi, 1970'de Zürich Schauspielhaus'a sanat danışmanı oldu. 1976'da Galler Sanat Kurulu Uluslararası Yazar Ödülü'nü, 1977'de de Yahudi-Hıristiyan işbirliği Derneği'nin Buber-Rosenzweig Madalyası'nı aldı. Çağdaş Avrupa tiyatrosunun önde gelen adlarından olan Dürrenmatt, dünyanın değişebilirliği karşısında karamsarlığı seçen oyunlarını 'tragikomedya'lar olarak adlandırmıştır; burada, trajik öge, insanın kaçınılmaz yazgısından kaynaklanırken, komik öge insanın içinde bulunduğu bu umutsuz durumdan kurtulmak için giriştiği boşuna çabalardan kaynaklanır. Dürrenmatt, kendi grotesk tiyatrosunu 'yüzü olmayan bir dünyadaki farsı, biçimlenmemiş olanın biçimini, paradoks olanı, elle tutulur biçimde dile getirmenin bir yolu' olarak tanımlar. Önemli bir kuramsal yapıt olan *Theaterproblemen* (1955, Tiyatro Sorunları) adlı kitabında, kendi tiyatrosunun kuramsal temellerini açıklayan Dürrenmatt, Aristophanes, Nestroy ve Wilder'a çok şeyler borçlu olduğunu söyledikten sonra, ancak komedyanın dünyamıza uygun olabileceğini vurgular; çünkü insan ölmek zorunda olduğu için gülünçtür, ölüm ise boşuna yaşanmış bir yaşamın boşuna olan sonundan başka bir şey değildir. Bunu aşabilecek biricik şey insanın iktidarı olsa bile iktidar yine insanın

yıkımına yol açar. Kaldı ki bireysel güç ve cesaret toplumsal bir önem taşımaz; insan yaşamı bu bilinmez dünyada çözümsüz kalır. Dürrenmatt'ın acı alaylı ve kara gülmeceleri grotesk tragikomedyalara şöyle sıralanabilir: Kafka ve Kierkegaard etkileri taşıyan ve teolojik bir dünyagörüşüne, tanrı arayışa yaslanan ilk oyunları: 'Kitapta Yazar', neredeyse boş bir sahnede geçen *Der Blinde* (1948, Kör Adam); tarihin kendi isteği karşısında gitmesini izlemeyi seçen *Romulus Der Grosse* (1949, Büyük Romulus), herhangi bir biçimde ruhun dünyayı değiştirmeye, maddi dünyayı ileriye götürmeye gücü yetip yetmediğini sorgulayan *Die Ehe des Herrn Mississippi* (1952, Bay Mississippi'nin Evliliği), dünyada bencil olmayan sevginin olanaksızlığını işleyen *Ein Engel kommt nach Babylon* (1953, Babil'e Bir Melek Geldi), Brecht'in *Üç Kuruşluk Operası*'ndan esinlenen ve onun bir devamı sayılan yergisel komedyaya, *Frank der Fünfte, Oper einer Privatbank* (1959, Beşinci Frank, Özel Banka Operası), paranın değer yargıları üstündeki olumsuz etkilerini eleştiren ve suç-suçlu-yargılama motifini işleyen *Der Besuch der alten Dame* (1956, Yaşlı Bayanın Ziyareti), günümüzde bilim adamının sorumluluğunu dünyanın yazgısı sorunu içinde ele alan *Die Physiker* (1962, Fizikçiler), ölüm ve ölüm sonrası sorunsalını ele alan *Der Meteor* (1966, Meteor). Dürrenmatt, radyo oyunu alanında da verimli çalışmalar yapmıştır; örneğin, insanlararası dayanışmanın varolmanın koşulu olduğunu vurgulayan *Das Unternehmen der Wega* (1955, Wega Harekatı) İsviçre'deki örgütçülüğü taşıyan *Herkules und der Stall des Augias* (1959, Herkules ve Augean Ahırları), ahlak ile ekonomik çıkarlar arasındaki çatışmayı veren *Die Panne* (1956, Tuzak). Kendi karşı kutbunu oluşturan Brecht gibi, klasikleri yeniden ele alan ve kendi oyunlarını sahneye koyan Dürrenmatt, önemli uyarlamalar da yapmıştır; Strindberg'in *Ölüm Dansı*'na dayanan *Play Strindberg* (1969, Strindberg Oyunu). Dürrenmatt 14 Aralık 1990 Neuchâtel'de öldü.

Diğer Oyunları: *Der Doppelgänger* (radyo oyunu, 1946, Dublör), *Der Prozes um des Esels Schatten* (radyo oyunu, 1951, Eşeğin Gölgesi Duruşması), *Nachtliches Gespräch mit einen verachteten Mensch* (radyo oyunu, 1952, Gece Konuşması), *Stranitzky und der Nationalheld* (radyo oyunu, 1952, Stranitzky ve Milli Kahraman), *Abendstunde im Spatherbst* (radyo oyunu, 1956, Güz Sonrası Bir Akşam Saati), *Die Wiedertauffer* (komedyaya, 1967, Vaftizci), *König Johann* (Shakespeare'den uyarlama, 1968, Kral John), *Titus Andronious* (Shakespeare'den uyarlama, komedyaya, 1969), *Urfaust* (Goethe'den uyarlama, 1970, Kök-Faust), *Portrait eines Planeten* (1971, Bir Gezegenin Portresi), *Der Mitmacher* (1972, Uyarca), *Die Frist* (1977, Son Tarih) *Achterloo* (1983).

2.3.2. Büyük Romulus

Friedrich Dürrenmatt'ın 4 perdelik tarihi komedisi “Büyük Romulus”ta Roma İmparatoru Romulus, İmparatorluğu'nun Almanlar tarafından yıkılışını yaşar. Bu komedide olay İsa'dan sonra 476 yılında iki günlük bir süreçte, İmparatorun villasında geçer. Oyundaki tüm Romalılar, İmparator Romulus hariç, tipik birer Romalı davranışı sergilerler.

15 Mart 476 sabahı Romalı bir asker Spurius Titus Mama, İmparatorun kaldığı villaya gelir ve İmparatora kötü bir haber iletmek üzere onunla görüşme talep eder. Ancak İmparatorun hizmetlisi Achilles ve Pyramus mesajın önemsiz olduğunu düşünerek Titus'u çiftlik ağasına yollarlar. Kısa bir aradan sonra Romulus görünür ve ekonomi bakanının devletin iflasını örtmek amacıyla devlet kasasıyla birlikte kaçtığını öğrenir. İmparator kahvaltısını ister ve hizmetlilerinden tavukları hakkında bilgi alır. Tavuklara o dönemin önemli kişiliklerinin isimleri verilmiştir. Bu arada içişleri bakanı İmparatora gelir ve Spirus Titus Mamma'nın iletmek istediği kötü haberi derhal İmparatora iletmesi gerektiğini söyler. Ancak İmparator onu hemen geri yollar ve Titus'un yatıp uyumasını emreder. Kahvaltı sırasında antikacı Apollyon da gelir. İmparator ona eski İmparatorların heykellerini satmaktadır. Bu arada İmparatoriçe Julia ve savunma bakanı Mares de İmparator'dan Titus'un getirdiği kötü haberi dinlemesini isterler. İmparator bu isteği reddettiği sırada Mares ona Romalı askerlerin son adama kadar Almanlara esir düştüğünü söyler. Sabahın ilerleyen saatlerinde Ostrom İmparatoru Zeno, Romulus'tan sığınma talep eder ve aynı zamanda Almanlara karşı koymasını ister. Romulus sığınma talebini kabul eder. Ardından zengin pantolon fabrikatörü Caesar Rupf gelir ve Romulus'a bir iyilik yapabileceğini söyler. Parası sayesinde Almanların Roma topraklarından çekilmesini sağlayacağını belirtir. Karşılık olarak da İmparator'dan kızı Rea'yı eş olarak ister. Romulus bunu kesin bir tavırla red eder, fakat çiftliktekiler Romulus'un derhal kızıyla konuşup onu ikna etmesini ister. Romulus, İmparatorluğun düşüp düşmemesinin umurunda olmadığını açıklayınca karısı ile tartışma başlar.

Öğleden sonra içişleri bakanı, ekonomi bakanı, Spirus Titus Mama ve İmparatoriçe Zeno villanın önündeki devasa tavuk çiftliğinde otururlar. Bu esnada kalem odasında arşivler yakılmaktadır. Bakanlar idarenin merkezini Sicilya'ya taşımının planlarını yaparlar. Çünkü Almanlar Roma'nın kapılarına dayanmak üzeredirler. Bu arada Rea'nın nişanlısı Ämilian villaya gelir. Birkaç senedir Almanlara esir düşmüştü. Artık o kadar değişmiştir ki, kendisini Rea da tanıyamaz. Ämilian durumları öğrendiğinde Rea'dan fabrikatör Ceasar'la evlenmesini

ister. Rea razı olur ve çiftliktekiler bunu kutlar. Bu sırada İmparator Romulus öğle uykusundan gelir ve kızına evlenmeyi yasaklar.

Romulus, akşam hizmetlileriyle birlikte odasındadır ve karısının Sicilya'ya kaçmak için toparlandığını saptamaya çalışır. Julia gelir ve kocasından Roma'yı kurtarmasını ister. Ancak Romulus bunu red eder. Julia Romulus'u "Roma'nın haini" olarak görür, ancak Romulus ise kendini "Roma'nın hakimi" kabul eder. Rea gelir ve Rupf'la evlenmek istediğini belirtir. Ancak Romulus onun Almanlar tarafından öldürüleceğini düşünerek kızından yolculuğa çıkmasını talep eder. Böylelikle Julia, kızı Rea ile birlikte oradan ayrılır. Romulus'un yatak odasında ardı ardına, saklanmış olan Ämilian, içişleri bakanı Tullius Rotundus, Spurius Titus Mama, Ostrom İmparatoru Zeno, hizmetlileri, İmparatorluk Mareşali Mares, aşçı, Pyramus ve Achilles ortaya çıkarlar. İmparatorluğu Romulus'tan geri isterler. Ämilian Romulus'u Roma'ya ihanet etmekle suçlar. Romulus ise İmparatorluğun çöküş zamanının geldiğini söyler ve bunu hak ettiğini belirtir. Roma'nın artık kendini savunmaya hakkı olmadığını düşünür. Romulus kendini savunmayı sürdürür ve komplocuların ne planladığını da bilir. Onları ya kendisini öldürmeye ya da Almanlara teslim olmaya davet eder. Tam bıçaklar Romulus'a çekilmişken, Almanların geldiğine dair ses duyulur. Herkes panikten kaçır ve Romulus hiçbir şey olmamış gibi uykuya yatar. Ertesi sabah Romulus, hizmetlileri Pyramus ve Achilles'ten ailesinin ve tüm çiftlik halkının Sicilya'ya giderken boğulduklarını öğrenir. Almanların her an villaya gelebilecek olmaları korkusuna rağmen Romulus gayet sakin bir şekilde kahvaltısına başlar. Bu arada Romulus, Ceasar Rupf'un yanında iyi bir işe girmiş olan hizmetlilerini serbest bırakır.

İki Alman villaya girer. Bir tanesi Romulus'u öldürmek ister, ancak amcası tarafından dışarıya yollanır. Romulus epey bir süre Almanla dostça sohbet eder. Ardından tanışır, Alman, Odoaker Generali'dir. Romulus ölümünü bekler, ancak Romulus'a son derece saygısı vardır. Hatta askerlerinin onun önünde eğilmelerini emreder. Romulus artık generale ölmek istediğini iletir ancak general ölümün bir çözüm olmadığını söyler ve Romulus'u emekli yapmak ister. General, daha önceden Romulus'tan büyük kimseyi görmediğini söyler ve kendini İtalya'nın Kralı ilan etmesini sağlar. Romulus'a villası ikamet yeri olarak tahsis edilir ve yıllık 6000 altın maaşa bağlanır. Bunun üzerine Romulus, İmparatorluğundan kalan son şeyleri de alır ve emekliliğine ayrılır. Tam bu sırada, Romulus'u öldürmek için yatak odasına girmiş olan ve orada uyuya kalmış olan Spurius Titus Mama görünür. İmparatorluğun artık var olmadığını öğrenince şaşkına döner.

BÖLÜM 3

3. A. NESİN:”YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”, C. ZUCKMAYER:”KÖPENİCK’Lİ YÜZBAŞI” VE F. DÜRRENMATT:”BÜYÜK ROMULUS” ESERLERİNİN MİZAH, HİCİV, İRONİ YÖNÜNDEN ANALİZİ

3.1. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz

3.1.1. Kişi ve Kurumlara Doğrudan Eleştiriler

Aziz Nesin’in bu eserinde kahramanımız Yaşar aracılığıyla kişi ve kurumlara yönelik eleştiriler gayet açık ve net anlaşılabilir şekilde ifade edilmektedir. Bu türden eleştirileri aşağıdaki gibi örnekleme mümkündür:

-3.1.1.1 Hükümete, Devlete ve Devletin Kurumlarına Eleştiriler

Yaşar sayfa 57'deki açıklamalarında başına gelen tüm bu üzücü olayların sebebi olarak hükümeti gösterir. Çünkü daha doğmadan onu defterde şehit ilan etmişlerdi. Nüfus kağıdını alamadığı için çok istediği ve çocukluk aşkı Anşe'nin gittiği devlet okuluna gidemedi. Kendinden önce doğan beş kardeşi de öldüğü için Babası ona Yaşar ismini koymuştu:

"Yaşasın diye tek oğluma Yaşar adı koyduk, şükür yaşadı ama O'nun da resmen yaşadığını hükümet saymıyor." (S. 57).

Hükümetin bu kararı nedeniyle Yaşar'ın tüm hayatı olumsuz etkilenmiştir. Davut Hoca'nın okulu onu sarmadığı için okulu bıraktı, çalışmaya başladı. Yaşatları askere gidip tezkeresini alırken o evde utancından kan ağlar, kahveye ve dışarı çıkamaz duruma gelir. En önemlisi de çocukluk aşkı Anşe'yle resmi olarak evlenemez. Problemler yaşamasına sebep olur. Tam Anşe isteyip, düğün günü kararlaştırdıkları sırada eve jandarma gelir ve Yaşar'ı asker kaçağı diye alırlar. Ancak Yaşar buna sevinir, çünkü böylelikle yaşadığını resmen kanıtlamış olacaktır. Yaşar Jandarma komutanına durumunu izah ettiğinde devletin diğer resmi kurumları ile askeriye arasındaki bir fark ortaya çıkar:

"Okul başka, askerlik başka...Askerlik vatan görevidir. Askere gidersin, hem de öyle bir gidersin ki vızırvızır....Vatan görevinden kaçılmaz!" (S. 62).

Yaşar nüfus sorununu askeriye'nin çözeceğine çok inandığından ve bu konuda bir söz aldığından askere seve seve gider.

Hükümete yönelik doğrudan eleştiriye sayfa 65'te de rastlamaktayız:

"Yaşasak iyi ya, nasıl yaşayacağız ağbiler hükümet yaşatmayınca..." (S. 65).

Yaşar komşusu Riçird Bey'in casus olduğunu öğrenince çok panikler, korku duyar. Bu korkunun sebebini anlatırken hükümeti eleştiren bir anlam ortaya çıkar:

"Ben namusumla yaşamak isterken bile beni yaşar saymıyorlar, şimdi bir casusun arkadaşı olduğumu duyarsa hükümet beni asar!" (S. 377).

Bunun üzerine Riçird müdahale eder ve daha doğmadan şehit olmuş bir insana nasıl asabileceklerini sorar. Yaşar da hükümetin iki taraflı tutumunu eleştirerek şöyle der:

"Benim işime yarar bir şey olunca, evet o zaman bana yaşamıyorsun, diyorlar ama, kendi işlerine gelince yaşıyorsun diyorlar." (S. 378).

Yaşar artık hayattan umudunu kesip intihar etmeye karar verirken bir arkadaşı ona bir tavsiyede bulunur ve bu şekilde rahat bir yaşam sağlayabileceğini söyler. Buna göre Yaşar kendini zengin sahipli bir arabanın altına atacaktır ve tazminat alacaktır. Sayfa 427 ve 428'de Yaşar bunu dener ancak kısmeti yine kapalıdır ve eski bir dolmuşun altında kalır. Bir ay komada kalan Yaşar komadan çıkınca Anşe'yi ve yeni doğmuş oğlunu başucunda görür. Anşe Yaşar'a kurtulduğu için şükrettiğini ve her şeyin başının sağlık olduğunu söyler. Yaşadığı için sevinmesi gerektiğini söyler. Ancak Yaşar hükümeti eleştiren bir cevap verir:

"İnsan hükümet defterinde yaşamalı ki, yaşıyor olsun. Hükümet makamları sana yaşıyor demedikten sonra, sen istediğin kadar yaşıyorum diye kendini kandır, avundur...(S. 429).

Yaşar yukarıda olduğu gibi başına gelenlerden hükümeti sorumlu tutarken aynı zamanda sık

sık devleti ve kurumlarını da doğrudan eleştirmektedir:

"Okula gitmek isterim, sen ölüsün derler, askere alacakları zaman, yaşıyorsun, derler. Terhis olacağım, bu kez de yine, ölüsün, derler" (S. 69).

Yine Yaşar askerliğini tamamlayıp kasabasına döndüğünde kendisini şok eden durumlarla karşılaşır. Askerde olduğu süre içerisinde Babası vefat etmiştir. Bu üzüntü yetmiyormuş gibi devletten gelen tahsildarların kendisini aradığını öğrenince daha da şok olur. Çünkü devlet Yaşar'dan babasının devlete, bankaya vs. olan vergi borcunu almak ister. Sebebi de Yaşar'ın tek mirasçı olmasıdır. Yaşar burada da devlete eleştiride bulunur:

"Canım, nasıl olur...Ölmüş adam borç öder miymiş! Hem de ben iki yerde birden çift ölmüşüm, hiç borç ödemem" (S. 71).

Yine devletin kurumlarına, özellikle nüfus işlemleriyle uğraşan devlet dairelerine karşı Yaşar'ın doğrudan eleştirilerini sıklıkla görebiliyoruz. Yaşar, babasını vergi borçlarını ödedikten sonra babasından kalan mirası almak için devlet dairesine gider. Yazdırdığı dilekçeyi memura vermek için sıraya girer. Ancak burada da resmi dairelerdeki çarpıklığı, aksaklığı dile getirir. Memurlar paydosa çıkmadan sıra Yaşar'a gelir. Fakat memur dilekçeye göz attıktan sonra onu başka bir memura yönlendirir. Yaşar bu kadar sırayı sadece bir işaret için beklemiş olur. Diğer memur kağıda hiç bakmadan mühürü ve damgayı sertçe vurur. Adeta eşiyile, ev sahibiyile, patronuyla ve başkasıyla olan kızgınlığını Yaşar'ın dilekçesinden çıkarır. Yaşar bu memurdan başka daha birçok memura uğramak ve mühür almak zorunda kalmıştır. Hem de aylarca. Yaşar'ın dilekçesi dilekçe olmaktan çıkıp üzerinde imzalar, mühürler, tarihler dolu olan bir tomar haline gelmiştir (S. 72). Yaşar tüm bunlardan duyduğu şikayeti şu sözleriyle ifade eder:

"Allah Allah! Gel de şaşma! Babamın borçlarını ödeyeceğim zaman, şıp diye parayı elimden alıverdiler. O zaman işlem, böyle aylarca değil, günlerce değil, bir saat bile sürmemişti. Sıra alacağımı almaya gelince, git-gel, git-gel, bitmeyen bir sürünceme..." (S. 72-73).

Yaşar miras için tüm işlemleri hallettikten sonra hakkı olan üçbinlirayı almak için evraklarıyla vezneye gider. Ancak şanssız kaderi Yaşar'ı yine bırakmaz. Veznedeki memur

evraklarda kayıt numarasının unutulduğunu söyler. Yaşar'ın aylarca yaptığı uğraş ve koşuşturmaların bu numara olmadan bir işe yaramayacağı söylenir. Yaşar'a da numarayı almaktan başka çare kalmaz. Ancak bu yetmezmiş gibi memur bir kötü haber daha verir. Yaşar parayı en geç yarın almak zorundadır. Aksi takdirde paraya "Düyün"ün el koyacağını söyler. Çünkü Yaşar parayı almak için gecikmiş! Bunu üzerine sinirle tepkisini dile getirir:

"...iki yıldan beri beni, pul diye, damga diye, tarih diye, cevap diye, rapor diye, imza diye, numara diye ordan oraya koşuşturdular, geciktirdiler. Şimdi de düyuna kalacakmış!" (S. 77).

Yaşar yine devletle ve onun kurumları ile ilgili olan eleştirisini, yani devlet okulu, askeriye, vergi dairesi gibi kurumlara karşı sıkıntılarını şu alıntıda da açıkça ifade eder:

"Okula gidecekken yaşamıyorum, askere alırlarken yaşıyorum, terhis olacakken yaşamıyorum, babamın vergisini öderken yaşıyorum, mirasımı alacakken yaşamıyorum..." (S.77).

"...okula gideceğim, ölmüşsün diyorlar. Askere alacakları zaman yaşıyorsun diyorlar. Mirasımı almak isterim, ölmüşsün derler. Babamın vergi borcunu alacakları zaman yaşıyorsun derler. Yaşıyorsam nüfus kağıdımı verin derim, yok, sen yaşamıyorsun derler. Tımarhaneye alacakları zaman yaşıyorsun derler..." (S. 114).

Yaşar intihar etmek için türlü yollar dener. Ancak bir türlü amacına ulaşamaz. Resmi olarak yaşadığını ispat etmek istediğinde "Yaşayamaz", intihar edip ölmek istediğinde ise "Ölemez". Bunun üzerine Yaşar memleketteki bu garip durumu eleştirir;

"Yahu, ne biçim memleketteyiz be... Yaşasam, bırakmazlar ki yaşayayım... Ölse, ölümez. Zehirler etkisiz, trenler tarifersiz, hava gazı gazsız... Peki biz kendimizi nasıl öldüreceğiz!"(S.284).

Yaşar devleti ve kurumlarını eleştirirken içerisinde çalışan personele yönelik eleştirilerde de bulunur: Yaşar son gün sabahı numarasını almak için daireye gider. Fakat burada çalışanların halinden rahatsız olduğunu şu satırlarda dile getirir:

"Bir geniş salonda çalışan iki kadını gösterdiler. Hani çalışan dersem, yani sözün gelişi... Yan yana iki masaya oturmuşlar. Biri, iki elinin arasına bir yün çile germiş,

öbürü de çileyi sarıp yumak sarıyor. Biyandan da çiklet çiğneyip konuşuyorlar" (S. 93).

Hatta Yaşar bu iki bayandan öyle rahatsız olmuştur ki; çünkü bayanlar sohbetlerini bölüp önlerinde bekleyen Yaşar'ı hiç görmezler, onun sorularını duymazdan gelirler. Sonunda zorla sesini duyurabilen Yaşar'ı başka bir görevliye yollarlar. Yaşar'ın bu görevliyi nerede bulabileceğini sorması üzerine ise görevlilerce azarlanır. Yaşar bir odacıdan yardım istediğinde ise onlarla ilgili şöyle bir düşüncesini belirtir:

"Odacı gibi var mı! Büyük bir adamın odacısı oldun mu, artık hiç korkma...
Bu odacılar hep birbirlerine benzerler...sanki dünyanın en çetrefil işini sormuşsun da ondan başka da bilen yokmuş gibi kasılır, şişinir, kaşınır, bir zaman düşünür, ondan sonra diyeceğini der" (S. 96).

Odacıya aradığı kişiyi sorduğunda ise Odacıdan, bu dairede İbrahim adında çok çalışanın olduğunu yarısından çoğunun adını İbrahim beyleri sayan odacıdan asıl aradığı kişinin işten çıkarıldığını işitir. Bunu üzerine Odacı Yaşar'a başka bir İbrahim Bey önerir. Önce onu görmesi gerektiğini tavsiye eder. Fakat odacı miras işi olduğunu işitince Yaşar'ı "Numaracı İbrahim Bey"e yollar. Yığınla dosyaların defterlerin arasında bulduğu bir adam, İbrahim Bey'in Ayten Hanım'ın yanına gittiğini söyler. (S. 99). Yaşar şimdi de Ayten Hanım'ı bulmalıdır. Adam kızgınlıkla ikinci katı tarif eder ve Yaşar yola koyulur. Sanki bela onun üstüne üstüne geliyormuş gibi yolda bir adamla çarpışır ve üstüne üstün adandan azar işitir. Alttan alıp adamla kısa bir sohbe girince ise bu dairedeki karmaşık ve gülünç durumun farkına varır. Çünkü o adamında durumu benzerdir:

"Ayten Hanım Metin Bey'in yanındaymış. Metin Bey'e gidip Ayten Hanım'ı soracağım.
Ayten Hanım'ı bulunca da ondan Zehra Hanım'ı soracağım."
"Haa, sizin işiniz Zehra Hanım'la..."
"Yok canım, Safi Bey, Zehra Hanım'ın yanına gitmiş de Zehra Hanım'dan
Safi Bey'i sorup, Safi Bey'den de Kamil Bey'in nerede olduğunu öğreneceğim.
Benim asıl işim Remzi Bey'le, ben o'nu arıyorum. Remzi Bey'de Kamil Bey'in yanına
gitmiş..." (S. 101).

Bu satırlardan bir devlet dairesindeki işleminizi halletmenin ne kadar karmaşık ve zor olduğunu anlarız. Yaşar bunları duyunca kendi işinin bu kadar uzun olmadığını düşünür ve rahatlar. Ancak adan Yaşar'a kendisinin de geçen yıl buraya bir numara almak için geldiğini

ve hala alamadığını söyleyince şaşkına döner. Aceleyle aramaya devam eden Yaşar'a yolda şişman bir kadın denk gelir ve fenalaşmak üzeredir. Kadın biraz rahatlayınca başından geçenleri anlatır ve anlaşılır ki bu dairedeki her vatandaşın derdi aynıdır. İşlerini halledecek olan görevliyi bulmak. Bu konuda en güzel sözü, şikayeti yaşlı bir adam dile getirir:

"Allah Allah! Bu dairede hiç kimse kendi yerinde durmaz mı canım!.. Bu ne iştir, kim kimin yanında belli değil. Bunlar iş mi yapıyorlar yoksa odadan odaya mekik mi dokuyorlar..." (S. 106).

Yaşar şapkasını geri alabilmek için evrak peşinde koşuştururken yorulur ve dinlenirken bir teyzeye rastlar. Bu teyzeye kısa bir süre dertleşir ve teyze Yaşar'ın kısa bir süre içerisinde birçok işlemi tamlayabilmiş olmasına şaşırır. Çünkü kendisi bir evrak için iki aydır buraya gelip gitmektedir. Bunun üzerine Yaşar'ın büyük bir yerden iltiması olduğunu düşünür. Ancak Yaşar hemen buna cevap verir ve bu cevabın içinde resmi dairelere olan eleştirisini açık şekilde ifade eder:

"Aman teyze, ben bilmez değilim bu resmi daireleri. Ne iltiması vardır, ne de kimseye rüşvet verdim. İşime yarar bir işlem olsaydı seninki gibi evrakım altı haftada masadan masaya, altı ayda da odadan odaya gitmezdi. Ama zararına olduğundan, altı dakikada işlemi yaptılar da bir türlü işlemin arkasında yetişip şapkam yakalayamıyorum " (S. 239).

Yani devlet kendi işine gelen işleri çabuk; işine gelmeyenleri ise yavaş yavaş halleder.

Yaşar'ın bu koşuşturması ve araması epey bir sürer. Sonunda Müdür Bey'in odasına kadar çıkar. Ancak her çalışan gibi, kurumun başındaki kişi olan müdür Bey de bir yere gitmiştir: Maça! Evet, müdür Stadyumda maç izlemeye gitmiştir. Yaşar amacında kararlıdır ve amacı uğruna stadyuma dahi gidip Müdür Bey'i arar. Stadyumda telaşla müdür'ü arayan Yaşar'dan şüphelenen polis onu stad müdürünün yanına götürür. Yaşar ısrarını orada sürdürür ve kargaşaya yol açar. Sinirlenen stad müdürü Yaşar'a ve aradığı dairedeki görevlilere küfürler saydırırken stad mikrofonun açık olduğu fark edilir. Yaşar bunların üzerine bir de Polisten dayak yer ve tımarhaneye kapatılır. (S. 113).

Yaşar artık Anşe'yle evlenme umutlarını da yavaş yavaş kaybetmeye başlayınca kendi kendini eleştirmeye başlar. Ancak esasında Yaşar'ın bu özeleştirisini içinde bir ironi yatmaktadır. Yaşar esasında tüm bunların sorumlusu olan devleti ve onun resmi belgelerini

eleştirmektedir:

"Bunca yıl, ille de yaşıyorum diyerek devlete karşı gelinir mi? Devleti yalancı çıkarmak sana mı düştü akılsız Yaşar? Sana bunca yıldır yaşamıyorsun diyorlarsa demek sen de yaşamıyorsun. Kıy canına da resmi belgeler doğru çıksın"(S. 155).

Eserde devletin bir başka kurumu olan Demir Yolları da eleştirilmektedir:

Yaşar hemşehrisi vasıtasıyla Anşe'ye İstanbul'da bir İstanbul hanımefendisinin köşkünde iş bulur ve onu İstanbul'a çağırır. Anşe ertesi akşam Haydarpaşa garında olacaktır. Ancak Yaşar hasretinden ve özleminden sabahın erken saatlerinden itibaren garda beklemeye başlar. Trenin geliş saati yaklaştıkça Yaşar'ın heyecanı da bir o kadar artar. Ancak trenin gelme saati gelir, hatta geçer. Önce bir saat gecikme ilan edilir. Bu ilanlar üç-dört kez tekrarlanınca tüm bekleyenler ve Yaşar sinirlenip demiryolu idaresine ana avrat küfredeler. Demiryolu idaresine olan eleştirilerini şöyle dile getirir;

"Ulan, hiçbir trenimiz hiçbir gün hiçbir yere saatinde gelip gitmez de bu tarifeleri ne bok yemeye yaparlar" (S. 198).

Bu eleştirinin üzerine yaşlıca birisinin verdiği ise gülünecek türdendir:

"Efendim, tarifeleri, trenlerin ne kadar geç kaldığını anlamak için yapıyorlar. Tarife olmasa trenin kaç saat geciktiğini nereden bileceğiz?" (S.198).

Bu kurumlara ek olarak ayrıca ülkemizde cezaevlerindeki sistem, işleyiş, usulsüzlük, usulsüzlüğü görmezden gelme gibi konular hakkında durumlar sergilenerek bu konudaki eleştiri anlamı ortaya çıkmaktadır:

"Eski hapishaneciler, cezaevine eroin sokmanın türlü yollarını görmüşler, duymuşlar, denemişlerdi ama, böylesi tarihlerin yazmadığı bir kaçakçılıktı" (S. 24).

"...toparladığı para ile eroinini çeker yer içer bey gibi yaşardı" (S. 29).

"Anlatıcı eroini çekip yatağına uzanmadan anlatamazdı" (S. 55).

“ Cezaevinde, dışarıda satılması yasak olan eroin, afyon, esrar serbest satılır, tabanca, bıçak içeri serbest girer, herifler hala idare ediyorlar...” (S. 255).

- 3.1.1.2 Kişilere Eleştiriler

Eserde yalnızca devlet ve kurumları eleştirilmemektedir. Aynı zamanda şahıslara yönelik de eleştiriler yapılmaktadır. Örneğin Anşe'nin babasına veya bindiği dolmuşların kaba ve anlayışsız şoförlerine yönelik doğrudan eleştiriler de söz konusudur:

Yaşar babasının ölümü üzerine devlete olan vergi borcunu ödemeyeceğini söyler. Ancak kayınpederi Yaşar'dan vergiyi ödemesini ister. Çünkü aksi halde Yaşar miras hakkından vazgeçmiş olacaktır. Kayınpederi bunu istemez. Yaşar da onu şu sözlerle eleştirir:

"Damadı olacağım ya, bu yüzden mirasımın elden yitmesini istemiyor." (S. 71).

Yaşar eksik olan numarasını alabilmek için acele edip dolmuş ararken zar zor bir dolmuş bulur. Fakat Yaşar bir türlü kapıyı açamaz. Bunu üzerine şoförün sesi yükselir ve kabalaşmaya başlar. Yaşar dolmuşçunu sert tavırlarına sinirlenir fakat acelesi olduğundan alttan alır ve sesini çıkarmaz. Ancak yolculardan bazıları da Yaşar'ı eleştirmeye başlayınca Yaşar iyice sinirlenir. Bu dolmuştan iner. Yaşar başka bir dolmuşta da benzer durumla karşılaşır, yine hakaretler, aşağılamalar duyar. O dolmuştan da zar zor iner Yaşar son bindiği dolmuşta da sorun yaşar. Kızmasına sebep olan bazı sözler şunlardır;

"Sola yahu, sola be! Sen askerlik yapmadın mı? " (S. 82).

"Ne adamlar var be şu dünyada! Tüh Allah kahretsin!..." (S. 83).

"Hızlı çek be, hızlı çek!" (S. 86).

"Kaz gibi adam bunlar yahu..." (S. 87).

Tüm bu tavırlara daha fazla dayanamayan Yaşar açar ağzını ve söylenir. Arabalara, kapılarının bozukluğuna kızarak tepkisini dile getirir. Yaşar tüm bu aksiliklerle uğraşırken saat de beşi geçmiştir ve resmi daireler kapanmıştır. Yaşar'ın miras işi son güne kalmıştır.(S.91).

Eserde yer yer kişilerin kendilerine yönelik özeleştirilerde de bulunur. Kalabalık arasındaki kişilerden birisi bir özeleştiride bulunarak cahilliğini ve okul yüzünü görememenin sonucunu eleştirir:

"Cahilliğin gözü kör olsun! Okuryazar olsaydık bunları biz de bilirdik kendiliğimizden.
Ama neye yarar, Okul yüzü görmemişiz ki" (S. 136).

Yaşar İstanbul'da hemşehrisinin otelinde kaldığı sırada hemşehrisinin karısını zengin bir bayanın yanında temizlikçi olarak çalıştığını ve onun kazancıyla geçindiklerini öğrenir. Kadın parasıyla geçinip boş boş gezmeyi gururuna yediremeyen Yaşar bu duruma tepkisini sesli olmasa da içinden getirir:

"Ulan rezil, ben de senin gibi karı parası mı yiyeceğim. Karı parasıyla kahvede akşama dek iskambil kağıdımı oynayacağım?" (S. 196).

İnsana yönelik eleştirilerden bir diğeri de eserin başına geçen anlatımlarda karşımıza çıkar. Bu anlatımlarda insanların dini kendi çıkarları doğrultusunda kullandıkları, ortama ve şartlara bağlı olarak inanç ve ibadet anlayışlarında farklılıklar gösterdiklerini, yani tutarlı olmayıp dini daha çok kendine bir yarar sağlama aracı olarak gördüklerini belli eden verilere rastlanır:

"Böyleleri cezaevine düşünce gündüzleri camiden çıkmazlar... ama cezaevinden kurtulur kurtulmaz da eski günah yollarına sapar, şeytana uyarlardı." (S. 13).

"Onlar, çıkarları için camiye gelir, çıkarları için namaz kılar, imamın elini öperlerdi. Üstelik imamı da kendi çıkarlarına araç yapmak isterlerdi" (S. 14).

- 3.1.1.3 Partilere, Başkanlarına ve Parti Mensuplarına Eleştiriler

Mitingler sırasında kalabalıkla başkan arasında geçen diyaloglarda başkana yönelik dolaylı eleştiriler olduğu gibi doğrudan eleştiriler de söz konusudur. Örneğin sayfa 131'de kalabalıktan bir kişi bu iş için paralarını peşin isterken, parti başkanından paralarını güvende olduğu ve güvenilmesi gerektiği cevabını alır. Ancak bunun üzerine kalabalıktan bir eleştiri gelir:

"Güven işi başka, para dalgası başka... .Biz de çok denedik, Paraları sonradan vereceğiz diyorlar; işleri gördükten sonra, hepsi zor, ortada kimse yok ki paramızı ondan alalım" (S. 132).

Parti büyüklerinin karşılanması sırasında kalabalık arasındaki konuşmalardan, farklı partilere ve onların destekçilerine karşı yapılan eleştirilerde söz konusudur. Bu konuda sayfa 136-ve137'de hoşlanılmayan davranışların sergileyenlerin, yani kadınları omuzlara alan, büyükleri taşırken yere düşüren, onları ürküten rol yapan kişilerin aslında başka partiden oldukları ve amaçlarının gösterinin ciddi havasını bozmak, araya sızarak bozgunculuk yapmak olduğunu ifade edilir.

Mahkeme ve sürecine Yaşar miras davasını çözebilmek için bildiği "Baba dostu" sayesinde bir avukat bularak mahkemeye başvurur. Ancak avukatın basit diye gördüğü bu dava oldukça uzun sürer ve Yaşar bu durumdan duyduğu rahatsızlığı şu sözlerle dile getirir:

"Bir duruşmaya gidiyorum, iki ay sonra öteki duruşma... ikinci duruşmaya gidiyorum, dört ay sonra üçüncü duruşma...."(S. 148).

"Ben çoktan mirastan geçtim, nüfus kağıdımı alsam yeter." (S. 148).

Bu dava çok daha uzun sürdü ve Yaşar'ın olduğu kadar başkalarının da sabrı kalmadı:

"Mahkeme üç yıl sürdü belge getir, tanık getir...Üç yıl geçti...Dayanabilsem daha da dayanacaktım ama, Anşe'nin babası artık dayanamadı" (S. 154).

- 3.1.1.4 İstanbul'a Eleştiri

Yaşar çalışıp para kazanmak ve böylelikle Anşe'yi isteyip evlenmek, mutlu olmak için gittiği İstanbul'a sitemde, eleştiride bulunur. İstanbul'a geldiğinden beri işleri yolunda gitmez ve amacına bir türlü ulaşamaz. Günler geçer ancak hala ne bir iş bulmuştur ne de para kazanabilmiştir. Dolayısıyla Anşe'yi de yanına alamamıştır. Hatta Anşe'den bir mektup alan Yaşar artık Anşe'nin ana-babasının beklemeye tahammülü olmadığını ve Anşe'yi zengin birisine vermek istediklerini öğrenir. Bu haber Yaşar'ı tamamen çökertir ve sazi eline alarak İstanbul'a duyduğu kızgınlığı 191. sayfadaki şu dörtlüklerle dile getirir:

İstanbul dedik de özendik geldik
Kaldırım taşına uzandık kaldık
Canımızı verdik harçlık kazandık
Onu da elimden aldın İstanbul

İstanbul dediğin zenginin tahtı
Hükümet halkasın boynuma taktı
Nedir bu zavallı Yaşar'ın bahtı
Beni özlemlere saldın İstanbul

Kaldırım taşları dizime zarar
Su kurşundan akar özüme zarar
Güzelleri çoktur gözüme zarar
Gözümde gönlümde kaldın İstanbul

Hey Anşe'm yavuklun uzattı sözü
Ağlamaktan görmez Yaşar'ın gözü
Yakar tüm dünyayı içimin közü
Dert olup gönlüme daldın İstanbul

- 3.1.1.5 Hayata, Yaşama ve Dünyaya Karşı Genel Bir Sitem

Yaşar devlet dairesine gidip adam yerine konmak için kullanılmış eşya satan pazara girer. Burada kendisine çok büyük gelen bir fötr beğenir ve pazarlığa tutuşur. Yaşar şapkanın büyüklüğünü bahane ederek fiyat kırdırmak niyetindedir. Ancak satıcı tam bir çetin cevizdir ve şapkanın Yaşar'a tam oturduğunu söyler. Yaşar ısrarla şapkanın kendisine büyük geldiğini, şapkanın çenesine kadar düştüğünü ve gözlerinin kapanıp bir şey göremediğini söyler. Bunun üzerine satıcının söylediği söz vatandaşın hayata bakış açısını net olarak yansıtır:

"Göremeyiver ulan, görüp de ne yapacaksın....Görülecek bok mu var bu dünyada!" (S. 228).

"Kim yaşıyor ki Yaşar Yaşamaz ! Hangimiz yaşıyoruz sanki..." (S. 37).

"Bu da yaşamak mı be! "(S. 37)

Yaşar, cezaevine girmeden önceki yaşamından, daha doğrusu resmiyeti olmayan yaşamından memnun değildir ve bu konuda devlet kurumlarını eleştirir.Çünkü Yaşar'ın da akli karışmıştır ve ikilemedir.Yaşayıp yaşamadığını bazı zamanlar o da karıştırır.Bu durumu ve bu konudaki eleştirisini de şu cümlelerle ifade eder :

"Çok uğraştım ama, olmadı, ne yaptım sa alamadım. Kimi zaman yakama yapışıp, yaşıyorsun diyorlar. Ama benim bir işim düştü mü sen yaşamıyorsun, şehit düşmüşsün, diyorlar. Yaşıyor muyum, yaşamıyor muyum, ben de anlayamadım" (S. 52-53).

Örneklerden de anlaşıldığı gibi bu başlık altındaki alıntılarda tamamıyla bir sitem, bir eleştiri anlamı yatmaktadır ve bu eleştiri dolaylı yollarla değil, gayet açık şekilde yapılmaktadır.

3.1.2. İmalı/Dolaylı Eleştiriler

Bundan önceki başlıktan farklı olarak, eserde eleştirilerin doğrudan yapılmayıp; alaycı, düşündürücü ve imalı yollarla yapıldığı durumlar da sıklıkla görülmektedir. “İroni” kavramını bize en iyi örnekleyen bu tür alıntılar aşağıdaki gibidir:

- 3.1.2.1 Hükümet’e, Devletin Resmi Kurumlarına ve Bunların İşleyişine Eleştiriler

Yaşar askere alındıktan sonra sevinçlidir ve orada herkesten daha çok çalışarak, iş yaparak görevini yerine getirir. Çünkü askeriye ye güveni tamdır ve inanıyordur ki hükümetin onaylamadığı ve vermediği nüfus kâğıdını teskeresiyle birlikte buradan alacaktır. İşte bu görüşlerini ifade ederken dolaylı yoldan da hükümeti eleştirir.

“Öyle bir terhis teskeresi alacağım ki Allah’ın izniyle, benim de her Yurttaş ve seçmen gibi yaşadığım hükümetimce anlaşılacak ve o teskerenin yanında nüfus kâğıdı hiç kalacak...”(S. 66).

Cezaevinde, Yaşar’ın koğuşundakiler kendi aralarında Yaşar’ın neden cezaevine düştüğünü merak edip konuşular. Aralarından biri cezaevi yönetiminde çalışırken Yaşarla ilgili bazı bilgiler duymuştur. Buna göre Yaşar’ın cezaevine girme sebebi “hükümete hakaret”miş. Bu söylenti üzerine Hamurkâr kızıp Yaşar’ın kim olup ta hükümete hakaret edebileceğini söyler. Bunun üzerine hükümetin, kendisine yapılan eleştiriler, hakaretler ve şikâyetler için nasıl tepki verdiğini açıklayan ifadeler yapılır:

“Sen bize bakma Baba, evet her gün hakaret ediyoruz ama bizi adam yerine koymadıklarından aldırıyorlar. Polisler bile duymazdan geliyor bizi aydın denilenlerden, çok okuryazarlardan biri hükümete hareket etsin de bak, ne oluyor, adamın tiftiğini atarlar be...” (S. 320).

Buradan, hükümete hareket etmenin, aleyhinde koşmanın veya şikâyet dile getirmenin ne denli sakıncalı ve önemli olduğunu anlarız. Ama bu görüş “demokrasi” kavramıyla ne kadar bağdaşır bu da soru işareti!

Hükümete hareketin ne denli önemli bir konu olduğunu maltızcının S. 320 ve 321'deki görüşlerinden de anlıyoruz. Buna göre, eğer Yaşar hükümete hareketten cezaevine düşseydi, bu koğuşa değil beyler koğuşuna veya siyasilerin koğuşuna verirlerdi.

Yaşar, işten istifa edip Anşe'nin yanına gittiğinde iki müjdeyle karşılaşır. İlki Anşe'nin hamile olması ikincisi ise Anşe'nin ona köşkte iş bulmasıdır. Buna çok sevinen Yaşar “büyük hanımefendi” ile tanıştıktan sonra hemen işe başlardı. Ancak Yaşar alacağı ücretle ilgili hiçbir şey konuşmadığı için bunu merak eder. Anşe bu konuda verdiği cevapta memurların aldığı maaşı imalı bir şekilde eleştirir. Buna göre hanımefendi'nin eli oldukça açıktır ve yeterli maaşı verecektir. Çünkü Anşe'yi çarşıya, pazara, bakkala, manava gönderirken eline parayı verir ve kalan parayı dahi Anşe'ye bırakır. Anşe bu konuda şöyle der:

“Bende kalan paraların üstü, bir memur aylığından çok tutuyor.”(S. 327).

Yani memurların aldığı maaş konusunda bir imada bulunuyor.

Mahkumlar arasında geçen konuşmalarda hükümet imalı yollarla eleştirilir. Yine bu tarz bir konuşmada mahkumlar başlarına gelen tüm olaylar ile ilgili konuşup hükümetin varlığı ve yönetim becerisi konusunda alaycı eleştiriler yaparlar. Bunlardan birinde bir mahkûm en sonunda tüm bunların başındaki hükümetin var olup olmadığını arkadaşlarına sorar. Kimseden ses çıkmayınca, kahkaha atarak düşüncesini söyler.

“Hükümete söz yok bizi idare ediyorlar işte...” (S. 254).

Esasında bu cümlelerin altında çok farklı anlamlar yatmaktadır. Hükümet övülüyor gibi bir anlam gelmesine rağmen, esasında “Hükümet biz iyi idare etti, herkese iyi yaşam şartları sağladı, iş, para sağladı ya biz o yüzden buradayız, cezaevindeyiz.” gibi ima anlamı yaratmaktadır. Hükümetin yapması gereken daha önemli, daha büyük işleri yokmuş da en azından mahkûmları idare edebiliyormuş gibi alaylı anlamlar anlaşılır. Yani esasında dolaylı bir yoldan hükümete eleştiri söz konusudur. Mahkûm bizdeki idarecili kavramının “olmayı idare etmek” anlamına geldiğini ve sonunda demokrasiye de bir söz söyler.

“Baksanıza, demokrasi yok, ama demokratik idare var be!” (S. 255).

Hükümetin dışında devletini resmi kurumlarına ve onların garip işleyişine duyulan rahatsızlıklar açıkça görülmektedir. Yaşar resmi dairede odacının uyarısı üzerine şapkasını askıya asıp odaya girip çıktığında şapkanın askıda olmadığını fark eder. Yaşar yurttaşlara odacının zoruyla şapkayı çıkardığını söyler. Bunun üzerine bir yurttaş resmi dairelerle ilgili imalı şu cümleyi söyler;

“Burası resmi daire burada hiçbir şey kaybolmaz!”(S. 233).

“Evet, hiçbir şey kaybolmaz ama arayınca da bulunmaz!”(S. 233).

Yaşar, babası ile birlikte nüfus müdürlüğüne gittiğinde burada gördüğü manzara ve memur tasvir edilirken bir alay/eleştiri söz konusudur. Bu tasvirde nüfus müdürlüğünün bir ana- baba günü olduğu, görevli memurun zayıf, çelimsiz görünümü, kayıtların tutulduğu dosyaların bulunduğu rafların görünümü, defterlerin içi toz tutmuş, bakımsız hallerini dile getiriyor.

Nüfus müdürlüğündeki memurun, kütükten yazılı bilgileri okurken Yaşar’ın babası’nın memuru tasvir etmesi;

“Sus oğlum, devletin koskoca bir memuru, hiç bilmez olur mu?

Kütükte yazılı hepsi... Adamın karnındakini bile bilir.”(S. 43).

Yaşar, evrak kayıt numarası almak için devlet dairesinin koridorlarında Ayten Hanım’ı ararken, kendisi gibi birkaç kişiyi daha görür. Bunun üzerine alaylı bir şekilde bunu eleştirir;

“Bu kadar insan Ayten Hanım’ı arıyoruz; Ayten Hanım’ı arayanlar derneği kuralım bari”(S.102).

Askeriye’deki disiplin ve dayak konusunda Yaşar imalı bir dokundurma yapar;

“sizden iyi olmasın çok iyi bir yüzbaşımız vardı ki, iyi bir yüzbaşı olursa bu kadar olsun. Alayda en az döven subay diye adı çıkmıştı, ancak haftada, mon günde bir adam döver, ama dövdüğü eri sakat komazsa pek sağlam da bırakmazdı” (S. 67).

Yine bu anlatıyı destekler şekilde, yüzbaşının yanın giderken korkudan titrediğini, yüzbaşının az dövenin insanı daha korkuttuğu, yüzbaşının hiç dövmeyeni insanı korkudan

öldüreceğini, çünkü ne yapacağını hiç belli olmayacağını söyleyerek bu konuda ima'da bulunur.

Yaşar, babasının mirasından hak ettiği para için gittiği Devlet dairesinde hiç beklemediği bir hesapla karşılaşır. Çünkü kendi yaptığı hesapla onların yaptığı hesap bir tutmaz. Bunun üzerine Yaşar şu sözüyle okullardaki kaliteyi ve yetişen personeli dolaylı yoldan eleştirir;

“Biz okuldayken, sınıfımızda 50 öğrenci vardı. Öğretmenimiz hepimize bir hesap sorardı. Hepimiz aynı hesabı başka başka yapardık. Hiç birimizin çıkardığı sonuç, öbürünkünü tutmazdı. Öğretmen de bir başka türlü sonuç çıkarırdı. Düşün... Her sınıfta 50 kişi... Şimdi onların hepsi bir işin başına geçtiğinden, hesapların birbirinin tutmamasına hiç şaşmam.”(S. 73).

Yaşar, devlet dairesinde kayıt numarasını alabilmek için bir yukarı bir aşağı koşturup ilgili görevlileri ararken sınırlarına hâkim olamamış ve onları küfür etmeye başlamıştır. Bunun üzerine Yaşar'ın deli olduğu düşünülerek bir akıl hastanesine kaldırmışlar. Yaşar akıl hastanesinde yaşadıklarını anlatırken imalı bir şekilde de oradaki şartları ve tutumu eleştirir;

“Senin de başından aşağı o soğuk suları boca etseler; sen de bak nasıl serinlemek değil donardın...Başımdan aşağı hortumla soğuk su sıkıyorlar.”(S. 116).

“Soğuk suyla ıslattıkları yetmezmiş gibi, bana bir de palaskalarıyla giriştiler ki, ıslak bedenime kayışlar vurdukça ben artık dayanamayıp âmâna geldim ve dilimi tutup pes ettim.”(S. 117).

Yaşar aynı zamanda burada bulunduğu süre içerisinde başından geçenleri anlatırken hastanenin bazı eksikliklerini de dolaylı yoldan dile getirir. Örneğin 120. S.da Yaşar, hastanede artık deli olmadığını anlamaya başladıklarını belirtirken, onu buna rağmen niye taburcu etmediklerini anlatır. Nedeni, kadronun eksik olması, işleri yapacak görevlilerin yetersiz kalması gibi konulara değinir. Buradan da bir şekilde hastanenin eksiklerini görmüş oluruz.[Bugün yer yer yetersizlikler yer yer de kadro şişkinliği var. Fakat hala iş yapılmıyor!]

Yaşar, beyler koğuşunda “kara kaplı Nizami bey” i bulduğunu düşünüp, onunla sohbet ederken azar işitir. Böyle bir fikre nereden kapıldığı sorulur ve Yaşar bunu koğuştaki bir idareciden duyduğunu söyler. Bunun üzerine Kara kaplı Nizami Bey olduğunu sandığı iri kıyım bir adam sesini yükselterek idarecilik üzerine yorumda bulunur. S:235’de anlatılanlara

göre bizler çok idareci insanlarızdır. Hatta dünyadaki idareciler arasında en marifetli olanı bizizdir. Çünkü onlar olan bir şeyi idare ederler, oysa durum bizde farklıdır. Çünkü bizde olmayan şey idare edilir, ki asıl marifet buradadır. Örneğin, ülkemiz başta İstanbul olmak üzere su sıkıntısı çekilmektedir. Yani su yoktur, ancak “Sular idaresi” vardır. Yine aynı şekilde elektrikler kesilmektedir. Çünkü şehrin elektrik akımı saatlerce kesilir. Buda elektriğin olmadığı anlamına gelir. Fakat olmayan elektriğin bir “elektrik dairesi” vardır. Doğru düzgün işleyen, konuşulan telefon yoktur, ama olmayan telefonun bile “telefon dairesi” vardır. Mahkûm bu gülünç durumu dolaylı yoldan eleştirir. Bu özelliklerden dolayı devleti övermiş gibi laflar kullanır, ancak asıl mesaj tam tersidir. Çünkü eleştiri söz konusudur.

“Bu ne mucizedir arkadaşlar, Hazret-i Musa Aleyhisselâm bile böyle bir mucize gösterip olmayan bir şeyi idare ederdi.” (S. 254).

“Bize boşuna idareci millet dememişler.”(S. 254).

Bu sözlerin altında esasında devleti övme değil, aksine devlet dairesindeki çarpıklıklara dikkat çekmek ve eleştirmek söz konusudur.

Yaşar, para vererek aldığı fare zehriyle kendini öldüremeyince bu kez bu işi parasız yapmanın yolunu dener ve demiryolu raylarına yatıp üstünden trenin geçmesini beklemeyi planlar. Bunun için tarifeye bakar, trenin gelmesine on dakika kala rayların üzerine yatar. Ancak aradan yarım saat geçer ve tren hala görünürde yoktur. Buna sinirlenen Yaşar memura sınırlı bir şekilde gecikmesinin sebebini sorar. Aldığı cevap ise ülkemizdeki tüm tren tarifelerinin durumunu yansıtmaktadır:

“Sen bu memlekete Merih’ten mi geldin. Yahu... Bu memlekette trenin tarifesine göre işlediği nerede görülmüş ki...” (S. 283).

Yaşar da bu duruma tepkisini şöyle ifade eder:

“Peki, öyleyse, ne diye bu tarifeleri yaparlar?” (S. 283).

Yani Yaşar ülkemizdeki demiryolları tren tarifelerinin işleyişinden memnun değildir ve bunu memura yukarıdaki gibi ima eder.

Bu saydığımız kurumların dışında eserde cezaevi ve personeli ile de alay edilir, imalı yollarla eleştiride bulunulur. Konumu ve görevinden ötürü kendisini mahkûmlardan çok üstün birisi olarak gören ve havalı bir tutum sergileyici gardiyan, anlatıcı tarafından sanki övgü dolu sözlerle tasvir ediyor gibi görülse de esasında da tersine alay edilir:

“Değil mi ki o buradaki yüzlerce kişinin başında gardiyandı, değil mi ki bir düdük öttürerek onları bahçeye salar, koğuşa sokardı, öyleyse buradakilerin hepsinden üstündü” (S. 33).

Mahkûmların da, gardiyan’a “Yarım Porsiyon” diye ad takmaları esnasında gardiyanı alaya alındığını gösterir.

Tüm bu saydığım kurumlara dolaylı eleştiri yapılırken onların akıl almaz ve saçma prosedürleri, işlemleri ve yönetmelikleri de alaya alınır. Yaşar, hemşerisinin fikriyle ortaklaşa bir manav dükkânı açmaya karar verir. Bunun için gerekli sermayeyi, Arşe’den alarak bulur. Dükkânı açmak için her şey tamam sanır, ancak bu işlerin sürecinde gelen zorlukları şu sözlerle eleştirir;

“... Dükkân açmak, kontrat yapmak, ruhsat almak kolay değil. Rüşveti var, bağışı var, harcı var, haracı var, şu su var, busu var, çeri var, çöpü var, estekti köstekti, yan yattı çamura battı derken, bendeki paralar kuruşu kalmayasıya uçup gitti.” (S. 208).

Herhangi bir resmi atılım için yapılacak işlemler bunların beraberinde gelen uygulamaların anlamsız zorlukları buradaki alıntıda da görüldüğü üzere rahatsızlık yaratıcı bir durumdur ve eleştirilir.

- 3.1.2.2 Siyasi Partilere Eleştiriler

Yaşar, tesadüfen, ne olduğunu anlayamadan kendini bulduğu bir parti mitingi sırasında bir vatandaşla yaptığı diyalogda memleket ve memleketin gidişatı konusunda yorumlar geçer. Bu yorumlarda kullanılan sözler bir bakıma tam bir “ironi” örneğidir. Yani esasında anlatılmak istenen şeyin tersini söyleyerek alay etme veya eleştirmeye başlar;

“Memleketin gidişi iyidir çok şükür, önce büyük Allah’ın, sonra partimizin sayesinde...”(S. 125).

“Memleketin iyi gidişini bilmeyen mi kaldı...”(S. 126).

Yine bu miting sırasında geçen konuşmalarda ülkemizde siyasi partilerin maddiyatla kendilerine destek bulduklarını, o partiyi tutsun veya tutmasın insanların bilinçsizce sırf para karşılığında partileri destekledikleri manasında dolaylı bir eleştiride söz konusudur. Yaşar’ın sohbet ettiği bir vatandaş, toplanan kalabalığın sebebini anlatırken oraya gelen her bir adamın kişi başına 25 lira aldığını, duyan kadın, erkek, çoluk-çocuk herkesin bu para için burada toplandığını açıklar. Zaten Yaşar’da “bedava dolmuş” u duyduğu için kendisini birden bire kalabalığın içinde bulur ve ne amaçla, kim için olduğunu dahi bilmeden buradaki yerini alır. Buradaki kalabalığın içerisinde de Yaşar gibi insanların olabileceği düşünülürse dolaylı bir yoldan ülkemizdeki parti sistemi de bir şekilde eleştirilmiş olur. [Son seçimlerde Genç Parti’nin yaptıkları da bununla aynı paralelliktedir].

Kalabalıktaki insanların maddi çıkarları tarafı olmadıkları, amacını, hedefini, bilmedikleri partileri desteklediklerine ilişkin verilere 128. sayfadaki şu cümlelerde rastlıyoruz;

“Bundan önce, başka bir partinin de karşılama törenine gelmiştik.

O zaman da adam başına 25 lira vereceğiz demişlerdi. Bütün köy halkı, çoluk çocuk, kocası karısı, yaşlısı genci, ebesi bebesi, kapı kapamacasına köyden hepimiz gelmiştik.”(S. 128).

Yine mitingcilerin söyledikleri sözlerden imalı bir şekilde parti başkanlarının eleştirdiği anlaşılır. Örneğin sayfa 130’da kalabalığa partici başkan aracılığıyla görevler verilirken içlerinden biri kurban kesilip kesilmeyeceğini, kesilen kurbanın etlerinden kendilerine verilip verilmeyeceğini, daha önceki karşılamalardaki vaad edilip yerine getirilmeyen sözlerin bu kez yerine getirilip getirilmeyeceğini gibi sorular sorar. Hatta paralarını peşin ister. Buradan da anlaşılıyor ki, “sözde destekçiler” dolaylı yollardan parti başkanını eleştirirler.

Yaşar çaresizlik içerisinde katın göbeğinde ne yapacağını bilmeden başı boş dolaşırken baba dostuna rastlar. Baba dostu Yaşar’a “Satı Bey” adındaki bir hemşerilerinden bahseder. Yaşar önce bu ismi tanıyamaz fakat baba dostu anlatmaya devam edince bu kişinin hemşerisi “satılmış” olduğunu anlar. Satılmış zamanında Yaşar’ın babasının elinde büyümüş olan ve Yaşar’dan bir iki yaş büyük olan bir tanıdaktır. Şansı yüzüne gülmüş ve artık alkışlarla karşılanan, omuzlarda taşınan, gayet tanıdık bir parti büyüğü olmuştur. Yaşar bu samimiyetle

güvenerek “satı beyi” görmeye ve ondan yardım istemeye karar verir. Bir gün Satı bey’in nutuk verdiği bir kalabalığa gider ve kalabalığı yarararak onun önüne atar. Satılmış, hemen onu kucaklayıp alından, yanaklarından öpmeye başlar. Yaşar, Satılmış’ın kendisini tanıdığını ve bu nedenle ona böyle iyi davrandığını sanır;

“Beni ilk görüşte tanıdıktan başka, şapur şapur öpüyor da”(S. 136).

Yaşar bunun üzerine derdini anlatır, işsiz olduğunu söyler. Satılmış kalabalığa dönerek şu cevabı verir;

“İşte dertli bir yurttaş daha, milyonlarca zavallıdan biri, bir dertli... Ben vatandaşın emrindeyim, sizin emrinizdeyim...”(S. 163).

Yaşar hepten gururlanır ve Satılmış’ın ne kadar iyiliksever biri olduğunu düşünür, onunla özel buluşup para yardımı istemek için nasıl görüşebileceklerini sorar. Bunun üzerine Satılmış yine benzer bir cevap verir;

“Ben her yerde sizin emrinizdeyim...”(S. 163).

Yaşar o kadar etkilenmiştir ki Satılmış’a duacı olur. Dünyanın bu kötü zamanında böyle iyi bir adam gördüğüne şaşırır. Fakat Yaşar bu sözler üzerine gidip Satılmış’ görmek isteyince acı gerçeğin farkına varır ve düşüncelerini şu cümlelerle ifade eder;

“<<Her yerde emrindeyim>> dedi ama, her yer neresi? <<Her zaman emrindeyim>> dedi ama, her zaman hangi zaman? Siz bendeki şaşkınlığa bakın ki, her yerin hiçbir yer, her zamanın da hiçbir zaman demek olduğunu anlayamamışım”(S. 164).

Yaşar bir türlü görüşemediği hemşehrisi Satı beyin çalıştığı yere gidince odacısı ile ilginç konuşmalar geçer. Odacı, Yaşar’ı, Satı beyin odasına sokmaz. Yaşar önceki günkü nutukta Satı beyin kendisini kucaklayıp öptüğünü hatırlatması üzerine odacı, politikacılarla ilgili bir gerçeği şu sözlerle ifade etti;

“Satı beyefendi günde yüz kişinin elini sıkar, günde yetmiş kişiyi kucaklar, günde bilmem şu kadar insanı öper... Her kucaklayıp öptüğünü tanyacak değil ya...”(S. 164).

Bu cevaba Yaşar sinirlenerek, insanın tanımadığı kimseleri kucaklayıp öpmesi için deli olması gerektiğini söyler. Fakat daha da ilginç bir cevapla karşılaşır;

“Deli değil ama politikacı... Sen bu memlekette yaşamıyor musun? Politikacıdır bu, herkesi severde, öperde, kucaklarda...”(S. 165).

Yaşar, politikacı bir hemşehrisinden aldığı ve kendisine her konuda büyük kolaylıklar sağlayacak olan imzalı kartla İstanbul'a iş bulmaya gider. Yaşar'ın çocukluktan beri aklında bir müzede hademelik, bekçilik, kapıcılık, ne olursa olsun çalışmak vardır. Bu nedenle İstanbul'un en büyük müzesini bulur ve müdürle görüşmek ister. Ancak müdürün meşgul olduğu, hasta olduğu veya izinli olduğu gerekçesiyle bir türlü Yaşar onunla görüşemez. Aradan günler geçer ve hemşehrisi ona havaların kötüleştiğini, bir an önce müdürü görüp işe girmesi gerektiğini, yoksa her şey için çok geç olacağını söyler. Ancak Yaşar, havaların kötüleşmesiyle müzedeki iş arasındaki ilişkiyi anlayamaz. Bu gerçeği hemşehrisi şu cümlelerle açıklar;

“Ben sana siyasi havayı söylüyorum... Hava bozulmakta gündün güne.
Bu Satı bey'i oradan dehleyecekler. O zaman herifin borusu ötmez. Ondan sonra
Satı beyin kartını al, parça parça parçala, herifin anasının orasına sok!” (S. 182).

İşte, hemşehrisinin bu sözlerinden siyasete ve iktidar ile güç arasındaki bağa, ilişkiye bir gönderme söz konusudur. Yani iktidarda kim varsa güç o kişilerde, fakat bir gün o önemli dediğimiz kişiler bir gün iktidardan indiği zaman hiçbir öneme sahip olmazlar. Yani iktidar kimse güç de ondadır.

- 3.1.2.3 Eş, Dost, Akraba, Tanıdıklara Eleştiri

Cezaevinde ziyaretçi günleri geldiği zamanlar kimi mahkûmları ziyarete gelirken kimileri de dolaylı yoldan sitem bir eleştiri dile getirir. Yaşar ile başka bir hükümlü arasında geçen bir konuşmada bir beklediğinin olup olmadığı sorusu üzerine hükümlü şu cevabı verir;

“... Kimseyi falan beklediğim yok. Ama kaya kovduğundan da çıkmadık,
mahpusluğumuzun ilk günlerinde bizimde bir iki gelip gidenimiz olmuştu.
Yıllar geçtikçe hepsinin ayağı kesildi.”(S. 144).

Bu söylemde mahkûm eş, dost, akrabalarına karşı dolaylı bir şekilde imada/eleştiride bulunduğu anlaşılır.

- 3.1.2.4 Hayata Yönelik Genel Bir Eleştiri

Yaşar umutsuz bir vaziyette günlerini geçirirken koğuştakilerle sohbet eder. Koğuştakiler Yaşar'a moral verip, onu teselli etmeye çalışırlar. Yaşar'a üzülmemesi gerektiğini, Cenabı Allah'ın bir kapıyı kaparsa diğer kapıyı açacağını söyler. Ancak Yaşar'ın umudu şevki iyice kırılmıştır ve artık inancı kalmamıştır. Sitemini şu cümleyle dile getirir;

“ağabeycim cezaevinin kapısından başka kapı açılmıyor ki bana...”(S. 221).

Bununla birlikte cezaevindeki diğer mahkumlarla dertleşirken genel bir sitem ve yakarış anlamı ifade eden dörtlükler okunur. Yaşar cezaevinde saz çalıp, şiiirler, türküler söylerken yer yer bir takım dokunmalarda, eleştirilerde bulunur. Örneğin ziyaretçi gününde diğer bekleyeni olmayanlarla birlikte iç çekerek otururken söylediği bir türküde Yaşar başına gelenlerden duyduğu üzüntüyü bunun sonucu olarak da kızgınlığını dile getirir;

Bir döksem derdimi denizler taşar
Anlatsam yargıca, yargıçta şaşar
Hakkımı istesem ölmüşsün derler
Vergiye salığıya bu ölü yaşar

İsterse bulunur kitapta yeri
Hazreti İsa'yı gösterir yeri
Bu sözü sorulsa dersin
Yaşarken yaşamaz garibin biri (S. 145).

- 3.1.2.5 Demokratik Toplum Anlayışına Eleştiriler

Yaşar bir gün koğuştta feleğe ana avrat söverken bu “feleğe sövme” âdetinin nereden geldiğini açıklar. Yaşar bunu Süleyman Usta adında eski bir oda arkadaşından öğrenmiştir. Sayfa 336’da anlatıldığına göre Süleyman Usta işçi olması nedeniyle, sendikacılığından, grevciliğinden, kışkırtmacılığından vS. cezaevine atılmıştır. O gün bu gündür sürekli feleğe sövüp sayıyormuş. Yaşar ona bunun sebebini sorduğunda ise şu cevabı alır:

“Ben asıl kime sövüleceğini çok iyi bilirim ama sövülecek olana sövünce başım derde giriyor... Asıl sövülecek olanlara, sövülmesi gerekenlere sövüp saysak, polis yakamıza yapışır. Biz de, asıl sövmemiz gerekenlerin yerine feleğe söveriz... İleneceklere ilensek, mahkemeye verirler, hapsilere atarlar.” (S. 398).

Buradan da ülkemizdeki demokratik toplum anlayışa bir serzeniş, bir ima sezme mümkündür. İnsanlarımız rahatsız olukları, eleştirdikleri şeyleri hür bir şekilde ifade haklarına sahip değillerdir. Hele ki rahatsızlık duyulan kurum devlet ise! Bu anlayış demokratik bir toplumla çakışır.

3.1.3. “Güleriz Ağlanacak Halimize” Türünden Eleştiriler

Aziz Nesin’in eserinde ağlanacak halimize bizleri güldürten örneklere sıklıkla rastlamaktayız. Üstelik gerçeklerimizin bu gülünç durumu bu eserde bizlere “pes doğrusu” dedirtecek türdendir:

- 3.1.3.1 Askeriyeye ve Devlet Dairelerine Eleştiriler

Yaşar askerde tezkeresini beklerken korktuğu durumla yine yüzleşir. Nüfus kağıdı olmadığı anlaşılınca terhis işlemlerinin yapılamayacağı söylenir. Buna gerekçe olarak yaşarın askerlik şubesinden gelen cevap oldukça gülünçtür:

“Künyesi sorulan Reşit oğlu yaşarın 1915 yılında askerliğini yaptığı sırada dersim hareketına birliğiyle katılarak şehit olduğu kayıtlarından anlaşılmıştır. Bilginize sunulur.” (S. 68).

Yaşarın bu cevaba verdiği tepki ise çok gülünçtür:

“Dersimde şehit düşmüş olamam ben, çünkü Çanakkale savaşında şehit düşmüştüm.”(S. 68).

Askeriyeyle ilgili bu garip durumu eleştiren Yaşar daha sonra da devlet dairelerinde başına gelen gülünç ama bir o kadar da düşündürücü olayları anlatarak eleştirisini vurgular. Yaşar bir numara alabilmek için sabahın erken saatlerinde geldiği dairede bir oradan bir oraya gönderilerek adeta işkence çeker. Önce İbrahim beye; oradan Ayten hanıma; Ayten hanımın şefin yanına gittiğini duyunca şefi aramaya koyulur oradan muhasebeye, tahakkuk şefine, zat işlerine, kaleme, aynıya-memuruna, Rıza beye, Mahmut beye, veznedara gider. Tüm bu durumlar acınacak görüntü oluştururken iki yaşlı adamın gülüştükleri, konu ise halimize tam ayna tutar. Devlet daireleri hakkında ilginç bir konuşma yaparlar:

“Maşallah maşallah....Bir de resmi dairelerde iş görülmez derler...

Bir de işler yürümüyor, derler...birde bize tembel derler. Şu kaynaşmaya şu konuşmaya bakın...”(S. 104).

“Vallahi aşk olsun ... Ben bu kadar iş yapan daire görmedim”(S. 104).

Yaşar babasının vergi borçlarını ödeyip, miras işlemlerini hallettikten sonra alacağını almaya gider. Yaşarın hesabına göre alacağı on beş-yirmi bin lira kadardır. Ancak onların hesabına göre üç bin liraymış. Yaşar bu duruma çok şaşar. Çünkü mirasa hak kazanabilmek için babasının borçlarına ödediği para olacağından çok daha fazla tutmuştur. Bu duruma Yaşar gülse mi yeridir yoksa ağlasa mı yeridir? (S. 73).

Yine devletin resmi kurumlarından olan nüfus müdürlüğündeki bir durum anlatılırken yaşananlara gülmek elde değildir. Sayfa 45'te Nüfus müdürlüğünde memur kütükten bilgileri okurken Yaşarın “ölü,, olduğunu, bunun kütükte yazdığını ve kütükte yazan her şeyin doğru olduğunu söylemesi. Memurun buna dayanarak “Biz ölüye nüfus veremeyiz!” diye bağırması. Yaşar'ın: “Ben ölmüşüm baba, neden bana hiç demediniz!” diye ağlaması. Bunun üzerine babanın oğluna, orada yazıyor diye bir adamın ölmeyeceğini, elin herifi diye kastettiği devlet memuru yerine babasının inanması gerektiğini söylerken geçen konuşmalarda da gülünç durumlar yaşanıyor. En ilginç ise; “gerçekleri yazıyor>> dedikleri defterden yaşarın 1. Dünya savaşında askere alındığı, 1915'de Çanakkale savaşında şehit düştüğü” kaydının nüfustan düşürüldüğü, gibi bilgiler okunurken ortaya çıkar. Baba bu bilgilerin doğru olmayacağını ve bir hata olduğunu şu cümlelerle anlatmaya çalışır;

“Yahuuu, evlendiğim gün çocuğum doğmuş olsa 1915'te dört yaşında olur. Dört yaşındaki bir bebe, ne zaman büyüdü, ne zaman askere gitti de 1915'te şehit düştü?” (S. 46).

Mantıklı bakıldığında ortada bir yanlışlığın olduğu apaçık belli olmasına rağmen memur defteri savunmaya devam eder. Bunların defterde yazdığını ısrarla vurgular. Babanın ısrarları üzerine bir yanlışlık olduğunu fark ederler. Ama bu kez durum öncekinden çok daha gülünç, mantıksız düşündürücü bir hal alır. Bu gülünçlüğü en iyi memur ile baba arasında geçen konuşmalarda görebilmek mümkündür:

“Senin oğlun Yaşar 1896'da doğmuş. Demek 1915'te şehit düştüğünde 19 yaşındaymış.” “Neeee! Oğlum, 1896'danı doğmuş! Tövbe! Ya bu kaçta doğmuşum,

bir daha bakıver gözünü seveyim”.

“Sen, 1897’de doğmuşsun ...”

“Aman efendi etme! Ben, benim oğlandan bir yıl sonra mı doğmuşum?”

“Ey ahali! İcinizde, oğlundan bir yıl sonra doğmuş baba var mı?”(S..47).

Bu konuşmaları duyan insanlar bu olaya şaşırıp gülerler. Ancak memur ısrarla defterin öyle gösterdiğini ve yapacağı bir şey olmadığını söyler. Hatta “ben defterin yalancısıyım” gibi komik bir cümle sarf eder. Ve işin içinden çıkarak sözü keser atar:

“Biz ölüye nüfus veremeyiz işte o kadar!”(S. 47).

Bu işin içinde mutlaka yanlışlık olduğuna inanan baba ve oğlu Yaşar bu kez müdürün yanına gider ve yardım ister. Ancak tıpkı memur gibi kurumun en üstündeki kişi, müdür dahi defterin yalan yazmayacağını ve yaşarın ölü olduğunu söyler. Defterde bir yanlışın olabileceğini düşünmek yerine olayı tamamen defterde yazanlar doğrultusunda çözmeye çalışır ve kendince tahminler yürütür. Bu tahminler ise çok daha gülünçtür:

“Sen evlendiğin zaman, aldığın kadın senden yaşlı olur.”

“Sen dul bir kadın almışsındır.”

“Aldığın kadının, senden önceki kocasından Yaşar adında bir oğlu vardır. Senin üvey oğlun Yaşar...”

“...senden bir yaş büyüktür ama, sen kütükteki kayıta onun babası gözükyorsundur.”

“Olsa olsa işte ancak böyle olur.”(S. 50).

Ancak müdürün bu söylediklerinin de kütüğe göre mümkün olmadığı anlaşılınca müdür ün aklına bu kezse başka bir düşünce gelir. Buna göre Yaşarın annesi Hacer, başkasıyla evlenmiştir. Evlendiği adamın daha önceden, yani önceki karısından Yaşar adında bir oğlu vardır. Hacer’in ilk kocası ölür ve kendinden sekiz yaş büyük üvey oğlu yanında kalır. Sonrada Reşitle evlenir. Böylelikle müdürün mantığına göre Yaşar, üvey annesinden

sekiz, babasından da bir yaş büyük olmuş olur. Müdür kendisince bu olayı, deftere hiçbir toz kondurmadan çözmüş olur. Bu olay duyanların gülümsemesine karşın aslında tam bir “güleriz ağlanacak halimize” durumudur.

Yaşar, akıl hastanesinde doktora <<ölü>> olduğunu anlatmaya çalışırken söylediği sözler geçekten gülünçlük ifade ediyor:

“...benim haberim olmadı hiç...şehit olduğumu bana nüfus dairesinden haber verdilerde öğrendim. İkinci kez şehit düştüğümde eksik olmasın askerlik şubesinde söylediler.”(S. 118).

“Resmi makamlar şehit olduğumu söylüyor. Bende onların yalancısıyım...”(S. 118).

Yaşarın hastanedeki anılarında da gülünç ve düşündürücü olaylara rastlanır. Örneğin Yaşar, resmi bir belge alabilmek, böylelikle yaşadığını en azından belgelemek için hastanede çalışmak ister. Kadroda yer ister. Ancak doktor Yaşarla dalga geçer:

“Seni nasıl kadroya alalım, resmen yaşamıyorsun ki yaşar ...”(S. 121).

Cezaevine giren Yaşar Yaşamaz koğuştaki diğer hükümlülere başından geçenleri anlatmaya başlarken “ben yaşamıyorum ki”, “siz gene iyi kötü yaşıyorsunuz az buçuk...Ben hiç yaşamıyorum, hepten yokum...”, ”Yokum ya... Yani yok sayılıyorum.” Gibi sözler söyleyerek esasında düşündürücü, acısına olan haline gülümsemesine yol açıyor. (S. 38).

Yaşar hastanede boşu boşuna kalmak istemediğini ifade ettiğinde ise doktorun verdiği cevap yine ilginçtir. Çünkü doktor Yaşarı taburcu edemeyeceğini, çünkü kendisinin nüfus kağıdı olmadığını, bu nedenle yaşarı taburcu listesine yazamayacaklarını söyler. Ancak ona bir öneride bulunur ve hastaneden kaçması gerektiğini söyler. Böylelikle nüfus kağıdına gerek duymadan “hastaneden bir hasta kaçtı” diye yazılabileceğini, taburcu olabilmesi içinde nüfus kağıdı gerektiğini anlatır. Son olarak Yaşara kaçınca mutlaka bir nüfus kağıdı çıkarması gerektiğini söyler (S. 122).

Yaşar ortağı ile birlikte bir manav dükkanı açar. İşler başlarda çok iyi gider ve işi büyütme karar verirler ancak yaşar bir gün dükkanı açtığında, dükkanın ortağı tarafından

boşaltıldığını görür. S.212'deki bu olaylarda tüm bunlar yetmemiş gibi yaşara birde posta gelir. Yaşar zarfın üzerinde yazanlara bakarak bunun resmi bir yerden geldiğini anlar. Resmi yerden yaşarın adına mektup gelmesine çok sevinir. Demek ki resmi yerler de yaşarın yaşadığına inanır. Ancak Yaşar mektubu komşusuna okutunca acı gerçek anlaşılır. Yazı vergi dairesinden geliyor ve Yaşarın dükkanından dolayı iki bin kusur lira vergi borcu vardır ve 15 gün içerisinde ödenecektir. Yani devlet ne zaman alacaklı olsa Yaşar'ı resmen yaşatır, ne zaman borcu olsa onu resmen <<ölü>> gösterir. Böyle bir ikilemede her zaman kazanan devlet olur. Yaşar ise yine kaybeden taraftır.

Hatta Yaşar bu kez akıllanmış görünür. Ve vergi dairesine borçlarını ödemek için bir şart koyar:

“...siz benim yaşadığımı ispat edin, ben de bu vergiyi ödeyeyim. Öyle değil mi, ölmüş adam vergi öder mi?”(S. 215).

Ancak Yaşarın bu düşüncesine vergi dairesindeki memurdan şaşırtıcı bir cevap gelir. Bu kez de, her zaman ölü diye gördükleri Yaşarın yaşadığına dair kanıtlar ortaya koyarlar:

“Bu ortaklık senedindeki imza senin değil mi? Yaşamıyorsun da, ya bu ortaklık senedi ne? Ne zamandan beri ölüler dirilerin ortağı olup bir de sözleşme imzalamaya başladılar?”(S. 215).

Bu cevaba tüm memurlar ve yurttaşlar kahkahayla güldüler. Halbuki Yaşarın acınası durumu bizlere aynen yansımaktadır. Yaşarın bu duruma tepkisi kısa ve özdür:

“Vergi ödetirken varım ama dükkan açarken yokum...”(S. 215).

Yaşar Pazardan aldığı şapkayla devlet dairesine girer hemşehrisini aramaya başlar. Ancak başka bir odacı onu durdurarak burasının bir devlet dairesi olduğunu, resmi bir devlet dairesinde şapkayla odaya girilmeyeceğini, bunun yabaniyet olduğunu söyler ve şapkasını çıkarıp askıya asmasını ister. Fakat Yaşarın içinde şapkanın kaybolabileceğine dair bir şüphe olur. Ancak odacı hemen cevabı verir;

“Ne demek! Bura nere? Devlet dairesi... Altın olsa kimse almaz.”(S. 232).

Odacının bu sözünden devlet dairesinin ne denli güvenilir bir yer olduğu anlamı çıkarılmak üzere ki, hemen iki satır sonra şapkanın Yaşarın bıraktığı yerde olmadığı anlaşılır. Yaşar şaşkına döner, odacıya sorar, ancak odacı “ben senin şapkanın bekçisi miyim be!” der ve yaşar şapkasız kalır.

Yaşar, kaybolan şapkasını resmi dairenin koridorlarında ararken bir hademe şapkayı gördüğünü söyler. Ve yaşarı şapkanın özelliklerini hakkında sorgular. Anlaşılır ki, hademe şapkanın unutulduğunu sanıp onu kayıp ve bulunmuş eşya işlerine bakan “Vecdi bey”e vermiştir. Yaşar Vecdi Bey’i bulur, şapkasını ister. Ancak bunca işin arasında bir de böyle iş çıkardığı için yaşara bağırmağa başlar. Bu yetmemiş gibi yaşarı hayrete düşüren ilginç olaylar başlar. Yani resmi yazışma kısmı. Şapka için bir evrak hazırlanmıştır. Bu evrak, kayıt için evrak kaleme gönderilmiştir, yazının aslı şapkaya iğnelenip evrak kalemine sevk edildiği için Yaşardan gidip o asıl belgeyi getirmesi istenir. Yaşar gerekli yere gider, zar zor evrakı bulur; ancak şapka orada değildir. Çünkü şapka daire müdürüne gönderilmiştir. Usul böyledir! Yaşar bu kez de daire müdürünü aramaya koyulur. Yorulup, dinlenmek için bir sıraya oturduğunda yaşlı bir kadına rastlar. Kadının söyledikleri resmi dairelerde işlerin işleyişini gözler önüne serer:

“ben iki aydır gelip gidiyorum, odadan odaya sürünüyorum da , hala yandaki odadan bitişik odaya evrakı getirtemedim....”(S. 239).

Bu sözün ardından da eleştirisini açıkça belirtir:

“istediklerinin işlerini şıp diye yapıveriyorlar”(S. 239).

Yaşar, hala şapka peşinde koşmaktadır. Bir türlü işlemlerin hızına yetişip şapkasını alamaz. En sonunda ambara varır ve şapkasının ona ait olduğunu zor zar ispatlar. Ancak bu kez de memur paydos zili çaldığını ve yarın gelmesi gerektiğini söyler. Yaşar yarına kalmayın diye rica edip, yalvarıp memurdan uzanıp şapkayı vermesini ister ancak memurun gerekçesi resmi dairelerdeki işleyişin gülünçlüğünü bir kez daha ortaya koyar:

“Yoo, şapkayı vermek öyle kolay değil, işlemi var daha.. Müdür beye çıkarsın. Ordan bana <şapka getirile> diye buyruk getirirsin, o zaman veririm. Ben de bir emir kuluyum...”(S. 242).

Şapkanın teslimatı ertesi güne sarkar. Ancak ertesi günü Cumartesi ve ondan sonraki gün de Pazar. Yani yaşarın işlemi Pazartesi’ne kadar sarkar. Pazartesi sabahı Yaşarı orada gören herkes Yaşarı gösterip gülüşür. Yaşar sonunda müdürden gerekli yazıyı alır ve ambara şapkasını almaya gider. Yaşarın korktuğu yine başına gelir:

“Değil mi ki buyruk çıktı, baş üstüne vereyim şapkanı ...Göster kimlik kartını!”(S. 244).

Yaşar her yerde çaresiz bir şekilde iş ararken, bir gün yapı işlerinde çalışan bir hemşehrisini bulur ve ondan yardım ister. Hemşehrisinden patronuna yaşar hakkında bilgi vermesini rica eder. Hemşehrisi bu iyiliği yapar ancak patronundan oldukça ilginç bir cevap gelir. Çünkü patron bir inşaat iş için bile hem nüfus kağıdı, hem de iyi hal kağıdı ister ve ancak bu şartlarda iş verebileceğini belirtir. Patronun, S.223’deki bu sözlerine yaşarın verdiği cevap gülünç durumu apaçık ortaya koyar;

“yahu, sırtımda kum çakıl taşıyacağım, ona bile nüfus kağıdı istiyorlar.” (S. 223).

Yaşar’ın çalıştığı köşkün sahibi güler hanım, bir gün asker kaçağı olduğu gerekçesiyle acilen karakola çağrılır. Nüfus müdürlüğünün hatası nedeniyle yaşara olduğu gibi güler hanımın da başına gülünç olaylar gelir. Eve gelen polis güler hanımı gözleriyle görüp bir yanlışlık olduğunu anlamasına rağmen yinede <<usulen>> karakola bir uğramasını söyler. Hanım zor zar karakola gider ve orada da işin için de bir yanlışlık olduğu anlaşılmasına rağmen <<usulen>> bir tutanak tutulur. S.333’ten 342’ye kadar güler hanımın <<usulen>> gidip işlem yaptırması gereken kurumlardan söz edilir. Karakoldan askerlik şubesine, askerlik şubesinden nüfus müdürlüğüne gitmek zorunda kalan yaşlı kadının başına gelenlerin sebebi anlaşılır. Nüfus kütüğüne 1301 yazılacakken yanlışlıkla 1551 yazılmıştır ve kadın 72 yerine 27 yaşında görünmektedir. Oradaki herkes bu duruma güler. Kadın artık hatanın farkına varıldığı, sorunun bitti diye düşünürken bu kez de <<usulen>> mahkemeye çıkarılması gerektiğini duyar:

“...usulen bir mahkeme bu... sizi tanımaz olur muyum, ama elden ne gelir...
Mahkeme kararı olmadan biz kayıttaki yanlışlığı düzeltemeyiz. Usul böyle...
Onun için siz usulen mahkemeye başvuracaksınız”(S. 342).

Bu işlemler böyle sürüp gider. Güler hanım 22 değil de 72 yaşında olduğunu, erkek değil de kadın olduğunu anlamak için tanık, sağlık raporu vs. istenir. Gözle görülen şeyler için <<usulen>>belgeler istenir. Her şeyin apaçık ortada olduğu bir durum, hata bu boyutlara kadar taşınır. Bu gülünç durum sonunda mahkeme kararıyla son bulur. Kadının başına gelen her şey usule uygun olma kuralı yüzünden gelmiştir. Fakat aynı kadın sayfa 350’de Yaşarın nüfus kağıtsız olduğunu öğrenince ona bakın ne cevap verir:

“Olsun, ne olursa olsun, her insanda usulen bir nüfus kağıdı olmalı ...
Mademki böyle bir usul konmuş, öyleyse usulen her kesin bir nüfus kağıdı
olacak...”(S. 350).

Yaşar, inşaat işi olmayınca bir devlet dairesinde odacı olan başka bir hemşehrisini görmeye gider. Ancak gitmeden önce kafasında bazı şüpheler vardır. Garip bir odacı, nasıl olacak ta yaşara iş bulacak? Ancak yaşarın bu şüphesine karşılık, inşaatçı hemşehrisi odacılar hakkında şaşırtıcı bilgiler vererek yaşarı ikna eder. Ona göre; bir odacının aylık kazancı müdürden daha yüksekmiş, çünkü bir yurttaş, işini yaptırmak için devlet dairesine gidince müdürden önce odacısını görmüş. Yani bir anlamda odacı aracılık görevi görür;

“müdürün, memurun isteyeceği şeyi, onların adına ister, sanki müdürün
memurun haberleri yokmuşçasına, alır alacağımı yurttaştan birazını da
verir müdürüne, memuruna...”(S. 224).

Buradan da ülkemizdeki devlet dairesindeki komik ama gerçek işleyiş sistemini görmüş oluruz.

Yaşar, odacı olan hemşehrisini görmek için devlet dairesine gitmeye karar verince ona bir tavsiyede bulunulur. Önce başındaki kötü kasketi çıkarmalı ve yerine kaliteli bir fötr almalıdır. Çünkü ancak bu şekilde yaşarı adam yerine koyacakları söylenir:

“çünkü başında iyi mal fötr olmalı ki, seni adam sansınlar. Hani, hocanın kürkü hesabı...” (S. 226).

Yaşar, nüfus müdürlüğündeki bir hata nedeniyle bir çok olumsuzluk yaşamaktadır. Kütüğe yaşarı <<şehit>> olarak geçirip, bir yanlışlık yapan nüfus müdürlüğü, yaşarın kendisine tamamen şekillendirilmiştir. Yaşar bu duruma lanet ederken bir başka mağdurla tanışır. Bu kişi Anşe'nin işvereni Güher hanımdır nüfus müdürlüğü Güher hanımı <<erkek>> diye kütüğe yazınca 72 yaşından sonra kadını askere çağırılmaya kalktı ve kadının başına birçok olay geldi. Yaşar ve Güher hanım dışında bir de yaşlı adam nüfus müdürlüğünün benzer hatasının mağduru olmuştur. 84 yaşındaki adama, cüzdanını kaybettiği için yani nüfus kağıdı çıkarılacaktır. Adam nüfus kağıdını beklerken eve beş nüfus kağıdı birden gelir. Sayfa 364'teki bu komik olayda eve kendi ve karısının nüfus kağıtlarından başka 3'te çocuklarının ki gelir. Fakat başka üç çocuğun! Bu çocukların babasının hasan öğüt, yani o yaşlı adam olduğu yazar. Bu durum karı koca arasında tartışmaya ve mahkemeye sebebiyet verir. Mahkemeye çıkarlar ancak ortada bir yanlışlığın olduğu kesindir, üç çocuktan biri 8 aylık, biri yaşlı adamdan iki yaş büyüktür. Bu gülünç durumu adam şöyle yorumlar:

“Bize gönderilen nüfus kağıtlarında, benim oğlum diye gösterilen tınaz ise, nüfus kağıdında yazan doğum tarihine göre benden iki yaş büyük efendim. Benim oğlum olamaz, olsa olsa ağabeyim olur...”(S. 365).

Bu yanlışlığın, adamla karısının ayrılmasına sebep olduğu yetmiyormuş gibi, birde bu üç çocuğun nerede olduğuna dair soruşturma açılmasına sebep olur. Yaşlı adamın başı, nüfus müdürlüğündeki bir hata yüzünden beladan belaya girer. Bu durumu en iyi Yaşar anlayabiliyordu. Kötü sonuçlar doğuran bu olayla yaşarın koğuş arkadaşları alay ederler:

“...Bak sen kendine bitek nüfus kağıdı bulamıyorsun elin şanslısı adamına üç nüfus kağıdı birden veriyorlar, Allah'ın kismetli kulu...”(S. 369).

Yaşar, casus olan komşusu Riçirt'la bir plan yapıp onu emniyete teslim etmek için bir casusluk işiyle uğraşan daireye gider. Amaç son derece gizli ve önemli planlara sahip olan ajan Riçirt'ı emniyete teslim ederek çok önemli bir vatan vazifesini yerine getirmek ve böylelikle nüfus kağıdıyla ödüllendirilmektir. Ancak casusluk dairesinde başlarına şaşılacak olaylar gelir. İlk uğradıkları memura selam verip şöyle der:

“Efendim, size Key-Si-Bi’den Ajan sıfır ıks onüç’ü getirdim”(S. 380).

Fakat şaşıracakları sandıkları o görevli memnun olduğunu ve buyurup oturmalarını rica eder. Riçirt’in casus olduğunu öğrenince onu tutuklamak yerine şöyle der:

“Öyleyse üst kata çıkın kapısında 33 yazan beyi görün”(S. 381).

Yaşar ve Riçirt’ı şaşkındılar ve üst kata çıktılar. Burada da kendilerini tanıtan Yaşar ve Riçirt’ı görevliden yine beklemedikleri bir tepki aldılar;

“Bu delikanlı için iş vermemizi istiyorsanız, kadromuz dolu, hatta kadro fazla bile var da, kimi ajanlarımızı bordroda büro işçisi olarak gösteriyoruz. Yerimiz yok!”(S. 381).

Riçirt iyice sinirlenip casus olduğunu ve kendisiyle ilgilenecek birinin olup olmadığını söyler. Hatta elinde çok gizli planların olduğunu belirtir. Bunun üzerine görevli Riçirt 3. Kata başka bir odaya gönderir. Riçirt bu odaya gelip kendini tanıtır. Odadaki görevli Riçirt’in gizli planları olduğunu duyunca hangi konuda olduğunu sorar. Riçirt patlama ve yıkma deyince yine gülünç bir cevap daha gelir:

“Haaaa... Siz yanlış gelmişsiniz. Koridora çıkın soldan ikinci odadaki arkadaşımızı görün” (S. 382).

Bu kez de o odaya giderler ve ne tür patlama planları olduğunu söylerler. Ancak oradaki görevlide kendisinin köprü sabotajlarıyla ilgilenmediğini, yanlış geldiğini belirtir. Ve onları 4. Kata yollar. Bu kez köprü sabotajlarıyla ilgilenen adamı bulurlar. Adam onlara ne tür köprülerle ilgilendiklerini sorar. Riçirt’in alanı da daha çok demir köprülerdir. Bunu duyan görevli Riçirt’ı beşinci kata yollar. Derdini orada da izah eden Riçirt ve Yaşar bu kez de en üst kata gönderirler. Burada da köprü havaya uçuruş teknikleri sorulur ve ona göre ilgili alana giren görevlilere sevk edilirler. En sonunda yine ilk başvurdukları görevliye denk gelirler. Fakat ondan çok şaşkırtıcı ve sinir bozucu bir cevap alırlar. S. 385’teki bu konuşmada görevli niye bu kadar geç geldiklerini, neredeyse paydos olacağını ve iş saatinin bittiğini söyler. Ve onlara bir tavsiyede bulunur:

“Yarın sabah erken gelin ama yarında Cumartesi ...Pazartesi sabahı gelirsiniz artık hayırlısıyla ... Tam daire paydos olacakken de gelinmez ki”(S. 386).

Bunun üzerine tam eve döneceklerdir ki birisi onları alıp sorguya çeker. Buraya nasıl girdiklerini, ne aradıklarını sorar. Yapılan üst aramasında Riçirt’ın 3 kimliği bulununca alı konur. Yaşar kimliksizlikten dolayı önce dayak yer sonra serbest bırakılır. Salan adam yaşarı şu sözlerle gönderir:

“İşte adaletsizlik dedikleri şey bu, herkesin üç nüfus cüzdanı birden olunca elbet sana bir nüfus cüzdanı bile düşmez”(S. 387).

Yaşar, doğan çoğuna yani hayatiye nüfus kağıdı çıkarmak için memleketindeki nüfus müdürlüğüne gider. Orada aklına hep babasıyla burada bulunduğu zaman ve başına gelenler gelir. Ancak Yaşar oğluna bir kimlik çıkartmaya karardır. Dilekçesi, evrakı, doğum belgesiyle her şeyi eksiksiz yerine getirmiştir. Ancak yinede korkulan gerçek ortaya çıkar. Ve yaşarla ilgili kütük bilgileri okunur. Yine Yaşarın 1915’te çanak kalede şehit düştüğü yazılıdır ve memur ona çocuğu olamayacağını söyler. Yaşar kendini tutamaz, memur ise hala resmi defteri savunmakta ve orada ne yazarsa onun doğru olduğunu söylemektedir;

“Ne sen bilirsin ne de ben ... Bunun en iyisini en doğrusunu resmi defter bilir”(S. 432).

Yaşar dayanamayıp bağırmağa çağırmağa başlar. Memur ise buranın resmi daire olduğunu ve bağırırsa tutanak düzenleneceğini söyleyerek Yaşarı uyarır. Bunun üzerine Yaşar devletin baştan itibaren yaptıklarını özetler şekilde şunları söyler;

“Devlet dairesiymiş! Resmi yermiş! Okula yazılacağım sen ölüsün derler. Askere alacaklar yaşıyorsun derler. Miras alacağım ölüsün derler. Vergi alacakları zaman yaşıyorsun derler”(S. 433).

Yaşar devletin bu tutumunu eleştirip, şaşkınlığını sert bir şekilde ifade eder. Süleyman ustanın tavsiyesini biran unutup <<felek>> yerine gerçek adlarıyla gerekli kişileri ve kurumları sövmüştür. Şikayetini bu şekilde dile getiren yaşarı jandarma tutuklayıp mahkemeye çıkartmış ve hapisle cezalandırmıştır. İşte tüm bu olayların, çaresizliklerin, şaşkınlıkların sonunda hatalı olan gerçek kişiler yani devlet cezasını çekeceğine mağdur

durumdaki, çaresiz garip Yaşar çekmiştir. Tüm bu hikayeleri anlattığı cezaevine düşmesi de işte bu yüzdendir.

Hükümetin, devletin veya nüfus dairesinin yaptığı bu hata sonucu Yaşar'ın içinde bulunduğu duruma Yaşar'ın koğuştaki arkadaşları da güler ve bu durumu alay ögesi olarak kullanırlar:

Yaşar, ceza evinde bir gün hastalanır ve revire yatar. Bu durumu duyan hükümlüler Yaşarla ve Yaşarın başına gelenlerle alay ederler. Yaşar arkadaşlarına, soğuk alıp hastalandığını söyler, ancak bir hükümlüden şu alaycı cevap gelir:

“...yahu Yaşar hiç hasta olabilir mi? İstese de olamaz. Yahu, zavallı yaşamıyor ki hastalansın.”(S. 193).

Yaşarın bu acınası durumuna hep birlikte gülerken, espri yaparak esasında eleştirmiş olurlar. Bunların üzerine yaşar bir hatırlatma yapar ve her ne kadar resmi olarak yaşamıyorsa da, bazen yaşarmış gibi olduğu anların olduğunu söyler. Örneğin askere alınırken, babasının vergi borçlarını devlet alırken, akıl hastanesine sokulurken vS.

Koğuştta Yaşar'ın bu durumu espri malzemesi olarak kullanılmaya devam eder. Örneğin Sayfa 222'de Yaşar'ın koğuştan maltızcı, Yaşar'ın hastalandığını görünce ona sakın ölmemesi gerektiğini, nüfus kağıdı olmadığı için onu gömemeyeceklerini söyler ve hep bir ağızdan espiye gülerler;

“Ulan Yaşar sakın ölme; nüfus kağıdın yok diye seni toprağa gömmezlerde.

Leşin ortada sürünür...”(S. 222).

- 3.1.3.2 Parti Başkanları ve Büyüklerine Eleştiriler

Yaşarın tesadüfen katıldığı mitingde parti başkanının yaptığı konuşmayı dinlerken hissettikleri, anladıkları ve anlamadıkları aslında ülkemizdeki siyaseti, particileri, konuşmaları vS. aynen yansıtmaktadır. Yaşar S.129'da ki anlatımında parti başkanının çok etkileyici bir konuşma yaptığını, bu konuşmanın onu ağlattığını, fakat o konuşmadan bu gün dahi aklında hiçbir şeyin kalmadığını, hatta dinlerken de bir şey anlamadığını belirtir. Yaşar, bu komik, ama hala daha gözlenen bu durumu en güzel şu cümleleriyle açıklar:

“...Arkadaş, karşıdakine hiçbir şey anlatmadan yarım saat konuşmak kolay bir iş değil. Dene de bak... Ne kadar saçma sapan konuşsan, gene de bir anlam çıkar. Bu partici başkanın sözlerinden hiçbir şey anlaşılıyor.” (S. 129).

Parti büyüklerini karşılamak için yapılan organizasyonda görevli kişilerin neler yapmaları gerektiği planlanırken bunların esasında günlük hayatımızda da karşılaştığımız durumlar olduğu ve gülünç bir izlenim yarattığı görülür. Örneğin parti büyüklerinin nasıl karşılanıp, omuzlara alınacağı konusunda sayfa 135’de bir planlama yapılırken öncelikle deneyimlerden söz edilir. Büyüklerin eşleri omuzlara alındığı, bunun medeniyete aykırı bir davranış olduğu, yaşlıları omuzlara alırken dikkat etmek gerektiği gibi ayrıntılara değinilir. Ancak bunlara değinilirken oldukça gülünç durumlar yansıtılır:

“Ulan kadının omza kaldırıldığı nerede görülmüş? Geçen ki gövde gösterisinde, dangalağın biri, büyüklerimizden birinin, sayın eşinin bacaklarının arasından kafasını sokup da kadıncağızı havaya kaldırmaz mı?...”(S. 135).

“Geçende gene biri, yaşlı bir büyüğümüzün apışısı arasına birden dalınca, adam az daha şey oluyordu.”(S. 135).

Yaşar, başından geçenleri anlatırken bunların içinde bazen gülünç ancak esasında bir o kadarda düşündürücü durumlara da rastlanıyor. Örneğin Yaşar S. 146’da bir miting sırasında başına gelen hırsızlık olayını anlatırken, esasında ülkemizdeki acı gerçeği de bir nevi yansıtmış olur. Yaşar parti büyüklerini karşılamak, onları alkışlamak ve başlarının üstünde taşımak için diğer destekçilerle birlikte ellerini havaya kaldırdığı sırada Türkiye deki bütün yan kesicilerin orada olup, bunu fırsat bilerek herkesin cebini boşalttıklarını anlatır. Bu olayı dinleyen mahkumlar gülerler. Ancak bu olay aslında günümüzde de sıkça rastladığımız toplumun her kesimin de karşılaştığımız, hatta bazı partilerin, siyasetçilerin, bankaların vS. için de bulunduğu durumu gözler önüne serer. Yani yan kesicilikle, hortumculuk gerçeğini.

Yaşar uzun süren mahkemeler sonunda kayınpederinin daha fazla dayanamayıp artık nüfus kağıdı ümidini yitirmesi ve Ayşe’yi vermekte tereddüt etmesi üzerine Yaşar ölü olmadığını, yaşadığını söyler. Ancak buna kayınpederi ilginç bir yanıt verir:

“Oğlum, ben bilmişim kaç para eder., devlet bilmeyince...Onun için , en iyisi , sen gel bu benim arşeden vaaz geç. Hiçbir zaman ölüye nikah düşmez.”(S. 155).

- 3.1.3.3 Okumuş, Diploma Sahibi Olmuş İnsanlara Eleştiriler

Yaşar bir iş bulma ümidiyle gittiği hemşehrisi satılmışın yanında bir süre sohbet eder. Zaten satılmış yaşarı zoraki tanımıştır. Yaşar, onun küçüklükten çevirdiği haltları, işlediği küçük suçları anlatmaya başlayınca satılmış daha fazla dayanamayıp Yaşarı tanımıştır. Ve ona yardımcı olmaya çalışır. Yaşar kendisinden iş talep eder. Bunun üzerine satılmış, iş bulmanın kolay olduğunu söyler ve diploması olup olmadığını sorar. Ancak yaşarın bir okul diploması yoktur. Bu cevap üzerine satılmışın söylediği sözlerden ülkemizle ilgili; ülkemizdeki iş dağılımı, okumuş ve diploma sahibi insan gücü ve işsizlik ile ilgili bazı gerçekler ortaya çıkar. S.170'deki şu diyaloglardan böyle bir anlam çıkar:

“diploman var mı , okul diploman?”

“yok , dedim, okula gidemedim”

“hım , demek diploman yok... Öyleyse sana yüksek bir iş vereceğiz...”(S. 170).

Bu konuşmalardan, tüm okurlar gibi Yaşar da bir yanlış anlaşılma olduğunu sanıp, “hiçbir okuldan diploma almadım” der. Fakat işte acı gerçek satılmışın şu sözleriyle anlaşılır:

“iyi ya diploman yoksa küçük işlere giremezsin ...” (S..170)

Demek ki diploma bizleri sadece küçük çaplı işlere sokmaya yarayan bir resmi belge anlamına geliyormuş. Çünkü Yaşarın diploması olmadığını duyan satılmışın ona teklif ettiği işler oldukça büyük işlerdir. Örneğin herhangi bir şirketin yönetim kurulu üyeliği, herhangi bir bankanın bir üyeliği, herhangi bir kurumun bir işi vS. Hatta valilik, elçilik için dahi diploma gerekmediğini söyler. Asıl gülünç olanı ise tüm bu yüksek mevkiler için diploma gerekmezken, mahalle bekçiliği için diploma gerektiğini söylemesidir.

Yaşar ısrarla küçük bir iş istediğini, sadece karnımı doyuracak bir işe ihtiyacı olduğunu

söyler. Satılmış ise tüm bu çarpık durumu özetleyen bir örnek vererek durumu özetlemek ister:

“o zaman zor, hem diploma ister, hem de yarışma sınavına gireceksin. Geçen gün adliyede bir katiplik için 400 lise mezunu sınava girdi de üniversiteyi yarıda bırakmış bir tanıdığın oğlunu, sınavı zorla kazandırıp işe aldık. Senin diploman olmadığına göre, biz sana yüksek bir iş bulacağız.” (S. 170).

Diploması olmayan ve bu nedenle küçük işlere giremeyecek olan Yaşara Satılmış diplomadan daha değerli olan ve hemen hemen her alanda büyük ayrıcalık sağlayacak olan imzalı bir kartını verir. Böylesine önemli bir değeri olan, hatta en iyi diplomadan, resmi belgeden de değerli olan bu kartın arkasında yazan cümle şudur:

“hamil-i kart yaşar beye lüzumlu suhuletin gösterilmesi ricasıyla. Satı çayırılı.”(S. 171).

Bu durum maalesef günümüzde de geçerliliğini aynen korumaktadır. Ve birçok belgeden önemli konumdadır.

Yaşar bu kartı önemini anlayamamıştır ve baba dostuna sorar. Baba dostu bu kart ve bu kartla ilgili her şeyi açıklar. S.172’de bu kartı nerede olursa olsun, kime olursa olsun gösterince tüm kapıların açılacağını, herkesin yardımcı olup kolaylık sağlayacağını söyler. Ancak Yaşar hala memnun değildir. Çünkü ona göre kartın üstünde dolaylı yoldan bir şeyler yazacağına, doğrudan <<iş verin>> yazsa daha iyidir. Ve niye böyle yazdığını merak eder. Cevabı ise ilginçtir:

“çünkü oğlum doğrudan <<iş verin>> diye yazarlarsa, o zaman iltimas olur ki, namussuzluğa girer ve de başkalarının hakkını yemeye girer. Böyle yazınca, hem iş verilir, hem de usulünce olur. Satı bey iltimas yapmaz bir doğru adamdır.”(S. 172).

Evet, bu şekilde kimsenin hakkını yemeden (!), hiçbir usulsüzlük yapmadan (!), bir tek

imzayla her vilayetteki, belediyeledi, resmi ve özel tüm dairelerde ki kapılar ardına kadar açılmış olur.

-3.1.3.4 İnsanların Vurdumduymazlığına ve Polise Eleştiriler

Yaşar bir gün arkadaşlarından aldığı borç parayla karnını tıka basa doyurur. Canı ne çektiyse yer. Baktı ki bir türlü ölemiyor, otururken birden kıvrınmaya başlar. Yaşarı görenler başına toplanır. Ancak kimse tutup yardım etmez. Gerekçeleri ise, başlarının belaya gireceğidir:

“Sakın dokunmayın haaa , üstünüze kalır...”(S. 287).

“vallahi öyle... Ondan sonra artık, karakollarda, emniyette filan, uğraş dur...”(S. 287).

Kalabalığın içinden bir adam polise haber verip, yaşarı hastaneye kaldırmak ister. <<polis>> diye bağırmasına rağmen kimse aldıriş etmez. Sonunda adam polislerin gelmeyeceğini anlayınca kendisi karşı kaldırımdaki polisin yanına gider ve yardım ister. Ancak polisin cevabı ilginçtir:

“O işe ben karışmam. Ben trafik polisiyim, buradan ayrılamam.”(S. 287).

Adam bu kez başka bir polise gider ve ondan yardım ister. Ancak bu kez de aldığı cevap öncekinden de farklı değıldir:

“adam mı ölüyor... O işlere ben karışmam. Ona ikinci şube polisi bakar. Ben pasaport polisiyim...”(S. 288).

Bunun gibi birkaç polise daha gidip yardım istenir, ancak hepsi aynı cevabı verir, hiçbir i ilgi alanına girmediğı gerekçesi ile yaşarla ilgilenmez. Hatta durum o kadar komikleşir ki, yardımsever adam harıl harıl polis ararken bu olayla alakalı şubenin polisi dahi bulunur. Ancak bu polis o bölgeye bakamazmış, çünkü yolun üst kısmı onun alanına dahilmiş! En sonunda ilgili şubenin ilgili bölgesine bakan ilgili bir polisi bulur. Adam tam sevinecektir ki polis şu cevabı verir:

“Bugün izinliyim” (S. 290).

Adam ümitsiz bir vaziyette Yaşarın yanına giderken yaşlıca bir adam dikkat çekip polisleri çağırabilmek için ne yapması gerektiğini anlatır. Buna göre az önce harıl harıl koşup, adam ölüyor diye yalvarıp gelmeyen polislerin dikkatini çekmek için bir bankın üzerine çıkıp <<bu ne rezalet bu ne alçaklık! Bu ne utanmazlık! Diye bağırmanın yararlı olacağını ve her yerden sayısız polisin geleceğini söyler. İyiliksever adam da bunu dener ve daha sözünü bitirmeden başına yirmi otuz tane polis toplanıp adamı yaka paça susturur az önce bir tane bile polisin gelmediği olaya şimdi siyasi polisi, sivil polisi, ajanı herkes koşup gelmiştir. Ölmek üzere olan bir adamın yardımına koşma polisler için asli görev sayılmazken, kargaşa çıkaran, düzeni bozan bir duruma el koymak daha önemli bir görev konumundadır. S.290 ve 291’deki bu olaya, acılar içinde kıvranan yaşar bile hayret eder.

- 3.1.3.5 Cezaevindeki Düzene Eleştiri

Yaşar cezaevinde günden güne daha çok para kazanmaya başlar. Yaşar bunu gizler, her geçen gün daha yoksul görünmeye çalışır. Eski elbiselerini giymeye devam eder. Çünkü para kazandığı duyulursa herkesin gözü parasında kalır. Ağalarda bu paradan pay isterler. Pay denilen para bildiğimiz haraçtır. İşte Yaşar S.316’daki cezaevindeki kurulu düzen hakkında bazı gerçekleri anlatır. Bu gerçekler şu anda ülkemizdeki cezaevindeki gerçeklerin aynasıdır. Cezaevi idaresi daha çok <<ağa>> denilen arkası güçlü mahkumların elindedir ve kuralları, düzenleri onlar sağlar. Bununla ilgili yaşar şöyle der:

“Ağalar, bir bakıma cezaevinde kolluk gücü görevi yapıyor, cezaevini kendileri düzene sokuyorlardı onlar bu düzeni kurmamış olsalar, cezaevinde kan gövdeyi götürecekti. Cezaevi yönetimi de ağaların düzen kurduklarına inanıyordu ki, onların haraç almalarına göz yumarak izin vermiş oluyordu”(S. 316).

Bu gerek maalesef ülkemizdeki cezaevinin işleyişini bize örnekler. Cezaevi yönetiminin de bundan hiçbir şikayeti olmadığı, hatta işine geldiği bir gerçektir.

Kış mevsimi yaklaşmaktadır. Yaşarın cezasının bitmesine de az kalmıştır. Koğuştan <<izmaritçi>> lakaplı hükümlü tahliye olur. Ancak onun tahliye olduğu gün cezaevine beş yeni hükümlü daha gelir. Bu durumu cezaevindekiler şöyle yorumlar;

“... kış yaman olacağa benzer, ipini koparan kendini cezaevine atar bundan sonra”(S. 355).

Yani insanlarımızın zorlu kış şartlarında imkansızlıktan dolayı ne yapıp ne edip kendilerini cezaevine attırdıklarına dikkat çeker. Bu gerçek şu anda bile vardır. Kalacak evi yurdu yiyecek ekmeği olmayanlar çare olarak bir suç işleyip kendilerini, en azından yatacak bir yer ve yemek olan cezaevine attırmaya çalışırlar.

Yukarıda sayılan bu örnekelere aslında günlük hayatta her birimiz mutlaka farklı şekillerde yaşıyoruzdur. Aziz Nesin’in okurlarına Yaşar karakteriyle sunduğu bu örneklerde ağlanacak durumdaki gerçeklerimize çaresizce gülmekten başka bir şey yapamadığımızı görüyoruz.

3.2. Köpenick’li Yüzbaşı

3.2.1. Kişi ve Kurumlara Doğrudan Eleştiriler

Carl Zuckmayer’in bu eserinde okura doğrudan kişi ve kurumlara yönelik bir eleştiri, bir sitem veya bir memnun olmama durumu ifade eden mizah, hiciv ve ironi öğelerine aşağıda örneklediğim alıntılardaki gibi rastlanmaktadır:

-3.2.1.1 Resmi Dairelere Eleştiriler

Eserde özellikle Voigt tarafından olmak üzere devlete ve onun resmi kurumlarına yönelik eleştiriler sıklıkla görülür:

Voigt, oturma izni alabilmek için başvurduğu karakolda bu izni ancak bir iş bulursa alabileceğini öğrenir. Ancak işin garip tarafı, oturma izni alabilmek için iş bulması gereken Voigt’u, işverenlerin oturma izni olmadığı gerekçesiyle işe almamalarıdır. Yani Voigt çaresizdir ve bu durumu şöyle eleştirir:

“...dönme dolap gibi bir iş bu, kahve değirmeni gibi bir iş. Kağıdım olmadığı için iş bulamıyorum, iş bulamadığım için kağıt alamıyorum” (S. 32).

Voigt, oturma iznini bir türlü alamamanın verdiği bıkkınlıkla komişere bir eleştiride bulunur. Kendisini çaresiz durumda bıraktıkları için bir sitemdir bu sözler:

“...ama insana da bir yer vermeli! Kağıt veremiyorsanız, burada da kalamazsam, bari bir pasaport verin, çıkıp gideyim. Aşımış değilim ki, ayaklarım havada sallanıp durayım” (S.33).

Eserin 11. sahnesinde Rixdorf Karakolu’nda yaşananlar anlatılmaktadır ve burada karakola, memurlara ve daireye yönelik doğrudan eleştiriler görülür. Koridorda işlemleri için sırasını bekleyen vatandaşlar, sıranın kendilerinden önce Herr Schietrum adında bir beye verilmesi üzerine itiraz ederler. Sıranın kendisinde olduğunu söyleyen bir adama polis oldukça kaba davranır ve itirazları dinlemez. Bu sırada başka bir adam da bu durumdan duyduğu şikayeti şu cümlelerle ifade eder:

“Müsaade buyurun, çok sert davranıyorsunuz. Bu daire mi insanlar için, yoksa insanlar mı bu daire için?” (S. 134).

Adam bu sözüyle Polise görevini hatırlatmak ister ancak yine sert bir tepkiyle karşılaşır. Adamın solcu bir gazete okuduğunu gören Polis, bunu üzerine şunu söyler:

“Solcu gazete okuyacak zamanın varsa, bekleyecek zamanın da vardır” (S. 135).

Bu cümlelerden de Polisin, solcu düşünceli kişilere karşı olumsuz bir tavrı olduğunu görürüz.

Sırasını bekleyen vatandaşlarla Polis arasında tartışma ve vatandaşların şikayeti devam eder. Bunun üzerine aynı adam bu resmi daireyi eleştirerek vatandaşlık hakkını ister:

“Harcadıkları zaman bizim zamanımız, yedikleri para bizim paramız! Bir sürü dalavere ile iflahımı kestiler... ruhsat diye başıma işi açtılar, neden? Herşey belli. Ama düşünmek serbest, bundan dolayı da, buna rağmen vatandaş olarak görevimi isterim, şey hakkımı demek istedim yani” (S. 137).

Son olarak da daireye bir subayın gelip sıra beklemeden içeri girmesi ve sözünü dairede dinlettirmesi vatandaşları iyice sinir eder. Bir vatandaş dairenin çalışma şeklini eleştirerek askerlere vatandaştan çok daha fazla değer verildiğini eleştirir:

“Askerler için zamanları var, vatandaşın yaşama hakkı yok. Böyle çakı gibi bir teğmen gelince” (S. 132).

Voigt, sahte yüzbaşılık suçundan aranırken kendiliğinden teslim olur ve karakolda müfettiş ile sohbet ederken hayatı boyunca ona problem yaratan ve adeta özgürlüğünü elinden alan dairelere karşı sitemini açık şekilde ifade eder. Çünkü Voigt’un bugüne kadar tek istediği aynı zamanda “özgürlüğü” anlamına gelen kimlik belgesidir. Bu nedenle hep dairelerle uğraşmıştır ve yine bu durumda olmasına da tek sebep bu dairelerdir. Voigt bunlara duyduğu öfkeyi şu sözleriyle ifade eder:

“Ben yalnız huzuruma, bir de özgürlüğüme kavuşmak istiyorum, o kadar. Bunun tadı da nefis” (S. 240).

“Beyefendi, ben ömrümde bir tek insanın bir tek şeyini çalmadım! Sadece dairelerle savaştım” (S. 244).

Bu alıntılardan Voigt’un dairelere olan eleştirisini gayet net görebiliyoruz.

- 3.2.1.2 Berlin’e Eleştiri

Voigt aslında Wahlheide’den Berlin’e gelmiştir. Fakat kendini Berlinli olarak görür. Buna rağmen Berlin’e bir eleştiride bulunur. Çünkü Voigt, buraya her gelişinde kendisini hapiste bulmuştur. O yüzden de Berlin’e bir sitemi söz konusudur:

“Ne zaman buraya geldiysem, hep içeri aldılar. Burası bana göre değil” (S. 39).

- 3.2.1.3 Kundura Fabrikasına Eleştiri

Voigt, bir kundura fabrikasının işçi aradığını duyunca oraya başvurur. Diğer adaylar gibi o da müdürün sorduğu sorulara cevap verir. Ancak bu kundura fabrikasında hiç beklemediği bir tavırla, disiplinle ve muameleyle karşılaşır. Müdür Voigt’a sanki bir askermişçesine sorular yöneltir ve ondan cevaplar almaya çalışır. Bunu da maksatlı yapar:

KNELL: “...insanlarla askerce konuşun, en kısa ve açık cevapları alırsınız” (S. 62).

Müdür, Voigt’dan burada çalışabilmesi için resmi bir belge veya kimlik cüzdanı ister. Ancak Polis ise, Voigt’a tam tersini söylemiştir ve iş bulamadığı sürece ona resmi bir belgenin (çalışma izni) verilemeyeceğini söylemiştir. Yani Voigt iki arada bir derede kalmıştır ve çaresizdir. Üstelik müdürden de azar işitir:

KNELL: “Doğru dürüst kağıt olmayınca da ben iş veremem. Neye varır bunun Sonu. Yasa var, düzen var! Herkesin künyesi temiz olmalı! Askerlik yapmış olsaydın, Bu iliklerine işlerdi” (S. 64).

Bu durum karşısında Voigt sessiz kalmaz ve eleştirisini müdüre sakın ve alaycı bir şekilde söyler:

“Burasını fabrika sanmıştım. Kışlaya geldiğimi bilmiyordum” (S. 64).

Bu şekilde Voigt bir kundura fabrikasındaki düzeni, insan ilişkilerini ve disiplini eleştirir. Çünkü fabrika daha çok bir askeri kışlayı andırmaktadır.

- 3.2.1.4 Ceza Sistemine Eleştiri

Wormser gazeteden haberleri okurken Potsdam'daki karakol soygununu görür ve bu konuda görüşünü ifade eder. Polis karakoluna girenler için aşağılayıcı sözler kullanan Wormser, bunların sabıkalı olduklarını öğrenince ceza sistemine bir eleştiride bulunur:

“Hep söylüyorum, herifler kara sinek gibi küstah. Ateş de etmişler, neyse, sonunda polis ikisini de yakalamış. Tabii ikisi de sabıkalı, neden böylelerini bırakırlar anlamam, yine soyguna çıkacakları belli” (S. 92).

Yukarıdaki alıntıda gördüğümüz, mevcut ceza sistemine duyulan memnuniyetsizlik, yani eleştiri kendini bu ceza sisteminin sonucu oluşan toplumdaki yaşamda, adaletsizlikte ve haksızlıklarda da göstermektedir:

Voigt, küçük kız Lieschen'in cenazesinden gelip evde Hoprecht ile dertleşirken haksızlığa ve düzene karşı eleştirisini dile getirir. Sayfa 166 ile 176 arası Voigt'un net eleştirileriyle geçer. Hoprecht bu eleştirilere şiddetle karşı çıkarken Voigt artık gözünün açıldığını ve kendi bildiğini yapacağını söyler. Kendisine ve etrafındakilere yapılan haksızlıklar Voigt'u çığırından çıkarmıştır:

“Dünya çok büyük, önemsiz hiçbir şey yoktur. Ama, her şey doğru dürüst yapılsın. Doğru olan, haklı olan, hakkını alsın, öyle değil mi?”(S. 167).

Hoprecht her defasında kanunun haklılığını savunurken Voigt ona cevap verir:

“Peki birisi de bu arada batarsa, tamamen batıyor, ona ne diyelim?
Ne hak yardım ediyor, ne de kanun”(S. 168).

Yine tüm olanları “talihsizlik” olarak gören Hoprecht'e Voigt gerçeği söyler:

“Talihsizlik mi? Hayır, arkadaşım! Ne talih işi bu, ne de talihsizlik. Bu

tertemiz, gıcır gıcır bir haksızlık” (S. 170).

Voigt aynı zamanda kendisinden sürekli “düzene ayak uydurması” gerektiğini söyleyen Hoprecht’e bu konuda da karşı çıkarak mevcut düzeni eleştirir. Hoprecht, Sayfa 171’de Voigt’un düzene uyması gerektiğini, ancak böyle insan olunabileceğini söyler ve yalnızca yaşamayı bir tahtakurusunun dahi yaptığını anlatır. Ancak Voigt’tan hemen cevabını alır:

“Doğru söyledin! Tahta kurusu yaşar! Ve bilir misin, neden yaşar o? Önce tahta kurusu gelir, sonra tahta kurusu düzeni! Her şeyden önce insan gelmeli, Friedrich! Ancak ondan sonra insan düzeni!” (S. 171).

“Boyun eğmek. Pekala! Ama neye? Bunu bilmek istiyorum! Ondan sonra da, düzen doğru dürüst bir düzen olmalı, Friedrich. Bu öyle değil!” (S. 171).

Yani Voigt, insandan evvel düzene değer verilen bu sistemden, bu yönetimden memnun değildir ve bunu açıkça dile getirir. O, önce insana değer verilen bir düzeni ister.

Voigt, Hoprecht’in 172 ve 173. Sayfalarda kendi memleketleri Almanya’yı hak ve düzen bakımından övüp, diğer milletlerle kıyaslamasına ve temellerinin sağlamlığından söz etmesine de karşı çıkar. Almanya’da asla bir haksızlığın olmayacağını, hak ve düzenin her şeyden üstün olduğunu söyleyen Hoprecht’e Voigt şöyle der:

“Ya, öyle mi? Peki bu haksızlıklar nereden geliyor? Kendi kendine mi oluyor?(S. 172).

“Pekala! Ya senin terfi için, bu mu hak ve düzen? Ya benim oturma iznim? Bu mu hak ve düzen?” (S. 172).

Bununla birlikte Voigt, resmi daireleri ve bu nedenle de memleketini eleştirir:

“Arkadaşım, memleketime ben de senin kadar bağlıyım! Herkes kadar! Ama beni memlekette doğru dürüst yaşatsınlar! O zaman gerekirse ölmesini de bilirim. Nerede bu memleket? Polis karakolunda mı? Yoksa kağıtlarda, evrakta mı? Resmi dairelerden memleket görünmez olmuş!” (S. 173).

Voigt, başına gelen her şeyden devletini, kendisine oturma izni ve kimlik vermeyen resmi dairelerini sorumlu tutar. Tanrının ona verdiği hayatı Voigt başkalarının berbat ettiğini ifade ederek hayatından duyduğu mutsuzluğu dile getirir. Voigt, Sayfa 175'te hayatını paspas yaptığını ve bunu hapiste ördüğünü. Sonunda da herkesin üzerine basıp geçtiğini, ama bir parçacık nefes almak için çırpındığını ve buna izin verilmediğini söyleyerek başına gelenleri farklı benzetmeyle özetler. Yani Voigt hayata, hayatını çalan devlete kızgındır.

Bu başlık altında verdiğim alıntı örneklerinde tamamen doğrudan eleştiri söz konusudur. Okur, eser kahramanlarının söyledikleri bu sözler vasıtasıyla mevcut düzene, yaşama, kişi ve kurumlara yönelik doğrudan bir eleştiriyi rahatlıkla sezebilmektedir.

3.2.2. İmalı/Dolaylı Eleştiriler

Bu eserde doğrudan olmayan, imalı yollarla yapılan eleştiriler şu şekildedir:

- 3.2.2.1 Resmi Dairelere Eleştiriler

Voigt, oturma izni alabilmek ve böylelikle rahat bir yaşam sürebilmek amacıyla karakola gider. Bu amaçla uzun bir süre sırasını bekler. Ancak sıra ona geldiğinde imalı bir şekilde bu kuruma ve duruma eleştiride bulunur:

“KOMİSER: Şimdi nerede oturuyorsun?

VOİGT: Hiçbir yerde.

KOMİSER: Nasıl hiçbir yerde? Oturduğun yeri bildirmen gerek.

VOİGT: Oturduğum yer yok ki.

KOMİSER: Peki nereye kayıtlısın?

VOİGT: Hiçbir yere. Polis gözetimindeyim. Buraya da ondan geldim ya...

KOMİSER: Peki son kaydın neredeydi?

VOİGT: Gene hiçbir yerde” (S. 27).

Bu diyaloglarda Voigt sıkıntısını dile getirmektedir. Kayıtsız görünmesinin sebebi bu kurumun ona bir türlü istediği belgeyi vermemesidir. Bu rahatsızlıklarına Voigt bir de ceza sistemine olan eleştirisini eklemektedir. Voigt karakoldaki komiserle sohbet ederken sabıkalı olma sebebini açıklar. Burada söylediklerinden, aldığı cezanın çok ağır olduğu anlaşılır. Çünkü Voigt 28. Sayfadaki anlatımında 15 yıl hapis yatmasının sebebi olarak 18 yaşında işlediği suçu belirtir. Bu suç 300 Mark değerinde bir Posta soygunudur. Bu suç için verilen 15 yıl hapis cezasını Voigt şu cümlelerle şaşkınlıkla ifade eder:

“Bu kadar azıcık parayı fark etmezler diye düşündüm; koskoca işletme. Nerde?

Hemen enselediler, tam on beş yıl verdiler. Doğrusu bir delikanlı için de azıcık fazla” (S. 28).

Voigt, oturma iznini alamadığı gibi ülkeyi terk etmek için gerekli olan pasaportu da alamaz. Yani eli ayağı bağlanmış durumdadır ve gittiği kurumlar ona yardımcı olamaz. Tıpkı karakoldaki komiser gibi. Bu duruma sinirlenen Voigt, komisere iğneleyici ama komik durumu aynen yansıtan bir söz söyler:

“O halde size bir önerim var: en iyisi siz beni doğrudan hapishaneye geri gönderin, hem siz rahat edersiniz, hem ben!” (S. 34).

Bu sözle Voigt, dolaylı yoldan kendine hiçbir şans tanımayan ve onu çaresiz bırakan kurumları eleştirir.

Voigt oturma izni alabilmek için çok çabalamıştır, her yolu denemiştir. Ancak bu izni bir türlü alamamıştır ve bu nedenle de yaşadığı yerde sıkıntı çekmektedir. Kimse ona iş vermez, polis yakasını rahat bırakmaz vS. Voigt da artık bu isteğinden vazgeçer ve Karakolu soyup kendisiyle ilgili her evrağı yok etmeyi planlar. Voigt doğrudan söylemese de yaşadığı yerden ve bulunduğu durumdan şikayetçidir. Hatta tüm bunlardan kurtulabilmek amacıyla burayı terk etmeyi dahi düşünür. Yani Voigt halinden rahatsızdır ve dolaylı yoldan eleştiride bulunur:

“Bu son iş. Bundan sonra resmen ölmüş oluyorum. Sonra öteye geçeceğim, bir sürü kundura fabrikası var, Prag’da olsun, Budweis’da olsun...” (S. 78).

“Bir kimlik cüzdanım olurdu; her şeye yeniden başladım” (S. 78).

Eserde karakol ve nüfus müdürlüğü gibi resmi dairelerin yanında bir de askeriye ve buradaki düzen, işleyiş ve atama gibi konularda eleştiriler yer almaktadır:

Wormser, Obermüller’in subaylığa terfii edeceğini duyunca dolaylı yoldan askeriyedeki atama veya rütbe verme usulünü eleştirir. Ona göre bu günlerde çok basit şekilde subay olunabiliyor ve bu durumu tuhaf buluyor:

“Bu da becermiş! Bugünlerde de kimler subay olmuyor be! Bak da örnek al Will!”(S. 99).

Hoprecht uzun bir süreden beri erbaşlıktan çavuşluğa terfi edeceğini düşünmüş ve bundan o kadar emin olmuştur ki; çavuşluk için gerekli işaret ve kılıcını dahi hazırlamıştır. Onun bu kadar emin olmasının sebebi hak bakımından sıranın ona gelmiş olmasıdır. Büyük bir heyecanla beklediği terfi işi olmayınca eve çok üzgün dönen Hoprecht 164 ve 165. Sayfalarda eşiyile dertleşirken ister istemez askeriyedeki işleyişi, hak dağılımını ve olanları da eleştirir. Hoprecht'in hayal kırıklığına uğradığını ve bu duruma anlam veremediğini şu cümlelerinden anlarız:

“Düşünmüştüm ki...asında, yani, hak bakımından sıradaydım. Bu sefer mutlaka olması gerekirdi. Yüzbaşı bile söyledi, neden olmadı, anlıyamamış” (S. 164).

“...Bu sefer çavuş olacağımı düşünüyordum. Kadro dışı tabii, hakkına bakarsan öyle olması gerekirdi...sonra? Sonra? Hiçbir şey olmadı. Yeni bir emir gelmiş, kimse de anlamadı ya...”(S. 164-165).

Terfi edilmeyişine üzülen Hoprecht asıl kızgınlığını sonunda söyler ve askeriyedeki işleyişle ilgili gerçeği ifade eder:

“Ama asıl mesele o değil. Benim kızdığım, hep kararnameler, kağıtlar önemli, ne hizmete bakan var, ne insana! Bizim yüzbaşı da öyle dedi. Zaten artık bir şey yapılmaz” (S. 165).

Bu alıntıdan anlaşılan şudur ki; askeriyedeki işleyişte hizmetten, verilen emekten çok kararnameler, resmi yazışmalar önemlidir. Hatta bu durumdan yüksek rütbeli kişiler de haberdardır. Ancak elden bir şey gelmez.

- 3.2.2.2 Yaşam Şartlarına ve İnsanlara Eleştiriler

Voigt ile Kale bir Cafe'de sohbet ederlerken yaşam şartlarının zorluğundan söz ederler. Özellikle Kale, o günlerde Berlin'de ne zor şartlar altında yaşadıklarını ifade eden cümleler kullanır:

“Oğlum, bugünlerde her şeye mecbursun, yoksa ya ayakta geberir gidereceğin, ya da mezeci vitrininin önünde açlıktan ölersün” (S. 37).

Buradan da Berlin’de kendilerine sunulan zorlu yaşam şartlarına dolaylı yoldan bir eleştiri anlaşılmaktadır.

Voigt kız kardeşini ziyarete gittiği gün kahve içip sohbet eder. Kardeşi sohbet sırasında dolaylı yoldan Berlin’deki yaşam şartlarının zorluğunu ifade eder:

“Şeker de aldın mı? Biraz daha al, kahvenin içinde çok nohut var, ne yaparsın, her şey zorlaştı. Friedrich’in maaşı eve gidiyor...” (S. 110).

Voigt, Hoprecht’e yaşamıyla ilgili bilgiler verirken, içinde bulunduğu durumu ve yaşadığı hayatı eleştiren ifadeler kullanır. Hoprecht’in S. 116’da sorduğu “Hiç tanıdığın da yok mu?” sorusuna Voigt şu cevabı verir:

“Hiç kimsem yok. Daha önce onbeş yıl içerdedim, sonra bir buçuk yıl da Moabit’te hapisanede. Geri kalan zamanda da Berlin’de değildim. Tanıdık görmek istemiyorum” (S. 116-117).

Bu cümlelerde Voigt’un hayata bir sitemi sezilmektedir. Aynı şekilde hayatın bu zor şartlarında insanların birbirlerine karşı olan tutum ve davranışlarından da rahatsızlık duyduğunu ve eleştirdiğini yeri geldiğinde vurgulamaktadır. Voigt, Hoprecht’in kendisini çok sıcak karşılayıp onunla ilgilenmesinden ve ona cesaret, umut verici konuşmalar yapmasından çok etkilenir. Çünkü bu Voigt’un alışık olmadığı bir durumdur. Bu nedenle Voigt Hoprecht’i bu özelliği dolayısıyla överken aslında diğer insanları eleştirir:

“Biliyor musun Friedrich, senin gibi insanlar daha çok olsaydı, hapisanelere falan gerek kalmazdı” (S. 118).

Yani hayatta herkes Hoprecht gibi yardımsever, iyimser ve dostça olsa kimsenin bir suç işlemesine gerek duymayacağını ve dolayısıyla daha güzel bir yaşamın olacağını ifade eder.

- 3.2.2.3 Kıyafet ve İnsanlık Değeri Bağlantısına Eleştiriler

Voigt ile Kale zor yaşam şartlarından, para kazanmanın zorluğundan bahsederlerken Kale para kazanmak için elbiselerini satabileceğini söyler. Ancak Voigt bu fikre karşı çıkarak, insana verilen değer için “giysi” nin ne kadar önemli olduğunu belirtir. o nedenle Kalle’ye bu fikrinden vazgeçmesini önerir:

“Yok canım, vazgeç! Kabuğundan ayrılma! Bak sana söyleyeyim, kabuk her şey demek şimdi. Benim gibi baldırı çıplak kalırsan işte o zaman halin dumandır” (S. 38).

Voigt bu sözleri ile bir gerçeği eleştirmektedir. Çünkü insana değer veren unsurlar kılık-kıyafet, üniforma gibi görsel öğelerdedir ve Voigt da bunlara sahip olmadığı için toplumda sürekli hor görülüp, dışlanmaktadır. Bu durum onu belli ki derinden etkilemiştir ve Kalle’yi bu nedenle uyarır.

Voigt’un bu düşüncesini yüzbaşı v.Schlettow’da da görebiliriz. Yüzbaşı bir hafta sonu dostu Jelinek ile gittiği bir Cafe’de sivil kıyafetlerle oturmaktadır. Ancak sivil kıyafetlerle oturmak, üniformasını giymemiş olmak ona sıkıntı verir. V. Schlettow’un söylediği sözlerden Voigt’un düşüncesiyle paralel anlam çıkar:

“Evet, üniforma ile insan bambaşka biri oluyor, üniforma insanı çok değiştiriyor. Şu sivil kılıkla, ne yalan söyleyeyim. Sudan çıkmış balığa dönüyorum” (S. 43).

Yine Voigt ile Kale Cafe’de sohbet ederken masalarına oturmuş olan Marie adlı bayan onların masasından kalkarak bir Hassa Eri’nin masasına gider. Hassa Eri yasak olmasına rağmen Cafe’ye üniforması ile girmiştir. Masalarındaki bayanın üniformalı erin yanına gitmesi üzerine Voigt kıyafet ile ilgili eleştirisini tekrarlar:

“Görüyor musun, Kale, hep aynı hikaye. Biri kürkünü giyip geldi mi, masaya on mark da sersen, yapacak iş yoktur artık” (S. 54).

Kıyafet, üniforma ve insana verilen değer ile ilgili Voigt ve v. Schlettow’un görüşlerini kanıtlayan olay Sayfa 58’de görülür. Yüzbaşı Schlettow, yasak olan yere

üniformasıyla gelen ve üstelik olay çıkartan Hassa Eri'ni tutuklamak isterken onunla tartışmaya girer ve er'den şu sözleri duyar:

“Üniformasız, benim için budala bir sivilsin o kadar!” (S. 58).

v.Schlettow'un üzerinde sivil kıyafet olduğundan er tarafından gerekli saygıyı ve itaati görmez. Hatta etrafındaki diğer insanlar bile bu kavgada er'i haklı bularak üniformasız yüzbaşına inanmazlar ve onu aşağılarlar:

“Herif yüzbaşım, diyor, ama yüzbaşı falan değil” (S. 58).

“Küstahlık bu! Bir ere saldırmak! Vurun keratanın kafasına!” (S. 58).

“Aferin, iyi yapmış! Ben de olsam vururdum! Boşuna mı asker oldun!” (S. 58).

Bu konuşmalardan Voigt'un üniforma-insanlık değeri bağlantısına yönelik eleştirisinin haklı olduğu görülüyor.

Obermüller, subaylığa terfii edeceği düşüncesiyle Wormser'in üniforma dükkanına gider ve orada aynadan kendini süzerken bir gerçeği ifade eder:

“insanı insan yapan elbisedir derler, basbayağı doğru söz. Böyle bir üniforma insanı bayağı yükseltiyor. Adeta bir büyü saçıyor etrafa” (S. 97).

Yani toplumda insana verilen değeri ve insanın toplumdaki konumunu etkileyen en önemli unsurun dış görünüm, elbise, üniforma olduğu belirtiliyor. Yine bu görüşe ve eleştiriye uyan bir diğer durum ise Voigt'un teslim olduğu karakolda müfettişle yaptığı sohbette görülür:

Voigt, teslim olduğu karakolda müfettişin meraklı sorularını cevaplarırken toplumda insan yerine üniformaya, kıyafete verilen değer ile ilgili dolaylı eleştirilerde bulunur. Müfettişin Voigt'a Sayfa 242'de sorduğu “Fakat söyleyin bakalım, bu askeri emirleri nerede öğrendiniz? Her şey en ufak ayrıntıya kadar tam yolunda gitmiş, duyduğuma göre.” Sorusuna Voigt'un verdiği yanıt üniforma konusunda her şeyi açıklar niteliktedir:

“Biliyor musunuz müdür bey, başka şeye lüzum yok, üniforma her şeyi kendiliğinden hallediyor” (S. 242-243).

Aynı şekilde emniyet müdürünün şu cümlesi de Voigt'la aynı anlamı ifade eder:

“İnsanı bayağı etkiliyor. İnsan kendiliğinden hazırola geçiyor değil mi?” (S. 245).

Tüm bu durumlar, yani üniformaya saygı gösterilmesi Voigt'a ise normal bir insan olarak hiç saygı ve değer gösterilmemiş olması belki de Voigt'un bu olayı planlamasına sebep olmuştur. Yani bir şekilde Voigt'a insan olarak toplumda ve resmi dairelerde değer verilmemesi onu derinden etkilemiştir ve etrafında hep gözlemlediği “üniformaya saygı” durumu onda bir şeyleri tetiklemiştir.

- 3.2.2.4 Alman Disiplinine Eleştiri

Jellinek ile yüzbaşı v.Schlettow bir sohbetleri sırasında kendi milletlerinin has bir özelliği ile, yani Almanların disiplini ile ilgili dolaylı yoldan bir şikayette bulunurlar:

v.Schlettow: “...ben öyle havai bir insan değilim. Her şeyi budalaca ciddiye alıyorum”.

Jellinek: “Öyle, öyle! Biz Almanlar her şeyi kendimize zorlaştırırız, Öyle değil mi?”

v.Schlettow: “Doğru. Bu yetişmenin eseri, sanıyorum” (S. 48).

Her iki Alman da bu özelliklerini doğrudan eleştirmeseler bile dolaylı yoldan daha rahat insanlar olabilmek, olayları daha esnek kavrayabilmek, ciddiyetten biraz uzaklaşıp eğlenmek istediklerinin ifade ederler.

- 3.2.2.5 Oturma İzni ve İşsizlik Sorununa Eleştiriler

Voigt, kardeşinin evinde Friedrich ile yaptığı sohbette geleceğe yönelik şüphelerinden, korkularından bahseder ve kendisine bir türlü oturma iznini vermeyenleri eleştirir. Voigt Sayfa 117'deki konuşmalarında hayata yeniden başlamak istediğini, ancak bunun için kendisine gerekli resmi belgenin verilmediğini söyler. Voigt burada resmi daireleri

eleştirirken, kendisi de bir memur olan Hoprecht'ten resmi dairelerdeki durumu açıklayan bir cevap alır:

“Bunlar da artık canavar değil ya! Ben de azıcık memurum, ne olmuş yani?

Dikkatli bakınca azıcık insan olduğumuz belli olmuyor mu?” (S. 117).

Bu alıntıda bir “ironi” söz konusudur. Hoprecht'in bu cümlelerinde esasında resmi dairelerdeki gerçek durum ifade edilmektedir. Yani aslında Hoprecht'in sorduğu soruların yanıtı tamamen onun düşündüğünün tersidir.

Voigt, kendisine bir türlü verilmeyen oturma izni nedeniyle işsizdir. Bu durumu da Hoprecht'in Sayfa 115'te sorduğu “Yoksa bir işin falan mı var?” sorusuna verdiği şu cevapla dolaylı yoldan eleştirir:

“Yoo, zamandan çok bir şeyim yok” (S. 115).

Evet, Voigt alamadığı oturma izni nedeniyle işsizdir. İşsiz olduğu için de hiçbir şeyi yoktur. Yani sadece çaresizce boş boş vakit geçirmektedir. Bu cümlesinde de esasında tüm bunlara bir eleştiri söz konusudur.

Bu başlık altında topladığım alıntıların, hiciv, mizah ve ironi örneklerinin bir önceki başlıktakilerden farkı; kişi, kurum veya herhangi bir duruma karşı olan memnuniyetsizliği doğrudan eleştirmemesi; bu eleştiriye dolaylı yollarla, yer yer alaycı yer yer de düşündürücü bir tarzla okura hissettirmesidir.

3.2.3. “Güleriz Ağlanacak Halimize” Türünden Eleştiriler

Bu eserde de vahim durumdaki, düşündürücü durumdaki ve aslında üzünlmesi gereken durumdaki gerçeklere çaresizce gülüp geçilen olaylar görmekteyiz:

- 3.2.3.1 Ceza Sistemi ve Yasalara Eleştiri

Voigt, karakoldaki komisere sabıka sebebini anlatırken çektiği cezanın fazla olduğunu ima eder. Ancak komiserden sert bir yanıt alır. Bu yanıt esasında komik bir gerçeği ortaya koymaktadır. Yani ceza sistemi ve yasalardaki gariplikler. Çünkü insanlar küçük bir hırsızlık işlediklerinde uzun yıllar hapse mahkum edilebiliyorken devleti trilyonlarca lira veya Mark, soyanlar zar zor ceza alıyorlar. Bu durum günümüz Türkiye’inde bile görülen bir durumdur. Devleti soyanlar, zarara uğratanlar yakalanıp yargı önüne dahi çıkarılamazken; bir tepsi baklava çalan insanlar yıllarca hapse mahkum edilebiliyorlar. Bu durumun gülünçlüğünü Sayfa 28’deki komiserin şu sözleri açıkça gösterir:

“Ceza her zaman suçun ağırlığına göre belirlenir” (S. 28).

- 3.2.3.2 Yapılan Haksızlıklara Eleştiriler

Voigt uzunca uğraşlara rağmen kendisi için çok şey ifade eden oturma iznini alamaz. Üstelik karakola bu konuda iki kez dilekçe vermiş olmasına rağmen. Ancak Voigt’un bu çabalarına karşılık karakoldakiler görevlerini yapmazlar. Voigt, Hoprecht’in “iyi ama sen dilekçe vermemiş miydin?” sorusuna verdiği cevapla durumu açıklar:

“Hem de iki tane. Hiçbir işe yaramadı. Birincisine bakmadılar bile, ikincisi için de zamanları yoktu” (S. 169).

İşte karakoldaki kişilerin bu tutumu nedeniyle Voigt oturma iznini alamaz ve çaresizlik içinde beklerken eline bir mektup geçer: “Şehir dışına çıkarılma”! Voigt, başına gelen bu olayların üzerine hem küçük kız Lieschen’in ölümü hem de Hoprecht’e terfi konusunda yapılan haksızlıklar karşısında artık gerçeğe sadece gülmektedir. Bu kadar çok haksızlık artık ona gülünç gelmektedir. Bu duruma bakış açısını şöyle tanımlar:

“Bence sadece eğlenceli. Seni terfi ettirmediler, beni kovuyorlar. Herkes hakkını alıyor ha, ne dersin?” (S. 169-170).

Voigt’ı şaşırtan bir durum da oturma izni olmadan, kimlik cüzdanı olmadan ondan bir düzene katılması istenmesidir. Ancak işin gülünç tarafı, Voigt’u bu şekilde kimse kabul etmez. Voigt da ne yapacağını şaşırır:

“Nereye gideyim bu yükü? Mesele bu! Bir durağım, yeryüzünde bir yerim yok, havaya mı çıkayım?” (S. 170).

- 3.2.3.3 Karakoldaki Yapay İyi Muameleye Eleştiriler

Voigt, bir yüzbaşı üniformasıyla Kopenick belediyesini basıp belediye başkanını rehin aldıktan sonra bu olay tüm ülkede birinci haber olur ve dilden dile dolanır. Polis Voigt’u yakalayamasa da Voigt kimlik alabilmek için son çare olarak teslim olmayı seçer. Her yerde panik içerisinde bu sahte yüzbaşını arayan Polisler Voigt’u karşılarında görünce ve sahte yüzbaşının o olduğu ispatlanınca ona şaşılacak şekilde iyi muamele gösterirler. Hayatı boyunca bir kimlik alabilmek için sık sık polislerle karşılaşan Voigt bu ilgiye çok şaşar ve buna alışık olmadığını itiraf eder. Sayfa 239’da Voigt ile Müfettiş arasında geçen konuşmalarda tam bir ironi örneği söz konusudur. Müfettişin söyledikleri esasında karakoldaki durumu yansıtmaktadır:

VOİGT: “ ...Her şey düşündüğüm gibi çıktı. Yalnız bana bu kadar iyi muamele edilmesine alışık değilim”

MÜFETTİŞ: “Aman, sevgili Voigt, gayet tabii bir şey bu, biz burada adam yemiyoruz ki!”

VOİGT: “Elbette, elbette!” (S. 239).

Sayfa 224’te ise Voigt’un söyledikleri asıl gerçeği yansıtmaktadır. Çünkü Voigt gerçekten de hayatı boyunca karakol veya çeşitli dairelerde hep dışlanmış, hatta cezalandırılmıştır. Oysa şimdi olay adam olduğu için ve tüm dikkatler onda olduğu için karakoldakiler Voigt’a son derece iyi davranır:

“Tabii memnunum. Şimdiye kadar hiçbir dairede böyle karşılanmadım. Ya içeri tıktılar, ya dışarı kovdular” (S. 224).

Görüldüğü gibi bu başlıkta örneklenen bu alıntıları okurken ister istemez gülüyoruz. Fakat esasında bu gülünç durumlar yaşadığımız gerçekleri gösteren durumlardır. Yani gerçektende ağlanacak halimize güldüğümüz anlardır.

3.3.3. Büyük Romulus

3.3.1. Kişi ve Kurumlara Doğrudan Eleştiriler

Friedrich Dürrenmatt'ın 4 perdelik bu komedisinde mizah, ironi ve hiciv unsurlarını farklı şekillerde görmekteyiz. Bunlardan kişi ve kurumlar ile ilgili olan ve doğrudan bu konuda bir eleştiri anlamı ifade eden örneklemeler aşağıdaki gibidir:

- 3.3.1.1 Köşkteki Formaliteye, Bizans Saray Adabına Eleştiriler

Spurius Titus Mamma, süvari kumandanı, çok uzun yollardan güç bela at sürerek imparatora bir haber getirir. Ancak imparatorluğun kaderini etkileyecek önemdeki bu haberi imparatora ulaştırabilmesi için köşkte birçok işlemden geçmesi gerektiğini uşaklardan duyunca bu formaliteye, gereksiz süreçlere olan eleştirisini ifade eder:

SPURIUS TITUS MAMMA: “Demek bütün bunlar, haberi birkaç gün sonra bildirebilmek için!”(S. 11).

“Talihsiz Roma! İki uşak, senin yıkılmana sebep oluyor!(S. 11).

Doğu Roma İmparatoru Zeno ile Romulus arasındaki konuşmalarda Bizans saray adabına ve kaidelere olan eleştiriler de açık şekilde dile getirilmektedir. Doğu Roma İmparatoru, Romulus'a iltica hakkı dilemeye gelir. Bunun için bir Bizans saray adabı olan çok sayıdaki mısrayı ezbere okumaya başlar. Ancak Romulus onu durdurarak buna gerek duymadığını söyler. Fakat Doğu Roma İmparatoru yanındaki mabeyincilerinden çekindiği için mısraları okumak ister. Ancak Romulus'un onları içeri almayıp kümese kapattırdığını söylemesi üzerine Doğu Roma İmparatoru bu Bizans saray adabı hakkında bir eleştiride bulunur:

ZENO: “...Eh, mebayincilerim yanımda olmadığına göre, ben de okumam gereken ezberimi bugün okumayacağım. İstanbul'dan çıktığımdan beri hemen hemen günde üç defa, her siyasinin karşısında << yardımını diliyorum >> diye başlayıp ikibin mısra okumak zorunda kaldım. Sesim mahvoldu” (S. 25).

Zeno, sohbetin ilerleyen kısımlarında Bizans kaidelerine uyma zorunluluğunu daha da eleştirir. Zeno bu konuda 26. Sayfada, mabeyincileri eğer yanında ise o zaman sanki kalıplar, kaideler yığını altında ezilmiş, gömülmüş gibi olduğunu; hep kaidelere uygun olarak hareket etmesi, doğru konuşması, doğru yiyip içmesi gerektiğini ve bu nedenle kaidelerden nefes alamadığını söyler. Fakat onlar yanında değilken kendini özgür ve güçlü hissettiğini ifade eder. Buradan da Zeno'nun Bizans kaidelerine eleştirisini görmüş oluruz.

- 3.3.1.2 Germanyaya Eleştiri

Romulus, antikacı Apollyon ile sohbet ederken Germenlerin medeniyetsiz oluşu, medenileşme çabaları gibi konularda yorumlar yaparak Germenler hakkında konuşur. Örneğin 17. Sayfada Romulus, antikacıya sattığı <<Cicero>> büstünden memnun kalıp kalmadığını sorar ve antikacı bu büstün birçok alçı kopyasını Germanya'da balta girmemiş ormanlarda açılmaya başlanan okullara sattığını söyler. Bu söze Romulus çok şaşırır. Çünkü bu, Germenlerin medenileşmesi anlamına gelir. Romulus Germenlerin bu hareketine şaşırarak onlara olan ilgisini ve merakını göstermiş olur. Yani olumsuzmuş gibi görünen ancak içinde hayranlık yatan eleştirilerde bulunur:

ROMULUS: “Ne diyordun, Apollyon, Germanya medenileşiyor demek” (S. 17).

“Onlar İtalya'ya veya Galya'ya gelirlerse, biz onları medenileştiririz.

Ama kendi topraklarında kalırlarsa, kendi kendilerini medenileştirirler ki, bu da korkunç olur” (S. 17).

Bu cümlelerde sanki Romulus Germenleri medeniyetsizlikle eleştiriyor gibi bir anlam sezilse de esasında onların gelişimine ve yaptıklarına bir hayranlık söz konusudur. Yine bu alıntıda gibi iki türlü (olumlu-olumsuz) eleştiri anlamı doğurabilecek bir başka örnek de Sayfa 18'dedir. Romulus, karısı Julia ile konuşurken Germenlerin dili ile ilgili bir benzetme yapar:

ROMULUS: “...Bu arada şunu da itiraf edeyim ki, Germanca ile Çince bana hep aynı şeylermiş gibi geliyor” (S. 18).

Romulus'un bu sözünden sanki Germenlerin dili ile alay ediliyormuş gibi bir anlam çıkarılabilir. Ama aslında Romulus dünyada en geçerli dillerden biri olan Çince'yi

Germence'ye benzeterek bu dili över. Zaten bu olumlu eleştiriye, olumlu izlenimi kanıtlayan cümleyi karısı Julia söyler:

JULIA: “Sen düpedüz bir German hayranısın, Romulus” (S. 18).

- 3.3.1.3 Romulus'a ve Hükümdarlık Görevine Eleştiriler

İmparatorluğun güç durumda olduğunu ve devletin temellerinin sarsıldığını gören herkes, başta kraliçe Julia ve savunma bakanı Mares olmak üzere Romulus'u bir şeyler yapması konusunda üstelemelerine rağmen hiçbir şey Romulus'un dünya işi ve savaş durumuyla ilgilenmesini sağlayamaz. O hala kahvaltısıyla ve tavuklarının yumurta sayısıyla meşguldür. Bu duruma çok sinirlenen kraliçe Julia İmparator Romulus'a eleştirisini söyler:

JULIA: “Romulus, devletin temelleri sarsılıyor, askerlerin canlarını feda ediyor, sen ise burada oturmuş, durmadan o pis kanatlılarından laf ediyorsun” (S. 22).

Bu eleştirilerden etkileneceği sanılan Romulus yine herkesi şaşkırtan bir yorumda bulunur:

ROMULUS: “Spurius Titus Mamma'ya da artık ihtiyacım yok. Adını taşıyan tavuk bir günde üç yumurta verdiği göre, Germanların Hükümdarı Odoaker Pavia'yı zaptetti demektir. Tabiatta böylesine bir uyuşma yoksa, dünyada da nizam yoktur” (S. 22).

Yani Romulus'a göre “verimlilik, gelişme, büyüme” gibi kavramlar tabiatla uyumluluk gösterir. Tabiattan kastettiği tavuklarında gördüğü bu durum artık Germenlere karşı koyulamayacağı sonucunu onda doğurur. Romulus'un bu görüşüne herkes şaşırır.

Julia, sayfa 23'te Romulus'un Roma'nın şanlı tarihini süsleyen büyük şairleri, düşünürleri, devlet adamlarını satmasını kızgınlıkla eleştirir. Çünkü geçmişin kültürel değerleri bir Antikacıya satılıp yok olmaktadır. Ancak karısının bu eleştirisine Romulus yine ilginç tepkiler verir. Ona göre bu işlemin adı “tavsiye yapmak” tır. Yani Romulus İmparatorluğun sonunun geldiğine çoktan inanmıştır bile ve hazırlıklara başlamıştır.

JULIA: “Romulus, Germanlar Roma’ya yürüyor, sen ise hala sabah yemeğindesin” (S. 30).

JULIA: “Senin gibi bir adam Roma İmparatoru olmamalıydı” (S. 37).

JULIA: “Ben de senin karın olmaktan utanıyorum” (S. 38).

Yine Roma’nın kurtulması için Romulus’tan yardım dileyen ve iki gün iki gece at süren Titus Mama da Romulus’un ilgisizliğine, inançsızlığına ve her şeyi bırakmışlığına dayanamayıp bağırır:

SPURIUS TITUS MAMMA: “ Roma imparatoru olarak olacak! (S. 39).

“Bu imparator yok edilmeli” (S. 60).

Yine Romulus’un bir yakını olan, yani damadı Aemilian da onu eleştirir:

Germanlara esir düşmüş olan Aemilian bir gün köşke çıkagelir. Fakat Aemilian, Campania’daki köşkü, imparatorluk sarayını tanyamaz. Bunun üzerine bir eleştiride bulunur:

AEMILIAN: “Ben bir vatanseverim. Baba evimi ziyarete geldim. Pis bir tavuk çiftliği. Pislik içinde bir köşk. Kalem odası. Havuz kenarında harap bir Venüs heykeli, sarmaşıklar, yosunlar, her tarafta otların içinde yumurtalar...bir yerde de mutlaka bir imparator horluyordur”(S. 45).

Aemilian hayrete düştüğü bu yer hakkındaki gerçeği şu sözleriyle açıklar:

AEMILIAN: “Ben hakikatlerin içinden doğrudan doğruya buranın bu gülünç ve sahte dünyasına geldim” (S. 46).

Aemilian Romulus ile karşılaşınca ve ona başından geçenleri anlatınca Romulus hakkında doğrudan eleştirilerini, kızgınlıklarını ifade eder. Germanlardan kaçıp imparatorluğa gelirken başından geçenleri anlatan Aemilian, Romulus’tan şu cevabı işitir:

ROMULUS: “Ben ise imparator olduğumdan beri bu köşkten hiç ayrılmadım. Bana devletimi anlatsana, Aemilian” (S. 58).

Bunun üzerine Aemilian kızgınlıkla Romulus'u ardı ardına eleştirir. 58. Sayfa tamamiyle Aemilia'nın serzenişleriyle geçer. Burada Aemilian Romulus'u tüm bu olaylar olurken tavuklara yem vermekle meşgul olduğu için; halkı ızdırıp çekerken yemeğini yemeye devam ettiği için; başkenti Roma düştüğü halde uykusunu sürdürdüğü için eleştirir.

Eserde Romulus çevresi ve yakınları tarafından sık sık eleştirilirken; yer yer Romulus'un özeleştirilerine de rastlanır:

Romulus, Zeno ile sohbet ederken dünyayla ve kendi İmparatorluğu ile ilgili hiçbir şeyden haberdar olmadığını, olup biten her şeyden çok uzak kaldığını söyler. Hatta inanılmayacak derecede önemli olaylardan dahi bihaberdir. Bunu çok açık bir şekilde sayfa 26'daki konuşmalarından anlarız ve burada bir özeleştirisi söz konusudur. Zeno birbirleriyle yedi yıldır savaş halinde olduklarını, hatta Romulus'tan Dalmaçya'yı bile aldığını söyler. Ancak Romulus'un ne harpten ne de Dalmaçya'nın önceden ona ait olduğundan haberi yoktur. Bir imparator'un şaşılacak şekilde bu olaylardan haberdar olmayışını şöyle açıklar:

ROMULUS: "Neyse, laf biz imparatorlar arasında kalsın dünya politikasında neler olup bittiğinden uzun zamandır hiç haberim yok" (S. 26).

Bu cümle ile Romulus bir özeleştirisi yapmış olur. Aşağıda Romulus'un özeleştirilerine birkaç örnek daha sıralayabiliriz:

Romulus, Odoaker'in kendisini öldürmeyi düşünmediğini, tam tersine ona hürmet edip bu savaşı sonlandırmak ve onun altında yaşamak istediğini söyleyince Romulus şaşırır. Çünkü Romulus 20 yıldır bu günü, yani ölmeyi beklemiş ve bu nedenle halkını bilerek savunmasız bırakmış, birçok kişinin kanını akıtmıştır. Odoaker'in açıklamalarını duyan Romulus geçmişte yaptıklarının endişesini, pişmanlığını duyar, çünkü sorumluluk duygusu hisseder:

ROMULUS: "Ben kendi kanımı da dökmeye hazır olduğum için, savunmasız bırakarak halkımın kanını akıttırdım. Şimdi de yaşayacağım, öyle mi!..Sen gelmeden biraz önce, sevdiğim kızımın nişanlısı ile birlikte öldüğünü haber almıştım...Kendim de öleceğimi düşündüğüm için, bu haberi serinkanlılıkla karşılamıştım; ama şimdi bu haber beni merhametsizce eziyor, yıkıyor beni. Yaptığım her şey manasını kaybetti, saçma olmuş oldu" (S. 97).

Romulus'un kendisine yönelik eleştirilerinin yanında, Odoaker ile yaptıkları konuşmalarda her ikisinin de yürüttükleri göreve karşı, yani hükümdarlık vazifesine karşı

eleştiri yaptıkları görülmektedir. Hem Romulus hem Odoaker buldukları konumdan, yaptıkları vazifeden memnun değillerdir. Sadece zorunda oldukları için bunu yaparlar. Her ikisi de aslında farklı bir ruha, ilgiye sahiptirler. Örneğin tavukculuk gibi. Her ikisi de hükmetmeyi sevmez ve doğal olarak hükmetmenin getirdiği zorunlulukları (savaş gibi, ölüm gibi) iki hükümdar da hep dert ve keder içindedir. Bu nedenle Odoaker “hükümdarlık” görevini eleştirir:

ODOAKER: “Sadece keder veren vazifelerimize dönelim o halde” (S. 101).

- 3.3.1.4 İmparatorluğa Eleştiriler

Romulus, imparator seçilmeden önceki devletini eleştiren sözleri sayfa 67’de karısı Julia’ya söyler. Romulus’un karısıyla yaptığı bu son konuşmalarda evliliklerinin arka planından nasıl imparator seçildiğine kadar birçok konu konuşulur. Bu konuşmalar esnasında da Romulus, tahta geçene kadarki devletini eleştirir:

ROMULUS: “Ben devletin gerekliliğinden şüphe etmiyorum sadece bizim devletimizin gerekliliğinden şüphe ediyorum. Devletimiz bir cihan imparatorluğu halini almıştı, ve resmen ve alenen başka milletlerin zararına cinayet, talan zulüm ve soygunla meşgul olan bir mekanizma olmuştu –ben gelene kadar” (S. 67).

Romulus, Roma İmparatorluğuna o kadar kızgın, kinli ve soğuktur ki başlangıçtan itibaren tamamiyle onu yıkmak için plan yapmıştır. Yani Romulus, Roma İmparatorluğunun bugünkü çöküşünü yıllar öncesinden planlamıştır. Tüm bunları 68. Sayfada karısı Julia’ya itiraf eder. Buna göre Romulus Julia ile imparatorluğu yıkabilmek için evlenmiştir; başlangıçtan itibaren Roma’nın çöküşünü düşünmüştür. Romulus’un 68. sayfadaki bu ifadelerinden onun Roma İmparatorluğuna olan eleştirisini çok net görebiliyoruz.

İmparatorluğa duyduğu kızgınlığının yanı sıra Romulus Roma’yı da eleştirir: Romulus, kendisini öldürmek ve böylelikle adaleti sağlamak amacıyla odasına gelen Aemilian’ı bir sorusuna cevap verirken tamamiyle Roma’ya olan eleştirisini ifade eder. Aemilian Romulus’a sayfa 80’de şu soruyu sorar: “Halkının Germanların eline düşmemesi için ne yaptın?” (S. 80). Ve işte Romulus, Roma hakkındaki görüşlerini şöyle ifade eder:

ROMULUS: “Ben imparatorluğuma ihanet etmedim, Roma kendisine ihanet etti.

Hakikati biliyordu, ama zorbalığı seçtiği, insanlık hakkında fikri vardı, ama zulmü seçti. İki türlü aşağıladı kendisini...Roma gücünü kaybetti, sallanarak dolaşan bir ihtiyara benziyor şimdi, ama daha borcu ödenmemiştir, ve cinayetlerinin cezasını daha çekmemiştir...Hep biz başkalarının kanını dökmüştük, şimdi artık kendi kanımızla ödeşmemiz gerekiyor...Şimdi sen benim soruma cevap ver: Kendimizi savunmaya hala hakkımız var mı? Kurbandan başka bir şey olmaya hakkımız var mı hala?...Savunmasız birine gittiğinizi zannettiniz, ama ben şimdi size hakikatin pençeleri ile saldırıyorum. Sizi ben adaletin dişleri ile yakalıyorum. Hücuma uğrayan ben değilim, ben size hücum ediyorum; suçlanan ben değilim, sizi ben suçluyorum...(S.80-81).

Buradan da gayet açık anlaşılıyor ki Romulus Roma'nın tüm bu olanları hak ettiğine inanır ve Roma'yı geçmişiyle eleştirir, cezasını çekmesi gerektiğini vurgular:

ROMULUS: “Ben Roma'nın idam hükmünü verdim, mazisinden dehşete düştüğüm için...(S. 100).

German Hükümdarı Odoaker Romulus'un yanına kadar gelip kimsenin beklemediği bir şekilde onunla samimi sohbet ederken, Romulus'un kendisini dahi şaşırtan bir davranışta bulunur; Romulus'tan yardım diler. Odoaker Romulus'tan yardım dileme sebebini açıklarken Roma hakkındaki olumsuz görüşlerini de sayar:

ODOAKER: “...ikimiz elele vermezsek, dünya yeğenime kalacak, ve ikinci bir Roma ortaya çıkacak: Roma İmparatorluğu gibi geçici, ama onun Kadar kanlı bir German Cihan İmparatorluğu!” (S. 98).

Bu ifadeden Odoaker'in Roma İmparatorluğu hakkındaki düşüncelerini görürüz. Yani tam anlamıyla << kanlı bir imparatorluk >>.

- 3.3.1.5 Savaş'a, Sahte Büyüklüğe ve Dünyaya Eleştiriler

German Hükümdarı Odoaker Romulus'un gerçek kimliğini öğrenince ona hürmet edip içindeki tüm sıkıntıları anlatır. Bunlar içinde en büyük sıkıntısı << savaş >> tır. Odoaker 96. ve 97. Sayfalarda bu konuyla ilgili önemli sözler söyler. Ona göre; Germanların bu sefere

çıkmasındaki tek sebep Odoaker'in etrafındaki insanların baskılarıdır. Yani hür iradeyle verilmiş bir karar değildir. Hatta Odoaker'in savaşın başlarında savaşı medeni bir şekilde yürütebilme ümidi vardır. Ancak ilerledikçe askerlerinin vahşileştiğini, zalimleştiğini görür. Bunun sebebi olarak da savaşı gösterir, çünkü ona göre her savaş vahşidir. Olayların onun kontrolü dışında gelişmesi onu telaşlandırmıştır ve hep bir uzlaşma yolu aramıştır. Bu ümitle yoluna devam etmiştir ve artık bu konuda tek güvendiği kişi Romulus'tur. Odoaker Romulus'tan bu vahşiliğe, düşmanlığa son vermesi için yardım ister. Çünkü Odoaker esasında bir köylüdür ve savaştan nefret eder. Onun aradığı tek şey; kendi ülkesinde bulamadığı << insanlık >> tır ve bunu da Romulus'ta bulur. İşte Odoaker'in 96 ve 97. Sayfalarda anlattıkları aslında bütünüyle savaşa, sahte kahramanlıklara, barbarlığa bir sistemdir.

Dahiliye nazırı Tullius Rotundus imparatora bir kötü haber daha iletmek için geldiğinde Romulus'a Doğu Roma İmparatoru'nun kendilerine iltica ettiğini söyler. Bunun üzerine Romulus, İstanbul'da da mı emniyetin kalmadığını sorar. Rotundus verdiği cevapla savaşlar nedeniyle dünyadaki genel durum hakkında bir eleştiride bulunur:

TULLIUS ROTUNDUS: "Dünyada artık kimse hiçbir yerde emniyette değil" (S. 24).

Kişi ve kurumlara doğrudan eleştiriler başlığı altında örneklediğim alıntılar bu şekildedir. Bu alıntılardaki hiciv, mizah ve ironi kavramları kendini doğrudan belli eden ve doğrudan eleştiri anlamı taşıyan türdendir. Yani bir konu hakkında duyulan rahatsızlık, memnuniyetsizlik, o konu hakkındaki bireysel düşünceler ve beklentiler alaycı bir yolla okura sezdirilmiştir.

3.3.2. İmalı/Dolaylı Eleştiriler

Bir önceki başlıktaki “kişi ve kurumlara doğrudan eleştiriler” kısmında örneklenen alıntılar bir konu, bir durum veya bir olaya karşı duyulan rahatsızlığı ve memnuniyetsizliği açık şekilde eleştiren türdendi. Fakat bu başlık altında örneklenen alıntılarda bu eleştiri doğrudan doğruya, açık bir şekilde olmasa da imalı bir yoldan aynı anlamı okura vermektedir. İşte eserden bu tür alıntılara örnekler:

- 3.3.2.1 Köşke Eleştiri

Eserin hemen başında mekan tasviri yapılırken İmparator’un yaz-kış yaşadığı yer tasvir edilir. Bu yer Campania’da bir köşktür, ki bu köşk aynı zamanda hükümet merkezi vazifesi görür. Ancak böylesine önemli bir yerde şaşırtıcı durumlar görülmektedir:

“...etraftaki sayısız tavuğun gıdaklayarak her yana kaçışmasına sebep olur; kimseyi göremeyince köşke dalar, nihayet imparatorun çalışma odasına girer. kendisine önce burası da boş ve terkedilmiş gibi gelir. Sadece birkaç iskemle mevcuttur, onlar da kırık döküktür...”(S. 9).

Böylesine önemli bir yer, imparatorun evi ve aynı zamanda hükümetin merkezinin bu şekilde tasvir edilmesi okuyucuyu şaşırttığı gibi Spurius Titus’u da şaşırtır. Onun şaşkınlıktan söylediği sözlerde dolaylı yoldan eleştiriler göze çarpar:

SPURIUS TITUS MAMMA: “Çok şükür. Ben de artık burada herkes ve her şey ölmüş diye düşünüyordum” (S. 9).

- 3.3.2.2 Romulus’a Eleştiri

Aemilian köşke gelir gelmez vatanseverliğini sürdürüp, imparatorluğu kurtarabilmek için gayret eder. Bu amaçla, üç senedir hasret kaldığı nişanlısı Rea’yı kendi isteğiyle ve vatan için bir an bile düşünmeden pantoloncuya vermeye razı olur. Hatta buna karşı çıkan Rea’yı o ikna eder. Tan bu sırada Romulus görünür ve Aemilian ona olan kızgınlığını onu övermişçesine kullandığı aşağılayıcı sözlerle dile getirir:

AEMILIAN: “Hoş geldin iyi yemeklerin ve öğlen sıcağında çekilen mutlu uykuların imparatoru! Selam sana, tavukların sezarı ve yumurtlama sahalarının strateji dehası. Yaşasın askerlerin Küçük Romulus adını verdiği hükümdar!”(S. 57).

Romulus’a yukarıdaki alıntıda olduğu gibi aşağılayıcı eleştirilerin yanı sıra imparatorluğu idare etme ve kalkındırma bakımından da eleştirilere uğrar:

Romulus, memurlarına ve işçilerine maaşlarını vermek için kendince bir çare bulmak zorunda kalır. Çünkü maliye bakanı karamsar durumdan korkup kaçmıştır. Bu amaçla Romulus başındaki defne tacının yapraklarından satmak zorunda kalır. Bu arada tacını düşünceli düşünceli incelerken, ekonomik durumlarını yansıtan bir özeleştiride bulunur:

ROMULUS: “Tahta geçtiğimde, imparatorluk kudretinin sembolü olan bu tahta tam otuzaltı vardı, şimdi ise sadece beş tane kalmış” (S. 13).

Romulus’un eleştiriyi hakeden bu özelliklerinin yanı sıra bazı düşünceleri, değerleri ve anlayışları da çevresindekilerce eleştirilir. Bunlardan bir tanesi de Romulus’un “başarıyı ödüllendirme” kavramına verdiği anlamla ilgilidir:

Eserin 15. Sayfasında kahvaltı esnasında Dahiliye Nazırı Tullius, Romulus’a kötü bir haberi olduğunu söyler. Ancak Romulus’un aklına dahiliye nazırına iki yıldır veremediği maaş gelir ve kötü haberin bu olduğunu sanar. Ancak Tullius olayı izah edip iki gün iki gece at süren Titus’dan bahsedince Romulus’tan şaşkıncu bir cevap alır:

ROMULUS: “İki gün iki gece mi? Mükemmel, aşkolsun! Bu sportif başarısından dolayı kendisine Şövalye rütbesi verilsin” (S. 15-16).

Bu alıntıdan anlaşılıyor ki Romulus’un başarı, değer, önem gibi kavramları herkesinkinden çok farklıdır. Tıpkı burada olduğu gibi sportif bir başarıya “şövalye” rütbesi verebilecek kadar. Ayrıca bu alıntıdan imparatorlukta şövalye rütbesinin ne kadar kolayca verilebileceği de bir nevi eleştirilmiş sayılır.

Aynı şekilde son derece önemli olan haberi Romulus ertesi gün almayı ister. Sebep olarak da şunu söyler:

ROMULUS: “...iyice dinlenmiş, yıkanmış, traşını olmuş, karnını güzelce doyurmuş birisinin ağzından işitilen en korkunç haber bile hoş gelir” (S. 16).

Romulus’a yönelik imalı eleştiriler yukarıda saydıklarımız gibidir. Ancak bunun dışında Romulus’un da kendisini bizzat eleştirdiği, yani özeleştiriye bulunduğu ve gerçeği imalı bir şekilde vurguladığı durumlar vardır:

Romulus 85. Sayfada uşaklarına o sabah geç kalış sebebini anlatırken kendi kendine bir özeleştiriye bulunur. Daha doğrusu bir gerçeği dile getirir. Romulus bütün gece yatak odasında kendisini öldürmeye gelen hizmetlilerine, özellikle Aemilian’a bazı gerçekleri anlatmak, açıklamalar yapmak zorunda kalmıştır. Bu nedenle hem geç yatmış hem de sabah gecikmiştir. İşte Romulus’un burada söylediği söz bir bakıma onun niye eleştirildiğinin cevabını da bize verir:

ROMULUS: “...Dün gece yirmi senelik hükümdarlık devrimin toplamından daha fazla hükümdarlık ettim” (S. 85).

- 3.3.2.3 Germanlara Eleştiri

Aemilian, German zindanlarından kaçıp evine dönene kadar başından geçenleri anlatırken dolaylı yoldan Roma halkına zulüm eden Germanları ve vurguncuları eleştirir:

AEMILIAN: “...Senin halkını gördüm, imparator Romulus. Bu gözler sadece açlıktan ölen çocuklar, ırzına geçilmiş kadınlar, koyun gibi kesilmiş adamlar, darağaçlarından bir orman, ve güneşi görünmez eden, ağzı şapırtılı akbabaların bulutunu gördü; bu kulaklar sadece yaralıların bağırsıkları, esirlerin iniltileri, muhtekirlerin kahkahaları ve harp vurguncularının naraları ile doldu” (S. 58).

Germanların bu kötü özelliklerine ek olarak bir de onların esaret anlayışına, esirlere davranış biçimlerine ve zulümlerine yönelik eleştirilere da rastlıyoruz:

Aemilian üç yıl esir kaldığı Germanlar’dan kurtulmuş ve köşke dönmüştür. Ancak artık ne o buraları hatırlamaktadır ne de köşktekiler onu tanımaktadır. Hatta nişanlısı Rea dahi Aemilian’ı tanıyamaz. Bunun üzerine Aemilian kendini tanıtırken Germanların esaret anlayışını dolaylı yoldan eleştirmiş olur. Sayfa 50 ve 51’deki ifadelerinde Aemilian artık eski

Aemilian olmadığını, bu üç yılın onu adeta öldürdüğünü söyler. Germanlara esir olmanın anlamını ise şu cümlelerle anlatır:

AEMILIAN: “Beni artık hiç tanıyamayacaksın, imparatorun kızı. Çünkü ben German esaretinden geliyorum...German esaretinde üç sene ebediyet demektir, imparatorun kızı...”(S. 51).

Yani Aemilian bu sözleriyle Germanların korkunç yanlarını gösterir ve Germanlar’da esir olmanın ölümle aynı olduğunu ifade eder:

AEMILIAN: “Ben üç sene önce Germanlara teslim olmak zorunda kaldım. Beni ne ne hale soktuklarını görmüyor musun, imparatorun kızı? Git, bir bıçak bul” (S. 51).

Eserin son perdesinde Romulus, German Hükümdarı Odoaker ile karşılaşınca ve ölmeye hazır olduğunu söyleyince Odoaker bunun sebebinin sorar. Romulus’un verdiği yanıt German esaretinin ürkütücülüğü ile ilgilidir:

ROMULUS: “Germanların esirlerine ne yaptıklarını bütün dünya biliyor” (S. 93).

Germanların bu savaşçı ve barbar özelliklerinin dışında kültürel değerleri de dolaylı yollarla eleştirilmektedir. Özellikle dillerine yönelik imalı sözler duymak mümkün:

Eserin son perdesinde, yani 84. ve 85. Sayfalarda iki uşak Pyramus ile Achilles kendi aralarında imparatorluğun başına gelenleri yorumlarken, German dili olan Germanca’yı ve German kültürünü dolaylı şekilde eleştirirler:

PYRAMUS: “Latince ve Yunanca yerine şimdi Germanca gibi acaip dillerin konuşulacağı bir devrin geldiğini düşünüyorum da...”(S. 84).

ACHILLES: “Hele kültürleri bizimkinin binde biri bile olmayan German kabile reislerinin, Çinlilerin ve Afrika zencilerinin dünya politikasında dümen başına geçtiklerini düşünüyorum da...”(S. 85).

- 3.3.2.4 Vatan Anlayışına Eleştiri

Romulus, kızı Rea ile vatan ve vatanın kurtuluşu ile ilgili konuşurken dolaylı yoldan vatanını eleştirir. Rea her fırsatta önce vatan, vatani kurtarmak, vatani her şeyden çok sevmek gibi sözler söylerken Romulus ona şu gerçeği açıklar:

ROMULUS: “Hayır, insan onu bir insanı sevdiğinden daha az sevmeli. İnsan her şeyden önce vatanına karşı şüpheci olmalı. Kimse bir vatandan daha kolay katil olamaz” (S. 71).

Romulus bu sözleriyle çok güvenilen “vatan” dan doğabilecek tehlikeleri kastetmektedir:

ROMULUS: “Bir devlet cinayet işlemeye hazırlanırken, kendine daima vatan adını takar” (S. 72).

- 3.3.2.5 Irk Hakkında Önyargılara Eleştiriler

Germanlar Roma’ya girip Romulus ile karşılaştıklarında aralarında ilginç bir konuşma geçer. Romulus Germanlar hakkında duyduklarını ve düşündüklerini söylerken, Germanlara karşı olumsuz, kaba bir önyargının olduğu anlaşılır. Fakat gerçek hiç de öyle değildir:

ROMULUS: “Anlamıyorum bir türlü. Tacitus sizleri mavi gözlü, dik bakışlı, sarı saçlı barbarca iri vücutlu insanlar olarak anlatıyor. Ama sana bakınca, karşımda kıyafet değiştirmiş Bizanslı bir botanik uzmanı var zannediyorum” (S. 90).

Yani Romulus’un bu sözüyle gerçeklerin önyargıdaki gibi olumsuz olmadığı anlaşılır. Yani burada dolaylı yoldan aslında Germanları övme, olumlu eleştirme söz konusudur. Fakat bu kez tam tersine, olumlu bir önyargıdan oluşan, ancak gerçek öğrenildiğinde bu kez olumsuz bir sonuç ortaya çıkan durum German’ın sözlerinde görülür. Yani burada az önceki önyargının tam tersi, Romalıları yücelten, büyüklüğünü, cesaretini gösteren bir duyum ve önyargı söz konusudur. Ancak gerçek tam tersidir:

GERMAN: “Ben de Romalıları başka türlü tasavvur ederdim. Hep yiğitliklerini işittim, ama kaçmayan bir tek seni gördüm” (S. 90).

Görüldüğü gibi bu başlık altında saydığım alıntılarda daha çok alaycı bir üslupla bir gerçeği imalı yoldan eleştirme söz konusudur.

3.3.3. “Güleriz Ağlanacak Halimize” Türünden Eleştiriler

Eserde, var olan durumlarla, sergilenen davranışlarla ve gerçeklerle dolaylı veya imalı yollardan eleştiriler olmasıyla birlikte “güleriz ağlanacak halimize” dedirten türden örnekler de görmek mümkündür:

- 3.3.3.1 Resmîyet ve Formaliteye Eleştiri

Spuriun Titus çok uzun yoldan at sürmüş ve imparatora çok önemli bir haber getirmiştir. Hatta belki de imparatorluğun geleceği, imparatora iletilmesi gereken bu haberde yatmaktadır. Ancak Titus köşke geldiğinde etrafta önce kimseyi göremediği gibi, daha sonra da imparatorun iki uşağı tarafından “formalite” icabı sorgulanır. Titus her ne kadar aciliyetini ifade etse de uşaklar kendisine imparatorla randevusu olup olmadığını sorarlar. Yine aynı sayfada, yani 10. Sayfada imparatorun sarayında acele şeylerin olmayacağı ifade edilir ve buradaki formalitelerden bahsedilir. Böylesine önemli bir durumda dahi formaliteden söz etmek ve bunda ısrarcı olmak gerçekten gülünçtür. Bu gülünçlüğü en güzel Pyramus’un şu sözleri gösterir:

PYRAMUS: “...Doğru başmabeyinciye gidin. İki saate kadar kabul saati başlıyor, tam onda. Gelen şahıslar listesine adınızı kaydedin, dahiliye nazırından da saraya önemli bir haber ulaştırmak için izin rica edin. Böylece mesajınızı imparatora birkaç gün içinde bizzat kendiniz takdim edebilirsiniz” (S. 11).

- 3.3.3.2 Ekonomik Duruma Eleştiriler

İmparator Romulus’un sahnede ilk görünmesi ve sözleriyle birlikte gülünç durumlar arka arkaya gelir. İlk olarak imparatorluğun mali konularını ilgilendiren konulara değinilir. Romulus, sayfa 12’de söze “Bugün martın onbeşi, önemli bir tarih” diyerek başlarken okurun aklına imparatorluğu ilgilendiren önemli bir günün veya olayın olabileceği fikri gelir. Ancak sonrasında gülünç durumlar başlar. Çünkü imparatorun bu denli önemli gördüğü gün, devletindeki memurlara ve çalışanlara para ödeme günüdür! Bu önemli görev için maliye nazırı çağrılır, fakat onun hazineyle birlikte kaçtığı öğrenilir:

PYRAMUS: “Hazineyi de alıp kaçmış, imparatorum”.

ROMULUS: “Nasıl olur? Hazineye bir şey yoktu ki!” (S. 12).

Bu gülünç olayın üzerine Romulus’tan aynı gülünçlükte bir yorum gelir:

ROMULUS: “Akıllı adam. Büyük bir rezaleti gizlemenin en iyi yolu, ufak bir rezalet sahnelemektir. Kendisine << Vatanın Kurtarıcısı>> unvanı verilsin!” (S. 12).

Romulus, maliye nazırının kaçması üzerine memurların ve çalışanların paralarını kendi vermek zorunda kalır. Bunun için basındaki defne tacından iki yaprak koparır ve şöyle der:

ROMULUS : “Bu yaprakları paraya çevirtin. Ama borcum çıktıktan sonra kalanını kalanını geri isterim. Daha aşçının parasını vereceğim, devletin en önemli adamı o” (S. 13).

- 3.3.3.3 Romulus’un Hassasiyet Anlayışına Eleştiri

Romulus’un etrafındaki kişiler kötü bir haberin geldiğini duyunca merak edip endişelenirken sadece Romulus hiçbir şey yokmuş gibi sakin ve rahattır. Sayfa 19’da kötü bir haberin geldiğini duyan karısı Julia endişe içinde Romulus’a gelir. Julia, << milletin anası>> olarak bu haberi merak etmekte ve endişelenmektedir. Oysa Romulus, henüz haberi getiren kişiyle konuşmadığını, onun uyuduğunu ve uyanmasını beklediğini söyler. Romulus’u bu cevabına şaşırın julia milletin geleceği için endişe ettiğini söylerken, Romulus daha da şaşkıncu bir şey söyler ve onun için neyin daha önemli olduğu bu ifadesinde görülür:

ROMULUS: “Ben de bu milletin babası olarak muhtemelen Roma’nın son imparatoruyum, ve işte bu sebepten de dünya tarihinde berbat bir yer alacağım. Ne olursa olsun, beğenilmeyeceğim muhakkak. Ama bir noktada şanıma leke sürdürmem. Benim, bir adamı uykusunda lüzumsuz yere rahatsız ettiğimi kimse söyleyemeyecek”(S. 19).

- 3.3.3.4 Roma'nın Trajik Durumuna Eleştiri

Eserin 20. Sayfasında Romulus ile kızı Rea arasındaki konuşmalarda “güleriz ağlanacak halimize” sözüne birebir uyan cümlelere rastlanır. Kahvaltı sofrasına oturan ve hiçbir şey yemek istemeyen kızı Rea'ya Romulus bu iştahsızlığının sebebinin Artist Phylax'tan aldığı tiyatro dersleri olduğunu söyler ve ne çalıştıklarını sorar kızından “Trajedi” yanıtını alan Romulus şu cevabı vererek içinde buldukları gerçek durumu özetler:

ROMULUS: “Bırak şu eski; kederli parçayı. Komedya çalış, komedya bizim durumumuza daha da uygun...Bizim gibi sonu gelenler ancak komedyadan anlar” (S. 20).

Romulus'un bu sözlerinde açıkça görülüyor ki; aslında ağlanacak bir halde olan bir imparatorluk, çaresizlikten ancak haline gülebiliyor.

- 3.3.3.5 Kişisel Kazanç ve Menfaate Eleştiriler

Doğu Roma İmparatoru Zeno antikacı ile tanışınca ona Antik Yunan eserlerini satmak ister. Hatta antikacıdan ufak bir avans ister. Anak antikacının prensibine göre << imparatorlara avans verilmez!>>. Sayfa 32'deki antikacı-imparator diyalogu başlı başına gülünçtür. Bir imparator bir antikacıdan avans para istiyor, kültürleri sayılan Antik Yunan eserlerini satmak istiyor. Üstüne üstlük şu cümleyi sarfederek daha da gülünç bir tablo çiziyor:

ZENO: “Neden bilmem, Romulus senelerdir kimse bana borç vermiyor.
Her geçen daha iyi anlıyorum ki, bu meslekte kazanç yok” (S. 32).

Yani koskoca bir imparator, bulunduğu konumu, yaptığı görevi daha çok kişisel menfaatler ve kazanç gözüyle görmektedir.

Yine kişisel kazanç ve çıkarların ön planda olduğu ve bu amaçla hareket edildiği durumlardan bir tanesi de çökmekte olan koca Roma İmparatorluğu'nun bir o kadar komik olan kurtuluş reçetesinde görülmektedir. Koskoca iki imparatorluk (Doğu-Batı Roma) birleşip, güç birliği yapıp çöküşü engellemek konusunda ümitsizken 33. Sayfada bir tekstilci, pantolon imalatçısı Ceasar Rupf adlı birinin çıkıp imparatorluğun kurtarıcısı olarak

gösterilmesi ve buna hep birlikte ümid bağlanması gerçekten de “güleriz ağlanacak halimize” türünden bir durumdur. Pantoloncunun kurtuluş için saydığı fikirler ise daha da gülünçtür. Ceasar Rupf 35. Sayfada tüm planını sayar. Buna göre Rupf önce Roma İmparatorluğunu satın almak istemiştir. Ancak onun tek amacı kâr olduğu için ve imparatorluk batmış olduğu için bu fikrinden “zarar ederim” gerekçesiyle vazgeçmiştir. Yani elde edeceği kârı, firmasını imparatorluğa tercih etmiş. Bu nedenle de imparatorluğu satın almak yerine organik bir bağ kurmayı tercih etmiştir. Kurtuluş reçetesi ise şudur: Pantoloncu para karşılığında Germanların geri çekilmesini sağlayacak, karşılığında ise Romulus’un kızı Rea’yı “eş” olarak alacak. Bu tamamiyle vatanseverlikten veya fedakarlıktan uzak, sadece menfaate dayanan bir amaçtır.

Bir imparatorluğun kurtuluşunun bir pantoloncunun planıyla ve tamamiyle bireysel bir çıkar sağlama amaçlı bir planıyla gerçekleşebilecek olması vahim bir durumdur. Yani trajikomiktir.

Bu başlık altında saydığımız örneklerde görülüyor ki; esasında acınacak haldeki gerçeklerimize güler durumdayız.

Dürrenmatt’ bu dramasında olaylardaki ironi hep anlatım dilindeki ironi ile sağlanmaktadır. Yani bu şekilde ironik bir durum, yazarın dilde ustaca kullandığı ironi yöntemiyle okura yansıtılıyor. Her gülünç, alaycı olay mutlaka aynı özellikteki bir dil kullanımı ile destekleniyor. Büyük Romulus eserinde yazarın dildeki ustalığı sonucu oluşan ve önceki sayfalarda örneklediğim mizah, hiciv ve ironi unsurlarının burada değinebileceğim bir başka örneği de yazarın seçtiği kavramlardaki derin anlamlardır. Örneğin Romulus ilk perdede antikacı Apollyon’a eski İmparatorların ve Romalı düşünürlerin heykellerini satmak ister. Niyeti buradan elde edeceği para ile tavuklarının yem masraflarını karşılamaktır:

Apollyon: “Bir tanesini bırakıyorum. Kral Romulus’un büstü kalsın.”

Romulus: “Fakat adaşım vaktiyle Roma’yı kurmuştu.”

Apollyon: “İşçilik usta işi değil. Bu yüzden de orası burası dökülmüş bile.” (S.31)

Buradaki ironik durumun bir sonucu olarak “işçilik”, “ustalık” kavramları asıl anlamlarının dışında dolaylı anlam ifade etmektedir. Yani ironi kullanılmıştır. Buradaki anlam, o anki duruma da bağlı olarak heykellerdeki işçiliğin kötülüğü değil; Roma’nın kuruluşunun işçiliğinde yatmaktadır. Hem Apollyon hem de Romulus, Roma İmparatorluğuna karşı eleştirel bakış açılarıdır ve konuşmalarında karşılıklı olarak bakış açılarını yansıtan ironik ifadeler seçerler. Böylelikle olayların gülünç yanı da ortaya çıkar. Romulus

İmparatorluğunun gücü ve kurtuluşu ile ilgilenmektense tavukları ve diğer küçük şeylerle ilgilenerek İmparatorluğunun güç politikasını da gülünç duruma düşürüyor.

Peki Dürrenmatt'ın eserinde yazarın dilde kullandığı ironik ustalığa başka örnekler neler bir bakarsak; dildeki bu ironi, karakterlerin isimlerinde de kendini gösteriyor. Savunma bakanının ismi, savaş tanrısı Mars Mares'ten adını almıştır. Antikacı Apollyon ise sanat şaheserlerinin koruyucusu olan tanrı Apollo'dan ironik bir bağlantı sağlıyor. Bu isimlerin karakterleriyle taşıdığı tezatlık en çok pantolon imalatçısı Caesar Rupf'da kendini gösteriyor. O gerçi bir pantolon imalatçısı ve işadamı olarak mesleğinin "Caesar"ıdır. Fakat bu adın büyüklüğünü farklı özelliklerinde taşır. Ne İmparatorluğu ne ülkesi onun düşündüğü şey değildir. Onun özelliği bir işadamı olarak kendi çıkarları için etrafındaki herkesi düşünmeden satabilmesidir. Yani yine bu büyük isme layık olamama anlamı çıkmaktadır. Zira bizim bildiğimiz İmparator Caesar sadece İmparatorluğu için mücadele etmiş ve ün yapmış bir kişiliktir. Komik olan ise, ismi ile soyismi arasındaki tezatlıktır (Caesar-Rupf). "Rupfen" kelimesi Almancada "yolmak" anlamına gelmektedir. Bu işadamının bu eserdeki rolü de adeta etrafındakileri hatta vatanını yolmaktır. Aynen sanat tanrısı ve koruyucusu olan tanrı Apollyon ile antikacı ve paha biçilmez eserleri "yığın" olarak gören Apollyon arasındaki tezatlıkta olduğu gibi. O, heykellerin ve büstlerin tarihsel, manevi değerlerinden çok antik ve maddi yönlerine değer veren bir karakterdir. Romulus'a şöyle der:

"Bütün yığına on altın veriyorum" (S.31).

İsimlerin bu anlam ilişkisinden okurlara giden mesaj; insanların bazen adlarının ağırlığını taşıyamadığı ve karakterleriyle uyuşmadığıdır. Yine Romulus'un Roma tarihinin saygıdeğer isimlerini tavuklarına ad olarak takması da Dürrenmatt'ın dilde kullandığı ironiye bir başka örnektir. Romulus'un tavuklarına eski Roma krallarının isimlerini vermesi, onun bu kişileri ciddiye almadığını ve onlardan bir şeyler örnek almadığını gösterir. Çünkü tavuklar, hayvanlar aleminde akıllı olmayanlar grubuna girerler ve sadece yiyecek peşinde körü körüne gezinen hayvanlardır. Güçlü olan tavuk güçsüz olanı yemeğinden uzaklaştırır. Bu da ilkel ve adaletsiz bir düzeni ifade eder. Buradaki bu benzetmeyle Dürrenmatt Roma İmparatorluğunun adaletsiz sosyal düzenine atıfta bulunmuş oluyor.

Romulus'un davranışları ve söyledikleri aslında okuru gerçek hayatla ilgili düşünmeye sevk ediyor. Örneğin maliye bakanının şehrin kasasının finans yönünden utanç verici durumunu örtmek için boşalmış kasayla birlikte kaçmasına Romulus'un verdiği tepki bizleri farklı yönden düşünmeye itiyor:

“Akıllı adam. Büyük bir rezaleti gizlemenin en iyi yolu, ufak bir rezalet sahnelemektir. Kendisine <<Vatanın Kurtarıcısı>> unvanı verilsin!” (S.12).

Romulus maliye bakanına kızmak yerine ona onur verici bir unvan dahi veriyor. Dürrenmatt aslında buradaki ironiyle hem günümüz modern şehirlerin işleyişini eleştiriyor, hem de özellikle günümüzde de sıklıkla kullanılan ve aslında hiçbir anlam ifade etmeyen “abartılmış unvanlara” eleştiride bulunuyor. Maliye bakanının burada sergilediği davranışa benzer durumlar aslında bizlerin de zihninde ülkemizle ilgili bazı güncel gerçekleri akıllara getiriyor. Fakat bizde maalesef rezaleti örtmek amacıyla değil, bilakis bir rezaletle imza atmak amacıyla dolu kasalar boşaltılıp yurtdışına kaçılıyor. Bankaların hortumlanması, Uzan’ların olayları buna benzer rezalet örnekleridir. Hatta neredeyse bizler de bu davranışının mükafatı olarak Cem Uzana’a büyük bir unvan verip onu ülkenin “Başbakanı” yapmak üzere değimliydik!?

Dürrenmatt’ın ironiyi eserin dilinde ve anlatımında başarılı kullanımına benzer bir diğer özelliği de görsel özelliklerde ironiye yer vermesidir. Örneğin Romulus’un bir İmparatora kıyasla kıyafeti ve tavuk çiftliğinin kraliyet sarayı olarak kullanılmasının da altında yine Dürrenmatt’ın usta mizah anlayışı yatmaktadır.

Eserde tezatlık ilişkisi içerisinde ironik anlamlar yaratan bir diğer özellik karakterlerde görülüyor. Örneğin Romulus’un karısı Julia, görünüşte hırslı bir kadındır ve kendisini Roma’nın anası olarak görmektedir. Ancak bir diğer taraftan da İmparatorlukta işler zora girince ülkesini terk edip kaçmayı ister. Yani eğer gerçekten de kendisini İmparatorluğun anası gibi görüyorsa, o halde ülkeyi terk edip gitmemesi gerekirdi. Çünkü hiçbir anne çocuğunun zor anında onu yalnız bırakıp gitmez; aksine onu korumak için çabalar. Buradaki “anne” kavramı Julia’nın yaptıklarıyla örtüşmüyor.

Aynı şekilde Doğu Roma İmparatoru olan Zeno’nun da davranışlarında tezatlık yatmaktadır. O, Romulus’u Germanlara karşı direnip savaşmaya zorlarken; kendisi Germanların Roma’ya varmak üzere olduğunu duyar duymaz ilk gemiyle İskenderiye’ye kaçmayı istemektedir:

Zeno: “İskenderiye’ye ilk gemi ne zaman kalkıyor?” (S.29).

O, Germanlara karşı savaşı oradan sürdürmek istiyor. Peki insan hem düşmanından kaçıp hem de onlara karşı savaşabilir mi?? Ayrıca Zeno bir taraftan güya Roma kültürünü

kurtarmak isterken diğerk taraftan da antikacı Apollyon'a Patmos adasındaki antik Yunan eserlerini satmayı teklif eder:

Zeno: "Bana sadık kalan Patmos adasını da bir ziyaret etsenize, azizim Apollyon. Orada çok orijinal antik Yunan eserlerim var" (S.31).

Bir kral olan Zeno'nun vazifeleri ve taşınması gereken özellikler göz önüne alındığında, söyledikleriyle ortaya çıkan gülünç ve ironik durum belli olmaktadır.

Karakterlerdeki bir diğerk güldürücü ve düşündürücü örnek Savunma bakanı Mares'te görülüyor. Romulus, Mares'in ordusunun Germanlara karşı son askerine kadar direndiğini duyunca ona Mareşallik unvanını verir. Ancak işin ironik tarafı buradadır. Son askerine kadar yok olmuş bir ordu ne diye bir Mareşale ihtiyaç duyabilir ki!? Mares bu unvanı alarak önemli bir kişiliğe büründüğünü hisseder. Oysa ki Romulus'un aslında kendisiyle alay ettiğini fark edememektedir. Buradan da Dürrenmatt'ın okura vermek istediğı mesaj; Gönül Durukafa'nın da ifade ettiğı gibi, hiçbir çaba ve emek harcamadan toplumda belli pozisyonlara gelmiş insanları eleştirmektedir.¹²

Dürrenmatt'ın eserinde karakterlerle ilgili yukarıda saydığım ironiler, eserdeki diğerk karakterlerde de rahatlıkla görülmektedir. Zaten tek başına Romulus karakteri baştan sona ironi içerisinde işlenmektedir.

Yine Gönül Durukafa'nın da kendi tezinde kullandığı, İsviçreli yazar Max Frisch'e ait Dürrenmatt'ın bu eseriyle ilgili bir alıntıyı burada kullanmak yerinde olur. Max Frisch, Dürrenmatt'ın bu eserini imrenilecek bir eser ve gerçek bir komedyaya olarak tasvir etmektedir. Eser hakkındaki değerlendirmelerini şu şekilde ifade eder:

"Bu yüksek tanımlamayı haklı çıkaran unsur onun insanları güldürmesi değil; bilakis insanları ne üzerine güldürdüğüdür. Kısaca söylesek: Bir İmparatorluğun çöküşüne gülüyoruz".¹³

Olayların akışında da ironi temel noktadadır. Daha ilk sahnede Romulus, İmparatorluğun içinde bulunduğu kötü manzaraya rağmen rahat rahat kahvaltı yapmakta,

¹² Durukafa, Gönül: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Dalı, İronie Bei Friedrich Dürrenmatt Dargestellt Am Drama "Romulus Der Grosse". Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1989, S.65.

¹³ Durukafa, S.72.

yumurtasını tokuşturmakta, şehrin vergi borçlarını tacının tek tük kalmış altın yaprakları ile ödemekte, hizmetlileriyle sohbet etmektedir. İmparatorluğun çökmek üzere oluşu onu fazla rahatsız etmemektedir Bilakis onun amacı Roma'nın çöküşünü hızlandırmaktadır ve çevresindekileri de bu amaç için ikna etmeye çalışmaktadır. Romulus adaletin yerini bulmasını istiyor, çünkü Roma İmparatorluğu bunu yerine getirememişti. Yani aslında Romulus trajik bir kahramandır. Yeni ve iyi olan için savaşır, İmparatorluğun adaletsizliği ve hataları yüzünden onun sonunun gelmesini hızlandırmak ister ve böylelikle geçmişin hatalarını silmek ister. Kendisini Roma'yı yargılayabilecek tek kişi olarak görür. Bunun sonucunda da ironiyle yüklü olaylar akışı boy gösterir.

Dürrenmatt'ın bu eserde işlediği olaylardaki ironi ile aslında modern topluma, insanların yanlış hayallere bağlılığına, bencilliklerine, aptallıklarına ve ikiyüzlülüklerine gönderme yapma niyetindedir.

BÖLÜM 4

4. A. NESİN:”YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”, C. ZUCKMAYER:”KÖPENİCK’Lİ YÜZBAŞI” VE F. DÜRRENMATT:”BÜYÜK ROMULUS” ESERLERİNİN MİZAH, HİCİV, İRONİ YÖNÜNDEN KIYASLANMASI

4.1. Eserlerde Benzerlikler

Bir eserdeki en önemli unsurlar olan dil, karakter ve olay üçlüsü içerisinde ironinin bunlara etkisine baktığımızda; hem Aziz Nesin’in, hem Carl Zuckmayer’in hem de Dürrenmatt’ın eserlerinde olaylardaki ironiyi sürekli dildeki ironi yardımı ile sağladıklarını analizlerimizde gördük. Yani ironik bir durum, dilde kullanılan ironi yöntemiyle okura yansıtılıyor. Her gülünç olay mutlaka aynı özellikteki bir dil kullanımı ile destekleniyor. Bu özelliği her üç eserde de belirgin olarak görebiliyoruz.

Eserler arasındaki benzerlikler bakımından Aziz Nesin’in “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz” adlı eseri ile Carl Zuckmayer’in “Köpenick’li Yüzbaşı” adlı eseri birçok bakımdan benzerlikler göstermektedir. Özellikle ana kahramanların (Yaşar/ Voigt) devletle ve devletin kurumlarıyla yaşadıkları sorunlar; bu kurumlara yönelik eleştiriler açısından bu iki eserin çıkış noktası çakışmaktadır. Diğer eser olan Friedrich Dürrenmatt’ın “Büyük Romulus” isimli eseri bu iki eserden daha farklı bir boyutta eleştiriye ele alır. Ancak bunda, bu eserdeki olayın tarihi ve dönemselliklerinin diğer iki eserden çok farklı olmasının da etkisi vardır. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz ile Köpenick’li Yüzbaşı’ndaki tarihlerin birbirine yakınlığı nedeniyle adı geçen kurumlar ve olaylar birbirine diğer esere oranla daha büyük benzerlikler gösterir. O nedenle Büyük Romulus’a daha çok diğer bölümde, yani farklılıklar kısmında değineceğim. Çünkü Dürrenmatt’ın komedisinde diğer iki eserdeki gibi “birey-devlet çatışması”ndan ziyade bir imparatorun kendi imparatorluğunun tarihine, tarih boyu yönetimine, insanlığa ve dünyaya haksızlıklarına hicivsel eleştirisi ağırlıktadır. Başka bir deyişle; “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz” ile” Köpenick’li Yüzbaşı”da vatandaşın devletten yakınması vatandaş penceresinden okura yansıtılırken, “Büyük Romulus”ta yönetimin (Romulus) bakış açısıyla devletin kendi ile hesaplaşması vardır. Romulus kraldır, ancak kendi belirlediği biçimde değil de, kendinden önceki gelenek ve kaidelerin belirlediği yöntemlerle yaşamak ve yönetmek zorunda kalan bir kraldır. Bu yaşam ve yönetim biçimine uyum gösteremeyen, yakın ve uzak

çevresi (ailesi, komutanları, hizmetlileri vS.) nedeniyle düşündüklerini yapamayan Romulus pasivist yöntemi seçerek, yakınmayı, kendi dışındakilerle hesaplaşmayı ve devleti cezalandırmayı seçer.

Eserler arasındaki ortak noktaları somutlaştırırsak;

4.1.1. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz – Köpenick’li Yüzbaşı

Aziz Nesin ve Carl Zuckmayer’deki kahramanlarımız Yaşar ve Voigt devlete karşı bir “varolma” savaşına girmişlerdir. Yukarıda da değindiğim gibi bireyin, yani vatandaşın devletten yakınması, eleştirisi görülür. Çünkü Yaşar da Voigt da tüm uğraşlarına rağmen devletten alamadıkları resmi belge nedeniyle toplumda normal bir vatandaş gibi hayat sürememektedirler. Her defasında sorunlarla, engellerle karşılaşmaktadırlar ve bu durumun çaresizliği içindedirler. Aziz Nesin’in eserinde Yaşar fiziksel olarak yaşadığını ispatlasa da bir nüfus kağıdına sahip olmadığı için resmi olarak ölü görülmektedir. Yaşar tüm uğraşlarına rağmen bir nüfus kağıdı alamaz. Çünkü hükümet onu ölü saymakta ve gözle gördüklerini değil, kayıtlarda yazanları dikkate alarak Yaşar’ı ölü kabul etmektedir. Bunun sonucu olarak da Yaşar kendisi için resmi belgeler gerektiren işleri ve uğraşları yapamamaktadır. Örneğin okula kayıt olmak, mirastan hakkını almak, dükkan açmak, evlenmek gibi. Yani Yaşar’a gerekli olan “kağıt” verilmez.

Carl Zuckmayer’in eserinde ise Wilhelm Voigt’un durumu tam olarak Yaşar’inkiyle aynı olmasa da, problemin kaynağı aynıdır. Voigt uzun süre cezaevinde yatarak işlediği suçun cezasını çekip serbest kalmış ve topluma dönmüştür. Yani görünüşte fiziksel olarak cezaevinden çıkıp özgürlüğüne kavuşmuş birisidir. Ancak aynen Yaşar’da olduğu gibi, Voigt da sadece görünüşte normal bir vatandaş gibi yaşamaktadır. Tamam belki Yaşar gibi kayıtlarda “ölü”görüldüğü için ölü kabul edilmiyor olabilir; ancak onun için yaşamakla aynı anlamı ifade eden oturma izni ve çalışma kağıtlarını her türlü çabaya rağmen alamaz. Resmi daireler bu eserde de sorunların kaynağını oluşturur. Cezasını tamamladıktan sonra yeni bir hayat kurup iyi bir vatandaş olarak yaşamak isteyen Voigt’a, bunun için gerekli olan resmi belgeler verilmez. Üstelik Voigt’un tüm çabalarına, koşuşturmalarına rağmen. Bu durum onun barınıp yaşayabileceği bir yer, çalışıp para kazanabileceği bir iş bulamamasına sebep olur. Dolayısıyla Voigt’un görünüşte varolan özgürlüğü aslında ona hiç verilmemiştir ve bu durum onun yalnızca fiziksel olarak yaşadığını, resmi olarak hiçbir şey yapamayacağını gösterir. Yani iki eserdeki bu iki kahramanın, Yaşar ve Voigt’un sorunu esasında aynıdır: Devletten ve resmi dairelerden istenen; onların toplumda bir birey olarak yaşayabilmelerini

sağlayacak olan, ancak kendilerine verilmeyen ve onları çaresizliğe, ümitsizliğe iten “resmi belgeler”. İki eserden alınan örneklemelerin de bu ortak soruna yönelik olduğu görülür:

Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz’da:

“Yaşasın diye tek oğluma Yaşar adı koyduk, şükür yaşadı ama O’nun da resmen yaşadığını hükümet saymıyor”(A.N.s.57).¹⁴

“İnsan hükümet defterinde yaşamalı ki; yaşıyor olsun. Hükümet makamları sana yaşıyor demedikten sonra, sen istediğin kadar yaşıyorum diye kendini kandır, avundur...”(A.N.s.429).

“...sana bunca yıldır yaşamıyorsun diyorlarsa demek sen de yaşamıyorsun. Kıy canına da resmi belgeler doğru çıksın”(A.N.s.155).

Köpenick’li Yüzbaşı’nda:

“...dönme dolap gibi bir iş bu, kahve değirmeni gibi bir iş. Kağıdım olmadığı için iş bulamıyorum, iş bulamadığım için kağıt alamıyorum”(C.Z.s.32).

“ O halde size bir önerim var: en iyisi siz beni doğrudan hapisaneye geri gönderin, hem siz rahat edersiniz, hem ben!”(C.Z.s.34).

“ Bir kimlik cüzdanım olurdu; her şeye yeniden başladım”(C.Z.s.78).

Görüldüğü gibi, bu iki eserden alınan alıntılarda ortak sorunun; huzurlu yaşama çabası, resmi kağıtlar, belgeler, bunları alamamak ve çaresizlik olduğu bir gerçektir. İşte bu temel sorun Yaşar’ın da Voigt’un da hayata karşı ümitsiz bakmalarına, fiilen yaşadıkları hayattan bıkmalarına ve isyan etmelerine sebep olmuştur. Öylesine mutsuzdurlar ki; kendi memleketlerine dahi kırgınlık duyarlar:

“Bu da yaşamak mı be!”(A.N.s.37).

*Aziz Nesin "Yaşar ne Yaşar ne Yaşamaz" eserinden yapılan alıntılar bundan böyle A.N.s. ile gösterilecektir.

** Carl Zukmayer “ Köpenick’li Yüzbaşı” eserinden yapılan alıntılar bundan böyle C.Z.s. ile gösterilecektir.

“Çok uğraştım ama, olmadı, ne yaptımsa alamadım. Kimi zaman yakama yapışıp, yaşıyorsun diyorlar. Ama benim bir işim düştü mü sen yaşamıyorsun, şehit düşmüşsün diyorlar. Yaşıyor muyum, yaşamıyor muyum, ben de anlayamadım”(A.N.s.52-53).

“...beni memlekette doğru dürüst yaşatsınlar! O zaman gerekirse ölmesini de bilirim. Nerede bu memleket? Polis karakolunda mı? Yoksa kağıtlarda, evraklarda mı? Resmi dairelerden memleket görünmez olmuş!”(C.Z.s.173).

Bu ümitsizlikle birlikte her iki kahramanımız da hayata yeni bir başlangıç yapmak, çalışıp para kazanmak ve zor durumlarını biraz olsun rahatlatmak için gittikleri memleketlerinde (İstanbul-Berlin) ummadıkları sorunlarla karşılaşınca buraya da sitem etmek zorunda kalmışlardır. Aziz Nesin’in eserinde bu şehir İstanbul iken Carl Zuckmayer’de sitem edilen şehir Berlin’dir; büyük şehirdir;

“İstanbul dedik özendik geldik
Kaldırım taşına uzandık kaldık
Canımızı verdik harçlık kazandık
Onu da elimden aldın İstanbul”(A.N.s 129).

“Ne zaman buraya geldiysem, hep içeri aldılar. Burası bana göre değil”(C.Z.s.39).

Bu iki kahramanımızın başına gelenler aslında toplumdaki adaletsizliklerin bir sonucudur. İki eserde de haktan, adaletten olumlu söz etmek mümkün değildir. Çünkü bir tarafta Yaşar’ın bir vatandaş olarak haklarından mahrum edilişi, bir tarafta da Voigt’un benzer şekilde haklarına ulaşamaması ve hep zarar gören tarafta yer almaları adalete yönelik bir eleştiride bulunmalarına etken olmuştur.

“...okula gideceğim, ölmüşsün diyorlar. Askere alacakları zaman yaşıyorsun diyorlar. Mirasımı almak isterim, ölmüşsün derler. Babamın vergi borcunu alacakları zaman yaşıyorsun derler. Yaşıyorsam nüfus kağıdımı verin derim, yok, sen yaşamıyorsun derler. Tımarhaneye alacakları zaman yaşıyorsun derler...”(A.N.s.114).

“...her şey doğru dürüst yapılsın. Doğru olan, haklı olan, hakkını alsın, öyle değil mi?”(C.Z.s.167).

“...Ya senin terfi işin, bu mu hak ve düzen? Ya benim oturma iznim? Bu mu hak ve düzen?”(C.Z.s.172).

“...Seni terfi ettirmediler, beni kovuyorlar. Herkes hakkını alıyor ha, ne dersin?”(C.Z.s.169-170).

Bu örneklerden sonra, aklımıza özellikle Yaşar’ın durumuyla ilgili bir soru geliyor: Acaba Yaşar’ın haklarından mahrum edilişinin bedeli mi daha fazla? Yoksa devletin alacaklarının bedeli mi?..

Nesin ve Zuckmayer’in eserlerinde ayrıca askerlik kurumuna yönelik eleştiriler de yer alır ve dolayısıyla ortak noktalardan biri olarak ele alınabilir. Ancak bu konuyla ilgili her iki eserde yoğunlaşılacak noktalar farklılık gösterir. Sadece “askeri disiplin” kavramı her iki eserde benzer açıdan kullanılmıştır:

Yaşar bindiği bir dolmuşun şoförüyle inme-binme konusunda sorun yaşarken aralarında kapıyı hangi yöne çevirmesi gerektiği konusunda anlaşmazlık çıkar. Çünkü Yaşar sağ-sol kavramlarını birbirine karıştırmıştır. Bunun üzerine şoför temel bilgi ve disiplinin en iyi alındığı ve öğrenildiği yeri vurgular anlamda bir söz söyler:

“Sola yahu, sola be! Sen askerlik yapmadın mı?”(A.N.s.82).

Yine askerliğin önemini ve değerini belirten diğer alıntıda askeri disiplin kavramı bir kez daha hissedilir:

“Okul başka, askerlik başka...Askerlik vatan görevidir. Askere gidersin, hem de öyle bir gidersin ki vızırvızır...Vatan görevinden kaçılmaz!”(A.N.s.62).

Son olarak askeriyedeki disipline bağlı olarak, bu disiplinin sağlanmasında kullanılan sertlik, yaptırım ve korku öğelerini içeren bir alıntı:

“Sizden iyi olmasın çok iyi bir yüzbaşımız vardı, ki, iyi bir yüzbaşı olursa bu kadar olsun. Alayda en az döven subay diye adı çıkmıştı...”(A.N.s.67).

Bu konularla benzerlik gösteren örneklemelere Carl Zuckmayer’de de rastlanır:

“...insanlarla askerce konuşun, en kısa ve açık cevapları alırsınız”(C.Z.s.62).

“...Askerlik yapmış olsaydın, bu iliklerine işlerdi”(C.Z.s.64).

“Burasını fabrika sanmıştım. Kışlaya geldiğimi bilmiyordum”(C.Z.s.64).

Bu iki eserde dikkatimizi çeken son benzerlik kahramanların, yani hem Yaşar’ın hem de Voigt’un herhangi bir sebepten ötürü cezaevinde yatmış olmasıdır. Aslında bu benzerlik iki eserde de “püf noktası” teşkil eden bir benzerliktir. Şöyle ki; Yaşar’ın cezaevine girmesine sebep olan olay komik kaderinin ona yaşattığıdır. Yani bedenlen yaşamasına rağmen yıllar öncesinde kayıtlara “savaş şehidi” olarak geçmiş olmasının ve devletin yaptığı bu hatayı düzeltmek için kendi başına vermiş olduğu mücadelenin sonucudur. Kimlik alabilmek için her yolu deneyen Yaşar sonunda delirme noktasına gelerek devlet personeline ağzına geleni söylemiş ve cezaevine girmiştir. Tüm hikayenin aslı da burada anlatılmaktadır.

Voigt’un durumu da Yaşar’inkine çok benzer. Zamanında işlediği bir suçtan hapis yatıp cezasını tamamlayan Voigt, yeni bir başlangıç için çabalar. Ancak onun da kaderi Yaşar’inki gibidir. Tüm uğraşlarına rağmen gerekli belgeleri devletten alamayan Voigt son çare olarak bu işi kendince halletmeyi dener ve yasaları çiğner. Kendi teslim olarak cezaevine girer ve kaderine çaresizce razı olur. Yani iki eserde de kahramanların benzer amaçları onları benzer sonuca götürmüş ve “cezaevi” kavramı onların hikayelerinde ortak bir öge olarak yer almıştır.

4.1.2. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz – Büyük Romulus

Bu iki eserde dikkat çeken benzer bir olayı örneklersek; A.N.s.380-387 arasında geçen bir olayda Yaşar, casus olan komşusu ile birlikte karakola suç duyurusunda bulunmaya gider ancak kendileriyle ilgilenen hiçbir memur çıkmaz. Üstelik devletli yakından ilgilendiren, güvenliğini etkileyecek ve çok gizli bilgilere sahip olduklarını itiraf etmelerine rağmen dikkat çekemezler. Yaşar şaşkına döner. Şaşkınlık ve ümitsizlik içinde karakoldan çıkmaya hazırlanırken bambaşka bir olaydan ötürü alıkonurlar: “kimlik” olayından ötürü! Romulus’taki benzer olayda Spurius Titus adlı bir süvari kumandanı, yine imparatorluğun geleceğini etkileyecek ve dikkate alınması gerekecek çok önemli bir haber getirir. Ancak burada da bu önemli durumu kral dikkate almaz ve haberciyle ilgilenmez. Bu önemli haberin içeriği ile ilgilenmektense, habercinin günlerce uyumadan at sürmesi, yani sportif başarısı önemsenir. İki örnekte de devleti ilgilendiren oldukça önemli bir konu, “yöneten” birimindeki

kişilerce dikkate alınmazken; bambaşka ve hiçbir önem taşımayan durumlarla ilgilenme esastır. Bu güllünç örneği iki eser arasındaki ortaklıklardan sayabiliriz.

Bizi yine aynı sonuca, aynı izlenime götüren bir benzerliği devletin kendi çıkarları için hareket etmesi, bireylerin çıkarlarını dikkate almaması; haksızlığı, adaletsizliği önlemekte yetersiz kalışında görüyoruz. “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz”da vergi dairesi, devletin yönetim biriminde vergileri toplamada, devlete borçları tahsil etmede yetkili ve sorumlu kurumdur. Kimliği olmamasına rağmen, devletin çıkarları söz konusu olduğu için Yaşar’ın ölü olmadığı ispatlanır. Yani vergi dairesi yetkisini kullanarak bunu ispatlar ve Yaşar’dan vergi borcunu alır. Ancak iş vatandaşın, bireyin menfaatlerine yönelik bir durum olunca değişir. Çünkü böyle bir durumda vergi dairesinin ya da herhangi bir kurumun nedense Yaşar’ı “yaşıyor” gösterme yetkisi olmaz. Benzer durum “Büyük Romulus”ta da dikkatimizi çekiyor. Tamamiyle devletin çıkarları anlamına gelen “vurma, kırma, yağma, fetetme, ganimet toplama” gibi durumlarda Romulus yetkili ve sorumlu kişidir. Verdiği karara kimse karışmaz ve itiraz etmez. Ancak iş devletin çıkarlarına değil de insanlığın menfaatlerine ve adalete yönelik olunca durum burada da değişiyor. Romulus, dünya için, insanlık ve barış için “tüm yapılanlar hatalı ve haksızlıktır, barbarlıktır, artık yapmayalım” derken yetkili değildir. Kararına karışan, engel olan, sorgulayan birçok engele takılır. Eserlerdeki örnekler farklılık gösterse de ana tema ortaktır: *devlet, yetki ve sorumluluklarını kendi çıkarları için kullanmaktadır.*

“Vergi öderken varım ama dükkan açarken yokum...”(A.N.s.215).

“...babamın vergisini öderken yaşıyorum, mirasımı alacakken yaşamıyorum...”(A.N.s.77).

“İmparator size hesap vermeye mecbur değildir”(F.D.s.79)¹⁵.

Bir diğer benzerlik ise eserdeki kahramanlara verilen isimlerde yatan ironidir. Mesela Aziz Nesin eserinde ana karakter olan ve esere ismini veren kişiye Yaşar ismini vermiştir. “Yaşar” genelde Türk insanının erkek çocuklarına ömürleri uzun olsun diye taktıkları uğura inanılan bir addır. Oysa eserde işlenen konu ile bu isim tamamen tezatlık gösterir. Zira Yaşar bir biyolojik olarak yaşasa da maalesef ne yapıp edip resmi olarak yaşadığını kanıtlayamıyor. İşin ironik kısmı da bu olaylar sırasında cereyan ediyor.

* Friedrich Dürrenmatt “Büyük Romulus” eserinden yapılan alıntılar bundan böyle F.D.s. ile gösterilecektir.

Dürrenmatt'un eserinde de buna benzer isim tezatlıkları görülüyor. Eserin incelenmesi sırasında da belirttiğim gibi, örneğin savunma bakanı Mares'in isminin savaş tanrısı Mars Mares'den geldiği ancak tamamen zıt özellikler taşıdığı. Yine aynı şekilde antikacı Apollyon'un ismi ile sanatın koruyucusu olan tanrı Apollyon arasındaki tezatlıkta olduğu gibi. Ya da pantoloncu Ceasar Rupf'un adı ile soyadı arasındaki ironik bağlantı gibi. İşte iki eserdeki dile dayalı anlatımdaki yazarların kullandıkları benzer teknikler bu başlık altında gösterebileceğimiz bir diğer noktadır.

4.1.3. Büyük Romulus – Köpenick'li Yüzbaşı

Bireyin gücü, konumu, görevi ve ünvanından ötürü farklı şekillerde saygınlık ve muameleyle karşılaşması bu iki eserde üzerinde durulan benzerliklerdendir. Örneğin Voigt'u sade bir sivil olarak insanlar, özellikle karakoldakiler dikkate almazken; sahte yüzbaşı üniformasıyla suç işleyip teslim olduğunda kendisine gösterilen aşırı ilgi ve alaka onu şaşırtır.

“...Her şey düşündüğüm gibi çıktı. Yalnız bana bu kadar iyi muamele edilmesine alışık değilim”(C.Z.s.239).

Ancak Voigt'a bu gücü ve etkinliği veren şey, sahte yüzbaşı üniformasının etkisidir. Voigt bu gücün özelliklerini göstermeyip, yine sade bir vatandaş gibi insancıl özelliklerine döndüğünde gerçek bir yüzbaşının görmesi gerektiği ilgiyi ve dikkati görmez. Dikkat edersek Romulus'ta da, onunla ilk kez karşılaşan herkes “Kral” diye ona büyük saygı gösterir. Ancak Romulus'un ünvanının özelliklerini yapmadığını, bu gücü kullanmadığını, daha doğrusu “Krallık” yapmadığını gördüklerinde ilgi biter. Aynı Voigt'a olduğu gibi. Yönetilenlerin neyi, hangi anlayışı benimsediklerini gösteren ve bu doğrultuda neyin geçerlik kazandığını anlatan durumlara yönelik eleştiri iki eserde de benzerdir. Şöyle ki; Voigt iş ararken gittiği kundura fabrikasında adaylara sert bir üslupla sorular sorulduğunu görünce, şaşırır ve müdürden şu cevabı alır:

“...İnsanlara askerce konuşun, en kısa ve açık cevapları alırsınız”(C.Z.s.62).

Bu alıntı, yönetilenin neyi önemseydiğini, toplumda hangi anlayışın geçerli olduğunu gösterir. Demek ki; dikkate alınmayı sağlayan davranış şekli müdürün de belirttiği gibi, güce dayalı bir davranış şeklidir. Bu gerçeği Romulus'ta da görmüştük. Romulus bir kral gibi

“despotça” davrandığında dikkate alınırken; “insancıl” davrandığında etrafındakilerce saygınlığını yitirmiştir.

4.1.4. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz – Köpenick’li Yüzbaşı – Büyük Romulus

Eserler arasındaki benzerliklere kahramanların, çevresindekilere karşı eleştiri ve rahatsızlıklarını da ekleyebiliriz. “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz” ile “Köpenick’li Yüzbaşı”nda bu eleştiriler daha çok devlet personeline yönelik bir çevrede kendini gösterir. Devlet dairelerinde çalışan (karakol-nüfus dairesi) personelin vatandaşlara karşı tutumu, hizmet anlayışı, görevi yerine getirme ve adam kayırma gibi konularda her iki eserde de, yani Aziz Nesin ve Carl Zuckmayer’de benzer eleştiriler mevcuttur. Çünkü bu iki eserde eleştiriye maruz kalan kurumlar ve kişiler arasında benzerlikler vardır. Romulus’ta ise bu kişiler kralın eşi, alt kademelerdeki görevliler ve komutanlardır. Bunları örneklersek:

“Allah Allah!...Bu dairede hiç kimse kendi yerinde durmaz mı canım!...
Bu ne iştir, kim kimin yanında belli değil. Bunlar iş mi yapıyorlar, yoksa odadan odaya mekik mi dokuyorlar...”(A.N.s.106).

“İstediklerinin işlerini şip diye yapıveriyorlar”(A.N.s.239).

“Müsaade buyurun, çok sert davranıyorsunuz. Bu daire mi insanlar için,
yoksa insanlar mı bu daire için?”(C.Z.s.134).

“Harcadıkları zaman bizim zamanımız, yedikleri para bizim paramız!
Bir sürü dalavere ile iflahımı kestiler, buna rağmen vatandaş olarak görevimi
İsterim, şey hakkımı demek istedim yani”(C.Z.s.137).

“Askerler için zamanları var, vatandaşın yaşama hakkı yok”(C.Z.s.132).

“...mabeyinciler bana göre çok katı. Onları kümese kapatın”(F.D.s.24).

“Sen de mi aççı! Hem de sayısız imparatorların kafasını koparmış o bıçağınla!
Bakıyorum hepiniz siyahlar giyinmişsiniz. Yatağımın, divanımın altından,
dolaplardan çıktınız; gecenin yarısını oralarda en çapraşık ve rahatsız vaziyetlerde
geçirmişsiniz. Maksadınız nedir?”(F.D.s.78).

“...ben sizin kazanmış olmadığınız bir dünyayı kaybettim. Kalp bir para gibi attım onu. Artık hürüm. Sizinle hiçbir alışverişim yok. Siz ışığımda oynayan kelebeklerden, kaybolduğum zaman yok olacak gölgelerden başka bir şey değilsiniz”(F.D.s.79).

İncelenen üç eserde trajik son bakımından da ortaklık vardır. Yaşar ve Voigt, ellerinde olmayan nedenlerden, engellerden ötürü özgürlüklerini yaşayamamış ve trajik bir sona sürüklenmişlerdir. Devletle, bürokrasiyle giriştikleri mücadele sonunda arzuladıklarını gerçekleştiremedikleri gibi; sonunda kendilerini cezaevinde bulmuşlardır. Romulus'ta ise kral, kendi iktidarını kendi eliyle yitirmiş ve trajik sonu kendi hazırlamıştır. Devletin mazisinden, kendinden önceki geleneklerin belirlediği yöntem ve yaşam tarzından memnun olmadığı için imparatorluğunun çöküşüne engel olmaz ve sonunu hazırlar. Böylelikle her üç eserde trajik son ortak öge olarak yer alır.

Üç eserde ortak olan ve benzer bir ifadeyle dile getirilen eleştiri, hayata ve dünyaya karşı yapılan eleştiridir. Bu üç eserde de, farklı zamanlarda olmasına karşın yaşama karşı duyulan bir memnuniyetsizlik söz konusudur. “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz” ve “Köpenick’li Yüzbaşı”nda dünyaya ve yaşama olan eleştiri, kötü kaderlerinin onları sürüklediği durumdan sonra hissedilenlerden kaynaklanır. Tabi ki bu kaderi yaratan başlıca unsur “bürokrasi”dir. Yani bürokrasiye karşı kendi çabalarıyla giriştikleri mücadele sonucu başlarına gelenlerden, cezaevinde geçen günlerden sonra hayata duyulan bir kırgınlık, bir sitem:

“Göremeyiver ulan, görüp de ne yapacaksın...Görülecek bok mu var bu dünyada!”(A.N.s.228).

“Kim yaşıyor ki Yaşar Yaşamaz! Hangimiz yaşıyoruz sanki...Bu da yaşamak mı be!”(A.N.s.37).

“...ağabeycim cezaevinin kapısından başka kapı açılmıyor ki bana...”(A.N: S.221).

“Oğlum, bugünlerde her şeye mecbursun, yoksa ya ayakta geberir gidersen, ya da mezeci vitrininin önünde açlıktan ölürsün”(C.Z.s.37).

“Hiç kimsem yok. Daha önce onbeş yıl içerdeydim, sonra bir buçuk yıl da Moabit’te hapisanede...Tanıdık görmek istemiyorum”(C.Z.s.116-117).

Friedrich Dürrenmatt'ın Romulus'unda da hayata, dünyaya sitem vardır. Bu sitemin sebebi de savaşların insanlara verdiği zarar ve korku hissidir:

“Dünyada artık kimse hiçbir yerde emniyette değil”(F.D.s.24).

İncelediğim üç eser içerisinde Aziz Nesin ve Carl Zuckmayer'in eserleri yukarıda da örneklediğim gibi birçok bakımdan benzerlikler gösterirken Friedrich Dürrenmatt'ın “Büyük Romulus” adlı eseri bu ikiliden daha farklı konularda eleştirilere, hiciv ve mizaha yer vermiştir. Friedrich Dürrenmatt'ın eserindeki ve diğer iki eserdeki farklılıklarla ilgili örneklemelere bir sonraki kısımda, yani eserlerde ortak olmayan öğeleri sayacağım kısımda değineceğim. Ancak incelenen üç eseri ve dolayısıyla yazarların kullandıkları yöntemi birleştiren unsur; gerçek yaşamda farklı olan ve dile getirilmesi kolay olmayan bakış açılarını “fiktiv” bir araç vasıtasıyla sunmalarıdır. Yani gerçek yaşamda farklı olan bakış açıları fiktiv araç ile ortak noktada buluşuyorlar. . Her üçünün ortak yönü, “vatandaş” da olsanız, “asker” de olsanız, hatta “yönetici”, “KRAL” da olsanız; gelenekselleşen yönetim mekanizmasının, işleri ne denli olmaz hale getirdiği, çözümsüzleştirip, iyileştirme çabalarını engellediği sorunudur. Bu yönetim mekanizması, bu bürokrasi öyle bir hale gelir ki; hayata tutunmaya çalışan vatandaşı da, kendine uyum göstermeyen yöneticisini de yutar. Üç eserde de; bireye, kişilere varlık şansı vermeyen, kendi hakkında karar verme ve uygulama şansı tanımayan "merkezi sisteme" karşı birbirinden biraz farklılıklar gösteren tepkiler ve tepki şekilleri ortaya konulmaktadır.

4.2. Eserlerde Farklılıklar

Önceki bölümde değindiğim gibi eserlerden özellikle ikisi arasında (Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz-Köpenick’li Yüzbaşı) büyük benzerlikler, ortak noktalar bulunmaktadır. Ancak bu benzerliklerin dışında ortak olmayan hiciv, mizah ve ironi öğelerini de görmek mümkündür. Özellikle Friedrich Dürrenmatt’ın eserinde diğer iki esere göre daha farklı boyutta bir eleştiri söz konusudur. Eserlerdeki farklılıkları somutlaştırarak ele alırsak:

Aziz Nesin’in “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz” adlı eserinde dikkat çeken en büyük fark, devleti eleştirirken devletin hemen hemen tüm kurumlarındaki işleyiş, personel, düzen gibi aksaklıkları göz önüne serip ele almasıdır. “Büyük Romulus”ta bu aksaklıklar devletin yönetim birimi, yani saray-köşk-hükümdarlık gibi alanlarla sınırlıyken “Köpenick’li Yüzbaşı”nda bu kurumlar karakol, nüfus müdürlüğü, askeriye ve adalet sistemi ile sınırlıdır. Oysa Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz’da bu kurumların dışında daha pek çoğunun aksaklıklarını görebilmek mümkündür. Hükümetten başlayarak onun iaresindeki en alt kurumlara kadar bu eserde çok daha geniş örneğe ve ayrıntıya rastlamaktayız. Nüfus dairesi başta olmak üzere askeriye, emniyet, vergi dairesi, demiryolları, cezaevleri, mahkemeler, avukatlar, hastaneler, eczaneler, siyasi partiler ve politikacılar gibi birçok kurum ve kuruluşun işleyiş ve düzeni diğer eserlerden farklı olarak Aziz Nesin’in eserinde yer almıştır. Bunlara birkaç örnekle bakacak olursak:

4.2.1. Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz

Hükümetin devleti idare etmekten çok “olmayan şeyleri idare etmek” gibi ilginç bir özelliğinin olduğu, bu nedenle memleketin kötüye gittiği konusuna eserde 126., 235. ve 255. sayfalarda değinilmektedir:

“Hükümet bizi iyi idare etti, herkese iyi yaşam şartları sağladı, iş, para sağladı ya biz o yüzden burdayız, cezaevindeyiz”(A.N.s.254).

“Bize boşuna idareci millet dememişler”(A.N.s.254).

“Baksanıza, demokrasi yok, ama demokratik idare var be!”(A.N.s.255).

Yine bu eserde değinilen nüfus dairesindeki işleyişe yönelik eleştiriler:

“Burası resmi daire burada hiçbir şey kaybolmaz!...Evet, hiçbir şey kaybolmaz ama arayınca da bulunmaz”(A.N.s.233).

“Ben iki aydır gelip gidiyorum, odadan odaya sürünüyorum da, hala yandaki odadan bitişik odaya evrakı getirtemedim”(A.N.s.239).

Askerlik kurumu konusunda ele alınanlara değinecek olursak; bu konuda Carl Zuckmayer’in eserinde de bazı noktalara değinilmiştir. Ancak iki eserde askerlik konusundaki ağırlık noktasını ayırt edebilmek mümkündür. Aziz Nesin’in eserinde daha çok askeriyenin disiplini ve sert bir kurum oluşu, ülkede askerlik vazifesine verilen önem ve taşıdığı anlam gibi konulara değinilir. Buna benzer Carl Zuckmayer’in eserinde de veriler bulunuyordu ve bir önceki bölümde örneklenmişti. Farklı olan kısımlarına ise Carl Zuckmayer’in eserini ele aldığımız kısımda değineceğim.

Başka bir kurum olan polise yönelik eleştiride ise Aziz Nesin’in eserinde Carl Zuckmayer’e göre fark vardır. Bu eserde polisin görev anlayışı konusunda bir sitem örneklenerek verilir: Yaşar’ın başına gelen bir zehirlenme vakasında çevredeki insanlar polislerden yardım talep ederken polisler her defasında vakanın kendi alanlarını ilgilendirmedeğini söyler ve yardımcı olmazlar. Epey bir polise ricada bulunulmasına karşın polisin dikkatini çekemezler. Bunun üzerine vatandaşlardan birinin söylediği cümle polisin neye önem verdiğini, görevini hangi amaç için yoğunlaştırdığını gösterir ve bu da polis kurumuna yönelik bir eleştiridir. Vatandaşın Sayfa 290-291’deki sözüne göre; polislerin dikkatini ancak toplumda kargaşa çıkarmak, bağırıp çağırıp bir memnuniyetsizliği yüksek sesle dile getirmek gibi durumların olduğunu söyler. Yani vatandaşın her türlü yardımına koşmak yerine düzene toz kondurmamak polisin asli görevidir bu eserde. Dolayısıyla “yöneten” birimin anlayışı da bu doğrultudadır. Ancak, hatırlarsak “Büyük Romulus”ta tam tersi bir durum söz konusuydu; burada “yöneten” birim devlete toz konduruyor, hatta bu kralın kendisi tarafından yapılıyordu.

Diğer iki eserde ele alınmayan ancak Aziz Nesin’in eserinde adı geçen diğer kurum ve kuruluşları ve onlara yönelik eleştirileri örneklmeye devam edersek; diğer eserlerden çok farklı olarak bu eserde “demiryolları” ile ilgili eleştirilere de rastlıyoruz.

Özellikle trenlerin tarifeleri ile ilgili:

“Ulan, hiçbir trenimiz hiçbir gün hiçbir yere saatinde gelip gitmez de bu

tarifeleri ne bok yemeye yaparlar”(A.N.s.198).

“Sen bu memlekete Merih’ten mi geldin. Yahu...Bu memlekette trenin tarifesine göre işlediği nerede görülmüş ki...”(A.N.s.283).

Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz ile Köpenick’li Yüzbaşı’nda “cezaevi” ortak öğelerden birisiydi. Ancak Aziz Nesin’in eserinde cezaevi konusunda farklı özelliklere yer verilir. Özellikle oradaki ortam, koşullar ve düzen ile ilgili. Cezaevi denilince aklımıza suçluların, suçlarının cezasını çekmek amacıyla buldukları ve yüksek güvenlik önlemlerine sahip yerler gelir. Ancak burada anlatılanlardan içeride de aynen dışarıda olduğu gibi suçların işlenmeye devam ettiği, yasaların burada da çiğnendiği hatta bunların idarecilerce göz göre göre “idare” edildiği anlamı çıkarılıyor. Ancak bu “idare etmek” kavramı, “düzene ve kurala göre yönetmek” anlamında değil; “bir şeyleri çıkar amaçlı görmezden gelme” anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla Aziz Nesin’in eserinde bu konuya da bir eleştiri katılmış oluyor:

“Cezaevinde, dışarıda satılması yasak olan eroin, afyon, esrar serbest satılır, tabanca, bıçak içeri serbest girer, herifler hala idare ediyorlar...”(A.N.s.255).

“...toparladığı para ile eroinini çeker yer içer bey gibi yaşardı”(A.N.s.29).

“Ağalar, bir bakıma cezaevinde kolluk görevi yapıyor, cezaevini kendileri düzene sokuyorlardı onlar bu düzeni kurmamış olsalar, cezaevinde kan gövdeyi götürecek. Cezaevi yönetimi de ağaların düzen kurduklarına inanıyordu ki...”(A.N.s.316).

“Bize boşuna idareci millet dememişler”(A.N.s.254).

Mahkemeler ve avukatlarla ilgili eleştiriler bu eserde yine farklı olan konulardan birisidir. Aynı devletin diğer kurumlarındaki işleyişte olduğu gibi Yaşar mahkemelerin de bıktırıcı işlem ve süreçlerinden rahatsızlık duyar. Bunu da şöyle dile getirir:

“Bir duruşmaya gidiyorum, iki ay sonra öteki duruşma...İkinci duruşmaya gidiyorum, dört ay sonraya üçüncü duruşma...”(A.N.s.148).

“Mahkeme üç yıl sürdü. Belge getir, tanık getir...Üç yıl geçti...Dayanabilsem daha da dayanacaktım ama, Anşe’nin babası artık dayanamadı”(A.N.s.154).

Bu çarpıklığa, düzensizliğe Yaşar'ın dayanamaması, Anşe'nin babasının da dayanamayıp ölmesi bize bir şey çağırıyor. Hatırlarsak Romulus da düzensizliklere, çarpıklıklara, adaletsizliğe daha fazla dayanamamıştı ve Roma İmparatorluğu da dayanamayarak çökmüştü.

Eserde hastanelerdeki hastalara karşı görevlilerin tutumu, ilaçların kalitesizliği ve yan etkilere sebep olması gibi eksiklikler de dile getirilir. Yaşar'ın akıl hastanesindeyken hemşireler tarafından kaba kuvvete maruz kalması; kendini zehirmek için aldığı fare zehirinin etkisiz olması ve Sağlık Bakanlığı'nca eczanelerden toplatılması bu başlığa verilebilecek örneklerdendir:

“Soğuk suyla ıslattıkları yetmezmiş gibi, bana bir de palaskalarıyla giriştiler ki, ıslak bedenime kayışlar vurdukça ben artık dayanamayıp amana geldim ve dilimi tutup pes ettim”(A.N.s.117).

Sayfa 282'de bekçiler ilaçların katkılı ve bozuk olduğunu anlatır. Fare zehirinin fareleri zehirmesi gerekirken tam tersine onları uyardığı ve alışkanlık yaptırdığını anlatırlar. Son olarak da Aziz Nesin'in eserinde partiler ve parti büyüklerine yönelik eleştiriler bu başlıkta sayılabilecek farklılıklardandır. Bu konuyla ilgili olarak partilerin ve başkanların tutarsız konuşmaları, vaadleri, yönetimdeki beceriksizlikleri ele alınır. Gerçekleştiremeyecekleri sözler vermeleri, seçmenleri kandırmaları, para ile oy toplamaları gibi konular eleştirilir:

“...paraları sonradan vereceğiz diyorlar; işleri görüldükten sonra, hepsi zor, ortada kimse yok ki paramızı ondan alalım”(A.N.s.132).

“...Arkadaş, karşındakine hiçbir şey anlatmadan yarım saat konuşmak kolay iş değil. Dene de bak... Ne kadar saçma sapan konuşsan, gene de bir anlam çıkar. Bu partici başkanın sözlerinden hiçbir şey anlaşılıyor”(A.N.s.129).

“Memleketin gidişi iyidir çok şükür, önce büyük Allah'ın, sonra partimizin sayesinde...”(A.N.s.125).

Yaşar, saydığımız tüm bu kurumlara ve memlekete yönelik düşüncesini şu ifadeyle özetler:

“Yahu, ne biçim memleketteyiz be...Yaşasam, bırakmazlar ki yaşayayım...
Ölsem, ölünmez. Zehirler etkisiz, trenler tarifersiz, hava gazı gazsız...Peki
biz kendimizi nasıl öldüreceğiz!”(A.N.s.284).

Yaşar’ın veya herhangi bir vatandaşın ölmek isteyip, devletin buna izin vermemesi; devletin vatandaş yanında yer alıp onu korumaya çalışmasından değil, kendi çıkarları zarara gireceği içindir. Örneğin vergi alamamak gibi.

Aziz Nesin’in eserindeki mizah, hiciv ve ironi öğeleri bu saydıklarım doğrultusunda diğer iki eserden farklılık göstermektedir. Şimdi sırasıyla diğer iki eserin farklılıklarını inceleyecek olursak şöyle bir durum ortaya çıkar;

Yukarıda sayıldığı gibi Aziz Nesin’in “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz” adlı eserinde günlük hayatta hepimizin bir işinin düştüğü veya karşılaştığı hemen hemen tüm resmi kurumlara yönelik eleştiriyi görebiliyoruz. Friedrich Dürrenmatt’ın “Köpenick’li Yüzbaşı” adlı eserinde bu kurumların sayısı Aziz Nesine oranla daha sınırlıdır. Ayrıca aynı kurumların farklı özelliklerini ele aldıkları da olmuştur. “Köpenick’li Yüzbaşı”ndaki bu farklılıklara göz atarsak;

4.2.2. Köpenick’li Yüzbaşı

Önceki eserde de sözü edilen karakol ve askeriye yönelik bu eserde farklı bir özellik ele alınmıştır. Özellikle askerlik kurumu bu eserde önemli bir pozisyona, işleve sahiptir. Aziz Nesin’in eserinde yalnızca askeriyenin disiplinini ve sertliğini vurgulayan örnekler yer alırken, bu eserde tamamiyle askeriyedeki ast-üst, atama, rütbe gibi idari konular ile toplumda askeriyenin konumu ele alınmıştır. Zaten eserin adı (Köpenick’li Yüzbaşı) ve olayların gelişimi de sivil-asker farkının yarattığı bir sonuçtur. Yani askerlik kurumu bu eserde ana noktalardan birisidir. Eserde bu kurumla ilgili birkaç nokta eleştirilir. Örneğin bu kurumun toplum üzerindeki etkisinin, baskınlığının büyüklüğü; yaşamın her alanını etkilemesi ele alınan özelliklerindedir. Çünkü Voigt nereye gitse, kiminle konuşsa her defasında bu etkiyi hisseder. Cezaevinden çıktıktan sonra oturma izni alabilmek için gittiği karakolda memurların vatandaşlara kötü muamele yapıp onları saatlerce, günlerce işlemleri için bekletirken askerlik kurumundan gelen kişilere karşı (teğmen, yüzbaşı vs.) bambaşka davranıp onlara öncelik göstermeleri Voigt’u ve diğer vatandaşları rahatsız eder:

“Askerler için zamanları var, vatandaşın yaşama hakkı yok. Böyle çakıgibi bir teğmen gelince”(C.Z.s.132).

Aynı şekilde, bir cafe’de çıkan kavgada oradaki bir “er” ile kavga eden v.Schlettow etraftaki insanlar tarafından aşağılanır ve ne kadar haklı da olsa bir askere karşı “sivil” bir kişi olarak hakarete bulunduğu için suçlanır, ayıplanır:

“Küstahlık bu! Bir ere saldırmak! Vurun keratanın kafasına”(C.Z.s.58).

Yukarıdaki iki alıntıdan anlaşılacağı üzere, askere duyulan sevginin abartılması, ilahlaştırılması söz konusudur. Bu kurumun üstünlüğü ve baskınlığı eserde kendini her defasında belli eder. Özellikle insana verilen değer ile kılık-kıyafet bağlantısının eleştirildiği kısımlarda askeri üniformanın ağırlığını çok iyi görebiliyoruz. Bir başka deyişle; “görüntü”nün “öz”ün önüne geçmesi. Yukarıdaki alıntıda subay olan v.Schlettow’un üniforması üzerinde olmadığı için nasıl farklı bir muameleye maaruz kaldığını görmüştük. Buna benzer örnekleri çoğaltmak mümkün. Örneğin Voigt ile Kale yine aynı cafe’de sohbet ederken masalarına oturmuş olan Marie adlı bayanın masadan kalkarak üniformalı bir erin masasına gitmesi Voigt’un askeri üniformanın baskınlığı konusundaki eleştirisini desteklemektedir:

“Görüyor musun, Kale, hep aynı hikaye. Biri kürkünü giyip geldi mi, masaya on mark da sersen, yapacak iş yoktur artık”(C.Z.s.54).

Voigt’un burada kastettiği kürk üniforma, rütbe, ast-üst ögelerinin hepsini içermektedir. İnsanların içindeki “öz”den ziyade görünümle ilgili olan bu ögelere sahip olmaları, onlara her türlü avantajı sağlamaktadır. Bu durumla ilgili dilimizde çok güzel bir özdeyiş bulunmaktadır: “ye kürküm ye”! Hafta sonunu sivil kıyafetlerle geçiren yüzbaşı v.Schlettow da bu gerçeği vurgulayan bir söz söyler:

“Evet, üniforma ile insan bambaşka biri oluyor, üniforma insanı çok değiştiriyor. Şu sivil kılıkla, ne yalan söyleyeyim. Sudan çıkmış balığa dönüyorum”(C.Z.s.43).

Bu alıntıdan çıkarılabilecek anlam şudur: Klişeler kaldırılıp gerçekler görününce güç de, beceri de, saygı da değişmektedir. Ancak bu değişim, hem yetkiyi kullananın yetersizliğinden, hem de yönetilenin neyi önemseydiğinden kaynaklanır.

Yine Obermüller Wormser'in üniforma dükkanında aynadan kendini süzerken aynı gerçeği ifade eder:

“İnsanı insan yapan elbisedir derler, basbayağı doğru söz. Böyle bir üniforma insanı bayağı yükseltiyor. Adeta bir büyü saçıyor etrafa”(C.Z.s.97).

Ve bu konuya son örnek olarak, Voigt'un oturma izni almak için gittiği karakolda derdini anlatıp kimseye işini yaptıramazken; sahte yüzbaşı üniformasıyla her dediğini yaptırıp herkesin dikkatini çekebilmesi gösterilebilir. Voigt'u bir vatandaş olarak memurlar dikkate almazken; üniformalı olarak geldiğinde herkesin ona değer vermesi her şeyi özetliyor:

“Biliyor musunuz müdür bey, başka şeye lüzum yok, üniforma her şeyi kendiliğinden hallediyor”(C.Z.s.242-243).

Eserde askerlik kurumunun bu özelliği dışında kendi içindeki as-üst, rütbe, atama gibi çarpıklıkları da eleştirilir. Hatta bu eleştiriler bu kurumun içerisinde yer alan kişilerce yapılır. Askeriyedeki bu konuların bir standartının olmadığı ve bu işlerin anlaşılmasız yürütüldüğü vurgulanır:

“...aslında hak bakımından sıradaydım. Bu sefer mutlaka olması gerekirdi. Yüzbaşı bile söyledi, neden olmadı, anlıyamamış”(C.Z.s.164).

“...Bu sefer çavuş olacağımı düşünüyordum...hakkına bakarsan öyle olması gerekirdi...sonra?...Hiçbir şey olmadı. Yeni bir emir gelmiş, kimse de anlamadı ya...”(C.Z.s.164-165).

“...Benim kızdığım, hep kararname, kağıtlar önemli, ne hizmete bakan var, ne insana! Bizim yüzbaşı da öyle dedi. Zaten artık bir şey yapılmaz”(C.Z.s.165).

“Bu da becermiş! Bugünlere de kimler subay olmuyor be! Bak da örnek al Will!”(C.Z.s.99).

Carl Zuckmayer'in eserindeki farklılıklar bu örneklerden ibarettir. Bürokrasideki işleyiş, askeriyenin işleyişi ve toplumdaki etkisi diğer iki eserden farklı yönleriyle ele alınmıştır ve mizah, hiciv, ironi öğeleriyle vurgulanmıştır.

Son olarak; Friedrich Dürrenmatt'ın Büyük Romulus adlı eserine baktığımızda yine mizah, hiciv ve ironi öğelerinin aynı görevle kullanıldığı, yani gerçekte olan bir duruma, olaya, kişiye ya da düzene karşı memnuniyetsizliği, eleştiriyi, çarpıklığı vs. mizahi bir üslupla veya söylenen ifadenin tam tersi bir anlam taşıyan, imalı yoldan eleştiri anlamı içeren yöntemlerle anlatıldığı görülür. Bu, her üç eserin kullandığı ortak bir anlatım tarzıdır. Ancak eleştirinin neye yönelik ve ne amaçla yapıldığı konusunda eserler arasında farklılıklar göze çarpar.

4.2.3. Büyük Romulus

Dürrenmatt bu komedyayı, ilk şekli 1949'da olmak üzere son haliyle 1980'de yazdıysa da; Büyük Romulus'taki olay kurgusu, diğer iki esere göre çok farklı bir tarihi (İ.S.476) ele aldığından diğer iki eserdeki kişi, kurum ve kuruluşlara yönelik eleştirilerde aynı ismi taşımayabilir. Ancak eleştirinin dayandırıldığı noktalar benzerlik gösterebilir. Yani o dönemin düzen ve koşullarına göre farklı kurum ve kişi adları kullanılarak ortak bir anlayış eleştirilebilir. Örneğin diğer iki eserde devletin idari kurumlarındaki bürokrasi, hükümet, belediye, karakol başlığı altında eleştirilirken; Büyük Romulus'ta bu başlığa uyan yer imparatorun ülkesini yönettiği saray, köşk gibi yerler ve buradaki işleyiştir. Zaman farkını yok saydığımızda her üç eserde de bürokrasinin işleyişine karşı sitemi sezmemek mümkündür. Ancak yine de eserin farklılık gösteren yönleri ağırlıktadır. Diğer iki eserdeki (Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz ve Köpenick'li Yüzbaşı) farklılıkları, ortak olmayanları önceki sayfalarda belirtmiştik. Friedrich Dürrenmatt'ın eserindeki farklılıklara göz atarsak;

Diğer iki eserin çıkış noktası olan ve olayların hep bu temel noktaya dayandığı "bürokrasinin işleyişi" konusuna bu eserde sadece bir iki noktada değinilir. Demek ki bu eserin vurgulamak istediği ana konu diğer iki eserdeki gibi "bürokrasi" değildir. Daha önce de belirttiğim gibi Friedrich Dürrenmatt'ın eserindeki olayın geçtiği zaman diğer iki eserden çok farklıdır. Yani diğer eserlerde bu konuyla ilgili mekan bu eserde imparatorluğun yönetildiği saray veya köşktür. Dolayısıyla köşkteki ve saraydaki bürokrasiye bir iki yerde değinilir. Örneğin eserin başlarında Spurius Titus isimli süvari komutanı, imparatorluk için hayati önem taşıyan bir haberi imparatora iletme isteğiyle köşkteki formaliteye takılır ve uşaklarca durdurulup

sorgulanır. Çünkü bu haberi iletebilmesi için öncelikle bir takım gereksiz işlem sürecinden geçmek zorunda kalır. Saraydaki bu gereksiz formalite eleştirilir:

“...Doğru başmabeyinciye gidin. İki saate kadar kabul saati başlıyor, tam onda. Gelen şahıslar listesine adınızı kaydedin, dahiliye nazırından da saraya önemli bir haber ulaştırmak için izin rica edin. Böylece mesajınızı imparatora birkaç gün içinde bizzat kendiniz takdim edebilirsiniz”(F.D.s.11).

“Demek bütün bunlar, haberi birkaç gün sonra bildirebilmek için”(F.D: S.11).

“Talihsiz Roma! İki uşak, senin yıkılmana sebep oluyor!”(F.D.s.11)

Buradaki örnelemeye benzer bir durum hatırlayacağımız gibi Aziz Nesin’in eserinde de karşımıza gelmiştir. Olay ve zaman farklı da olsa o eserde de Yaşar bir memuru ararken odacı tarafından durdurulup odacının yönlendirilmelerine maaruz kalmıştı (A.N.s.96). Eserdeki saray adabı ve gereksiz formaliteye yönelik bir başka eleştiri de imparatorların ilişki kuracağı her siyasinin karşısında sayfalarca mısra okumak zorunda kalmalarıdır. İmparatorlar dahi bu gereksiz formaliteden rahatsızdır:

“Eh, mebayincilerim yanımda olmadığına göre, ben de okumam gereken ezberimi bugün okumayacağım. İstanbul’dan çıktığımdan beri hemen hemen günde üç defa, her siyasinin karşısında –yardımını diliyorum—diye başlayıp ikibin mısra okumak zorunda kaldım. Sesim mahvoldu”(F.D.s.25).

Eserin bu sayfalarında ve bu alıntılarda yönetim mekanizmasının, yani “çark”ın nasıl işlediğini görüyoruz. Bu çark, kurulduğu gibi dönen, yeni ve farklı olana şans tanımayan (yenilik isteyen kral dahi olsa) bir sistemle işler. Alıntıda da görüldüğü gibi, istemeden geleneğe uyma kuralı hakimdir. Aynı mekanizma, aynı sistem Yaşar Ne Yaşar ne Yaşamaz ile Köpenick’li Yüzbaşı’nda değişik bir resimle, fakat aynı işlevle dönüyor. Gelenekselleşmiş olan yönetim çarkı, her türlü eksikliğine, rahatsız edici özelliklerine rağmen farklı olana, yeni olana izin vermez. Bu yeni olana karşı duyulan istek fiktiv eserler aracılığıyla yansıtılıyor. Friedrich Dürrenmatt’ın eserinde dikkat çeken ve diğer iki esere oranla farklılık gösteren bir başka özellik ülkeyi, imparatorluğu yöneten kişiye karşı kişilerin doğrudan eleştiride bulunmasıdır. Yani herhangi bir resmi kurum veya kuruluştaki düzensizlikleri eleştirerek

bunların en başındaki yetkiliyi hedef almak yerine; doğrudan baştaki kişiye, imparatora yönelik eleştiriler yer alır. Yani Romulus'un kendisine:

“Romulus, devletin temelleri sarsılıyor, askerlerin canlarını feda ediyor, sen ise burada oturmuş, durmadan o pis kanatlılarından laf ediyorsun”(F.D.s.22).

“Romulus, Germanlar Roma'ya yürüyor, sen ise hala sabah yemeğindesin”(F.D.s.30).

“Senin gibi bir adam Roma imparatoru olmamalıydı”(F.D.s.37).

Romulus' en yakınındakilerden yapılan eleştirilerin dışında Romulus'un kendi kendini eleştirdiği de görülür:

“Ben ise imparator olduğumdan beri bu köşkten hiç ayrılmadım. Bana devletimi anlatsana, Aemilian”(F.D.s.58).

“Ben kendi kanımı da dökmeye hazır olduğum için, savunmasız bırakarak halkımın kanını akıttırdım. Şimdi de yaşayacağım, öyle mi!..”(F.D.s.97).

Romulus kendini eleştirdiği gibi devletini de eleştirir. Diğer eserlerde devlete yönelik eleştiri vatandaşlar yoluyla yapılırken burada bizzat onu yöneten en üstteki kişi (imparator Romulus) tarafından yapılır. Zaten bu eserdeki en büyük farklardan birisi de bir imparatorun kendi ülkesinin tarihine, yaptıklarına, kaderine sitemde bulunmasıdır. Eserde imparatorluğa “kanlı imparatorluk” yakıştırması yapılır:

“Ben devletin gerekliliğinden şüphe etmiyorum sadece bizim devletimizin gerekliliğinden şüphe ediyorum. Devletimiz bir cihan imparatorluğu halini almıştı, ve resmen ve alenen başka milletlerin zararına cinayet, talan zulüm ve soygunla meşgul olan bir mekanizma olmuştu -ben gelene kadar”(F.D.s.67).

“Ben imparatorluğuma ihanet etmedim, Roma kendisine ihanet etti. Hakikati biliyordu, ama zorbalığı seçtiği, insanlık hakkında fikri vardı, ama zulmü seçti. İki türlü aşağıladı kendisini...”(F.D.s.80).

“Ben Roma’nın idam hükmünü verdim, mazisinden dehşete düştüğüm için...”(F.D.s.100).

“...ikimiz elele vermezsek, dünya yeğenime kalacak, ve ikinci bir Roma ortaya çıkacak: Roma İmparatorluğu gibi geçici, ama onun kadar kanlı bir German Cihan İmparatorluğu!”(F.D.s.98).

Bu eserde bir imparatorluk (Batı Roma İmparatorluğu) yukarıda saydığımız gibi yaptıklarıyla, tarihteki konumuyla, kötü mazisiyle ve dünyaya etkisiyle enine boyuna eleştirilirken; imparatorluğu yönetme görevi olan “hükümdarlık” kavramı da bazı yönleriyle olumsuz karşlanır. Hatta bu yüksek pozisyon ile ilgili rahatsızlık duyan kişiler imparatorların kendileridir. Oysa diğer iki eserden biri olan “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz”da devleti idare etme pozisyonu değerli bir pozisyon ve ulaşılmak istenen pozisyon olarak yansıtılıyordu. Özellikle politikacılar ve parti başkanları tarafından o üst pozisyona ulaşabilmek için vaadlerde bulunulup para ile oy satın alınıyordu. Yani Aziz Nesin’in eserinde devleti idare eden kişinin konumu bu eserdeki gibi olumsuz ve sıkıntılı bir görev olarak yansıtılmıyordu. Bu eserde o devrin yönetme birimi olan hükümdarlık görevi konusunda şu ifade yer alır:

“Sadece keder veren vazifelerimize dönelim o halde”(F.D.s.101).

Yine hükümdarlık görevi için olumsuz bir düşünce söz konusudur; kişiye yalnızca dert, keder ve sıkıntı verdiği anlamı çıkar. Hükümdarlık kavramının olumsuz kullanıldığı başka bir alıntıda Doğu Roma İmparatoru Zeno’nun bu göreve yüklediği anlamı ve onunla ilgili ilginç görüşünü görebiliriz:

“Neden bilmem, Romulus senelerdir kimse bana borç vermiyor.
Her geçen daha iyi anlıyorum ki, bu meslekte kazanç yok”(F.D.s.32).

Eserde hükümdarlık konusunda okura yansıtılan imaj olumsuzdur. Bu durum diğer eserlerden farklılık gösteren bir diğer unsurdur.

Farklılık yaratan başka bir özellik ise bu eserde olayın geçtiği ya da kahramanların yaşadığı ülkeler ve topraklar dışındaki ülkelerin de adının geçmesi ve kıyaslamalarda bulunulmasıdır. Özellikle Germany ve Germanların medeniyet ve kültürleri konusunda olumlu ağırlıkta olmak üzere eleştiriler yapılır. Örneğin Romulus her fırsatta hayranlığını dile

getirdiği Germanların medenileştiklerini ve bu yolda atılım yaptıklarını duyduğunda şaşırarak hayranlığını tekrarlar:

“Ne diyorsun, Apollyon, Germany medenileşiyor demek...onlar İtalya’ya ya veya Galya’ya gelirlerse, biz onları medenileştiririz. Ama kendi topraklarında kalırlarsa, kendi kendilerini medenileştirirler ki, bu da korkunç olur”(F.D.s.17).

Romulus Germanların dilini de o dönemde en geçerli dillerden olan Çince’ye benzeterek aslında Germanca’yı över:

“...Bu arada şunu da itiraf edeyim ki, Germanca ile Çince bana hep aynı şeylermiş gibi geliyor”(F.D.s.18).

Bu iki alıntıda sanki olumsuz bir benzetme yapılıyor gibi gizli bir anlam yatsa da Romulus’un eşinin bu alıntılarının ardından söylediği söz Romulus’un düşüncelerinin gerçek içeriğini ispatlar:

“Sen düpedüz bir German hayranısın, Romulus”(F.D.s.18).

Eserde farklı bir ülke olan Germany Romulus tarafından olumlu eleştirilere uğrarken Aemilian tarafından ise Çin ve Afrika ile birlikte olumsuz eleştirilmektedir. Çünkü Aemilian Germanların barbarlığı ve vahşilikleri ile Çin ve Afrikalı zencilerin kültürsüzlükleri üzerine yorum yapar:

“Beni artık hiç tanıyamayacaksın, imparatorun kızı. Çünkü ben German esaretinden geliyorum...German esaretinde üç sene ebediyet demektir... Beni ne hale soktuklarını görmüyor musun, imparatorun kızı?”(F.D.s.51).

“Germanların esirlerine ne yaptıklarını bütün dünya biliyor”(F.D.s.93).

“Latince ve Yunanca yerine şimdi Germanca gibi acaip dillerin konuşulacağı bir devrin geldiğini düşünüyorum da...”(F.D.s.84).

“Hele kültürleri bizimkinin binde biri bile olmayan German kabile reislerinin, Çinlilerin ve Afrika zencilerinin dünya politikasında dümen başına geçtiklerini düşünüyorum da...”(F.D.s.85).

Bu eserdeki anahtar gelişme, eserin son perdesinde “Romulus” ile “Odoaker” arasındaki görüşmedir. O güne değin Roma İmparatorluğu medeniyet götürme adına insanları, ülkeleri ezmiş, dünyaya zulüm yaşatmıştır. Ancak işin trajik gerçeği şudur ki; kendi imparatorunun (Romulus) dahi şikayetçi olduğu ve imparatorluğunu cezalandırması için umut olarak beklediği German İmparatorluğu da şimdiden aynı yolun yolcusu görünmektedir:

“...ikimiz elele vermezsek, dünya yeğenime kalacak. ve ikinci bir Roma ortaya çıkacak: Roma İmparatorluğu gibi geçici, ama onun kadar kanlı bir German Cihan İmparatorluğu!..”(F.D.s. 98).

“...Yeğenini öldürsen bile, karşına bin tane yeni Theoderich çıkacak. Halkı sende başka türlü düşünüyor, kahramanlık, yiğitlik, istiyor. Bunu değiştirmek senin elinde değil”(F.D.s.99).

Yani gelenekselleşmiş düzeni, çarkı değiştirmek mümkün değildir.

Eserdeki son farklılık, yani diğer iki eserle ortak olmayan konu “savaş”tır. Eserin sonlarında Romulus ile Odoaker’in birbirleriyle dertleşirken söylediklerinde savaşın ne kadar acımasız ve insanlığa zararlı bir felaket olduğu ve bundan nefret edildiği anlatılır. 96. ve 97. sayfalardaki bu konuşmalarda savaş ile insanlığın zıt kavramlar olduğu bilgisi verilir. Ayrıca Romulus’un kendi devletinden nefret edip onu mazisinde yaptıklarından ötürü cezalandırma isteği de Roma İmparatorluğu’nun tarih boyunca takındığı savaşçı kimliğinin ve insanlığa yaşattığı acıların sonucudur. Romulus’un 67-68. sayfalarda itirafları tamamiyle bununla ilgilidir. Dahiliye nazırı Tullius Rotundus’un bir sözü o dönemde dünyanın savaşlar nedeniyle ne hale geldiğini yansıtır:

“Dünyada artık kimse hiçbir yerde emniyette değil”(F.D.s.24).

Savaşın günümüzde de insanlıkla hiçbir paralelliğinin olmadığı kesindir. Dürrenmatt’ın son şeklini 1980’de verdiği bu eserde değinilen ana fikir esasında “savaş”tır. Dünyada tek güç olabilme, her şeye ve herkese hükmetme sevdası ancak vurma, kırma, talan etme, masum insanlara zarar verme, kin, nefret, adaletsizlik gibi yalnızca kötü olan sonuçları doğurur. Bu yollarla sağlanan bir güç, bir iktidar, eserde de değinildiği gibi ancak “kanlı” bir iktidar olur. Günümüzde bu tür güç savaşları nedeniyle yukarıdaki alıntıda geçen söz geçerliliğini korumaktadır. Dünyanın en güvenilir yeri sayılan, dev güç Amerika’da 2003

yılıının Eylül ayında meydana ve bir çok masum insanın ölümüne yol açan saldırılar, İsrail’de ve Irak’ta hemen hemen her gün meydana gelen patlamalar ve son olarak 8 Temmuz günü, dünyanın bir başka büyük gücü İngiltere’de gerçekleşen patlamalar hep bu güç savaşlarının dünyaya, insanlığa verdiği zararların örnekleridir. Belki eskiden olduğu gibi sıcak savaşlara artık rastlamıyoruz, ama dünyanın gün geçtikçe daha emniyetsiz bir yere dönüşmesinin altında yatan amaç hep aynıdır. Aynen Romulus’un etrafındaki kişilerin Romulus’tan istedikleri ve Roma İmparatorluğu’nun gelenekselleşmiş yönetim şekli gibi bir anlayışın sonuçlarıdır bunlar. Bu nedenle Dürrenmatt’ın üzerinde durduğu ve eleştirdiği bu konu hala geçerliliğini korumaktadır.

Friedrich Dürrenmatt’ın eserinde yer alan ve okura örneklemelerde görüldüğü şekilde yansıtılan farklılıklar bu kısımda saydığım şekildedir. Daha önceki bölümlerde, ele alınan üç eserin ortak olan yönlerini incelemiş ve örneklendirmiştim. Son olarak eserlerin içeriğiyle ilgili söylemek istediğim;

“Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz” ile “Köpenick’li Yüzbaşı”nda, analizlerde de gördüğümüz üzere “yönetim, insana yaklaşım, insanın değeri, otorite, insanca yaşam” gibi temalar *birey* gözüyle yansıtılırken; “Büyük Romulus”ta, alışılanın tam aksine *yöneten* gözüyle okura aktarılır. Özellikle Dürrenmatt’da farklı olarak belirttiğim bölümlerin çoğunda kötü işleyen “devlet çarkı”na yönetici gözüyle bakış ve bununla başa çıkamamaktan ötürü etkin olmayan yönetim biçimini, yani pasivizmi seçmesi görülür. Diğer iki eserde ise tek tek birey penceresinden; pas tutan, işlemeyen, monotonlaşan yönetim tarzı ve ahlak anlayışındaki aksama ve yansımalar örneklenir.

Üç eserin benzeyen ve benzemeyenlerinin örneklenmesi bu şekildedir.

BÖLÜM 5

5. A. NESİN:”YAŞAR NE YAŞAR NE YAŞAMAZ”, C. ZUCKMAYER:”KÖPENİCK’Lİ YÜZBAŞI” VE F. DÜRRENMATT:”BÜYÜK ROMULUS” ESERLERİNDE MİZAH, HİCİV VE İRONİ’NİN KULLANIŞ BİÇİMİ, İŞLEVİ VE AMACI

Bundan önceki bölümde, incelenen üç eser arasındaki benzeyen ve benzemeyenleri örnekleriyle ele almıştık. Bu benzerlik ve farklılıkları bazen ikili karşılaştırmalarla, bazen tek tek, bazen de her üçünü ortak alarak örnekledik. Hatırlarsak, üç eserde de okura devlet çarkının, yönetim tarzının, ahlak anlayışının aksaklıkları ve çarpıklıkları yansıtılmaktaydı. Friedrich Dürrenmatt bu yansımaları bir “yöneten” gözüyle, yani bir kralın kendi dışındakilerle ve devletiyle hesaplaşması şeklinde ele alırken; Carl Zuckmayer ve Aziz Nesin “birey”, “yönetilen” gözüyle pas tutmuş, işlevini yitirmiş, monotonlaşmış bir yönetim tarzındaki aksaklıkları ele almışlardır. Olaylara bakışta *yöneten penceresinden bakış* ve *birey penceresinden bakış* gibi bir fark görülse de; dikkatimizi çeken en önemli özellik, her üç eserin de aynı amaçla yazıldığı, bu amaç için benzer anlatım tarzı ve tekniğinin kullanıldığı ve her üçünde de bu nedenle mizah, hiciv, ironi öğelerinin ağırlıkta olduğudur. Bu bölümde üzerinde duracağımız konu; yazarların söylem biçimleri, hangi amaçla hiciv, mizah, ironiye başvurdukları ve bunun amaca götürüp götürmediğidir. Bu nedenle önce tek tek eserlerde yazarların söylem biçimlerine değineceğim. Yani kullanılan bir kavram genel anlamda neyi ifade ediyor? Yazar bu kavramı metin bağlamında kullanarak, ona nasıl bir anlam yüklüyor? Yazarın söylem biçimiyle ortaya çıkan yeni anlam, eserin amacına ulaşmasında nasıl bir rol oynuyor? Tüm bunlara ilişkin yorumları bu bölümde ele alacağız. İncelemelerimizi alt başlıklar halinde sürdürürsek daha açıklayıcı olacaktır:

5.1.Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz’da Mizah, Hiciv, İroni’nin Kullanış Biçimi, İşlevi ve Amacı

İlk olarak Aziz Nesin’in eserine göz atarsak; “Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz”da yazarın kullandığı anlatım tekniğine en iyi örnek kavram eserin başlığında yer alır: “Yaşar”. Bu kelime, Türklerin sıklıkla kullandığı, özellikle çocukları ölen ailelerin yeni doğan çocuklarına “yaşasın, şanssızlığını yensin” diye taktıkları, bir nevi batıl inanç anlamı taşıyan erkek, nadiren de kız ismidir. Kelimenin taşıdığı asıl anlam budur. Ancak Aziz Nesin’in eserinde bu

isim yazar tarafından bilerek seçilmiş, kullandığı tekniğin özelliklerine uyan bir isimdir. Ailesi Yaşar'a bu ismi, daha önceki doğumda ölen çocuklarının kaderine benzemesin diye umut olarak koyar. Ancak burada çocuğun yaşaması sağlıklı, hastalıkla, doğumla alakalı değil; devletin kararlarıyla ilgilidir. Yaşar ancak devlet kaydına geçerse “yaşar”, geçemezse “yaşamaz”dır. Yani ölü kabul edilir. Devlet onu bazı durumlarda yaşatırken, bazı durumlarda da ölmüş sayar:

“...Bundan önce doğan çocuklarımız öldü de, yaşasın diye bunun adını Yaşar koyduk. Allah ömür verdi, Yaşar'ımız yaşadı” (S.43).

“Yaşasın diye tek oğluma Yaşar adı koyduk, şükür yaşadı ama O'nun da resmen yaşadığını hükümet saymıyor” (S.57).

Aziz Nesin'in bu ismi eserinde kullanmasında ve esere adını vermiş olmasında, içerisinde yatan bu anlamın etkisi vardır. Bu ve buna benzer, *söylem biçimiyle ve metin bağlamıyla gerçek içeriği değişen* başka örneklere de rastlanır. Örneğin, resmi daire kavramı bu eserde sıklıkla geçmektedir. Resmi daire denildiğinde insanın aklına devletin resmi işlemlerinin yürütüldüğü, disiplinin, düzenin ve yoğun çalışmanın hakim olduğu kapalı iş yerleri gelir. Ancak bu kavramın eserdeki kullanımıyla okurda yarattığı resim bunun tam zıttı bir resimdir. Yani eserde bu kavrama farklı bir anlam katılır:

“Burası resmi daire burada hiçbir şey kaybolmaz!...hiçbir şey kaybolmaz ama arayınca da bulunmaz!”(S.233).

“Maşallah maşallah...bir de resmi dairede iş görülmez derler... Bir de işler yürümüyor, derler...Bir de bize tembel derler. Şu Kaynaşmaya, şu konuşmaya bakın...”(S.104).

“Ben iki aydır gelip gidiyorum, odalardan odalara sürünüyorum da, hala yandaki odadan bitişik odaya bir evrakı getirtemedim...”(S.239).

Özellikle “nüfus dairesi”, vatandaşlara kimlik belgesi veren, onlarla ilgili en kapsamlı ve doğru bilgilerin kayıtlı olduğu, bu kayıtlarla ilgili olası bir hata durumunda onu en iyi şekilde düzeltebilecek olan kurumdur. Ancak, yukarıda olduğu gibi, yine metin içerisinden çıkarılan anlamı gerçek anlamından farklıdır. Çünkü buradaki nüfus, ortada bir yanlışlık

olduğu mantık olarak belli olduğu halde, hatayı düzeltip asıl işleri olan kimlik vermek yerine, kayıtlara inanarak kimlik vermemeyi tercih eder ve vatandaşın bu nedenden dolayı çaresizliğine sebep olur:

“Ölüye nüfus kağıdı çıkar mı yahu? Nerde görülmüş ölüye nüfus kağıdı verildiği? Senin oğlan ölmüş...”(S.44).

“Defter yalan söylemez!...Burda nasıl yazıyorsa öyledir”(S.45).

“Aman efendi etme! Ben, benim oğlandan bir yıl sonra mı doğmuşum?”(S.47).

“Biz ölüye nüfus veremeyiz, işte o kadar!”(S.48).

Yazarın söylem biçimi ve metinsel bağ sonucu, olduğundan farklı bir anlamı ifade eden bir diğer kavram “idare” kavramıdır. Bu kavram normalde “yönetim” kelimesi ile aynı anlamı taşımaktadır. Yani bir şeyi, bir işletmeyi, bir ülkeyi vs. mevcut değerleri ile sürekliliğini sağlamak amacıyla yönetme anlamına gelir. Özellikle devlet bağlamında kullanıldığında “demokratik idare” şeklinde telafuz edilir. Ancak, eserde bu kavramın kullanılmış şekli ve yeri bilinçli olarak yeni bir anlam kazanmasına sebep olur ki; yansıtılan bu yeni anlam eserde eleştirilen yönetim tarzının bir açıklamasıdır:

“Bizde idarecilik, olmayanı idaredir...Baksanıza, demokrasi yok, ama demokratik idare var be!”(S.255).

“Gördünüz mü...elektrik yok, ama elektrik idaresi var. Bu ne mucizedir arkadaşlar, Hazret-i Musa Aleyhisselam bile böyle bir mucize gösterip de olmayan bişeyi idare edemedi”(S.254).

“Bize boşuna idareci millet dememişler”(S.254).

Dolayısıyla, buradaki idare kavramı gerçek anlamdaki gibi arzulanan şekilde bir yönetme değil, daha çok “vaziyeti idare etme, günü kurtarma” anlamındadır. Yazar, bu sayede eleştirisini okura istediği şekilde yansıtmış oluyor.

Bu bölümde sayabileceğimiz bir diğer örnek “diploma” kavramına yöneliktir. Diploma denilince doğal olarak hepimizin aklına ilk gelen anlam; her hangi bir öğrenim kurumundan

belirli bir kademenin sonunda verilen ve bireyin öğrenim durumunu gösteren belgedir. Bu belgeye göre insanlar iş hayatında birbirlerine üstünlükler sağlarlar ve genellikle iyi bir iş için aranan niteliklerden, şartlardan biridir. Ancak, bu kavramın eserde bize yansıttığı ve kazanmış olduğu yeni anlam yine tam tersini içermektedir. Bu kez “diploma” olumsuz bir öge olarak görülür ve ancak küçük işlerin aranan niteliği konumundadır:

“Hmmm, demek diploman yok...Öyleyse sana yüksek bir iş vereceğiz...
İyi ya...diploman yoksa küçük işlere giremezsin...”(S.170).

Yine, gerçek anlamının çok dışında, farklı bir anlam kazanmış ve bu sayede okura bir şeyleri sezdirmeyi başarmış kavramlardan bir tanesi “Polis”tir. Bildiğimiz gibi polis, toplumdaki güvenliği sağlayan, vatandaşın her türlü emniyeti için çabalayan, ihtiyaç duyulduğunda her türlü yardıma koşan güvenilir bir kurumdur. Ancak eserde 287-290. sayfalar arasındaki diyalog ve metinlerden yukarıdaki tanımlamada saydığımız iyi imaj yerini olumsuz bir imaja bırakır ve bu boyutta yeni bir anlam ifade eder. Bu sayede zaten Aziz Nesin, okur için, diğer örneklerde olduğu gibi bu kurumla da ilgili çarpıklığa, duyulan rahatsızlığa dolaylı yollardan dikkat çekmiş oluyor:

“O işe ben karışmam. Ben trafik polisiyim, buradan ayrılamam”(S.287).

“Adam mı ölüyor...O işlere ben karışmam, ona ikinci şube polisi bakar.
Ben pasaport polisiyim...”(S.288).

“Ben karışmam. İkinci şubedenim, ama, hırsızlık masası memuruyum”(S.289).

“Ben karışmam. Bugün izinliyim”(S.290).

Çalışmamın önceki bölümlerinde de buna benzer örneklere yer vermiştim. Görüldüğü üzere bu eserde Aziz Nesin kelimelerin, kavramların, söylemlerin gerçek anlamından çok; onları farklı söylem biçimleriyle ifade ederek veya metin bağlamı içerisinde kullanarak, kavramlara yeni anlamlar kazandırma ve böylelikle okurun dikkatini rahatsızlık duyulan konuya, eleştirilen soruna çekme yöntemini seçmiştir. Bu anlatım yöntemi ile Aziz Nesin, herhangi bir konudaki bir çarpıklığı, memnuniyetsizliği ilgili kişi veya kurumlara doğrudan söylemeyerek bunları okura, örneklerde de gördüğümüz şekilde, hiciv, mizah ve ironi yoluyla söyler. Zaten her üç yazarın kullandığı bu yöntem, yöntemin amacı, başarısı gibi konulara son

bölümde detaylı şekilde değinilecek. O nedenle önce, diğeri iki eserde bu tekniğin nasıl kullanıldığına ve işlevlerine bir göz atalım:

5.2. Köpenick’li Yüzbaşı’nda Mizah, Hiciv, İroni’nin Kullanış Biçimi, İşlevi ve Amacı

Carl Zuckmayer’in, Aziz Nesin’de de gördüğümüz “*dolaylı yollarla anlatım*”a dayalı bu yöntemi kullanımına yine eserin başlığından başlayacak olursak; “Köpenick’li Yüzbaşı”. Burada “yüzbaşı” kelimesi eserin temel kavramlarından birisidir. Olayların başlangıcında, gelişiminde ve sonucunda hep bu kavram üzerinde dolaşılır. Peki ne anlama geliyor bu kavram? Yüzbaşı kavramı askeriye ile ilgili bir terimdir. Askeriyede belirli bir hizmet ve deneyim yeterliliği sonucu ulaşılan üst rütbelerden birisidir. Askerlik konusunda bu rütbe için yeterli bilgi ve beceriye sahip askerler, yüzbaşılık rütbesine ulaşırlar. Bu rütbenin ve konumunun taşıdığı anlam nedeniyle kendisine alt kademedeki askerlerce saygınlık duyulur ve itaat edilir. Zuckmayer’in eserinde bu kavrama hizmetleri, bilgi ve becerileri, başarıları bakımından değil de, üniformasının taşıdığı anlamdan ötürü saygınlık duyulur. Bunun için kişinin yeteneğine, hizmetine, yaptıklarına bakılmaz bile. O üniformayı taşımak, her şeyi ifade eder ve güç için yeterlidir. Zaten eser kahramanı Voigt aracılığıyla yapılan eleştirilerin çoğunluğu bu doğrultudadır. Voigt bile, sadece üzerindeki yüzbaşı üniforması nedeniyle dikkate alınan, her dediği derhal yapılan, adam yerine konan birisi konumuna gelir. Gerçek yüzbaşı olup olmadığı önemli değildir bile. Gerçek bir yüzbaşı olan v.Schlettow dahi, üniformasız iken yüzbaşılığın yetki ve gücünü kullanamaz. Eserde yüzbaşı kavramını bu metin bağlamında kullanan Zuckmayer, kavrama gerçek anlamının dışında değişik bir anlam yükler ve böylelikle bizlere bu konuyla ilgili çarpıklığı dolaylı yoldan yansıtmak niyetindedir:

“Evet, üniforma ile insan bambaşka biri oluyor, üniforma insanı çok değiştiriyor. Şu sivil kılıkla, ne yalan söyleyeyim. Sudan çıkmış balığa dönüyorum”(S.43).

“İnsanı bayağı etkiliyor. İnsan kendiliğinden hazırola geçiyor değil mi?”(S.245).

“...hep kararname, kağıtlar önemli, ne hizmete bakan var, ne insana!”(S.165).

Bu kavrama bağılı olarak Zuckmayer'in eserinde "askeriye" kavramı da önem taşır. "yüzbaşı, askeriye, kışla" gibi kavramlar, toplumda savunma ve güvenlikle ilgili olan, bir ülkenin devamlılığında önemli role sahip olan, kendine has kural ve özellikleri olan ayrı bir kurumun kavramlarıdır. Ancak burada görülüyor ki; askeriye ve onunla ilgili kavramlar her kademesine girmiş ve insanlar üzerinde büyük etki yaratmaktadırlar. Yani bu kavram gerçek anlamının sınırlarını aşarak, her alana, hayata, yaşama etki eden çok geniş bir anlama bürünmüştür. Zuckmayer eserinde bu kavrama yönelik kullandığı söylem biçimiyle, yani hiciv, mizah, ironi öğelerini kullanmaya dayanan yöntemi ile bu kavrama farklı bir anlam katarak, bu konuda duyduğu rahatsızlıkları dile getirir:

"Burasını fabrika sanmıştım. Kışlaya geldiğimi bilmiyordum"(S.64).

"...insanlarla askerce konuşun en kısa ve açık cevapları alırsınız"(S.62).

Aziz Nesin'de olduğu gibi, bu eserde de "polis"e yönelik eleştiri benzer teknikte, yani kavramın gerçek anlamından farklı bir anlamı yansıtması ile okura sezdirilir. İnsanın başı sıkıştığında, yardım aradığında güvenerek yardım isteyebileceği bu kurum, bu eserde de farklı bir anlam ifade eder. Çünkü burada da kaba muamele, yardımcı olmama, ilgilenmeme gibi durumlar söz konusudur. 2 nci sahnede Voigt ile komiser arasında geçen diyaloglarda bu kuruma yönelik olumsuz bir izlenim oluşur. Voigt iş bulabilmek için oturma iznine ihtiyacı olduğunu söylediği memurdan " önce iş bul" yanıtını alır. Fakat oturma izni olmadan bunun mümkün olmadığını polis de bilmektedir. Ancak, Voigt'a yardımcı olmayarak bir de onu azarlar. Bu sayfalardaki söylemlerden bu kuruma yönelik eleştiri okura yansır:

"Çık dışarı! Bir de küstahlık ha! Defol buradan!...Sersem herif! Öyle paydosumdan da bir çeyrek saat çaldı..."(S.34).

Eserde kelime anlamının dışında yeni anlamlar yüklenerek farklı şeyleri ifade eden ve böylelikle bir eleştiriye vurgulamayı amaçlayan bir diğer kavram "elbise" ile ilgilidir. Gerçi eserde yer yer bu kavramla eş anlamlı olarak "kürk, kabuk, üniforma" kelimeleri kullanılmaktadır. Ancak hepsinin altında yatan gerçek anlam ortaktır: Vücudun dış yüzeyini saran, dış etmenlere karşı koruyan, ipekli, pamuklu, yün, deri vs. gibi çeşitli maddelerden oluşan bir nevi kılıf. İnsanlar için bu kavram elbise adını alırken; hayvanlarda kürk, diğer nesnelere ise kabuk gibi adlar alabilir. Ancak Zuckmayer'in eserinde bu kavrama yer

vermesinin nedeni yukarıda saydığımız tanımlamadaki anlamından değil, bu kavramdan yararlanarak farklı anlamlar yaratmak istemesindedir. Bu nedenle, saydığımız kavramlara yönelik çok daha derin ve kapsamlı bir anlamı sezmekteyiz. Öyle ki; yukarıdaki tanımda saydığımız özellikler dışında “elbise”nin, insanların toplumdaki yerine, konumuna, saygınlığına, kişiliğine, gücüne ve değerine ayna tutan, simgeleyen çok önemli bir nesne olduğu görülmektedir. Bir çeşit “kimlik” göstergesi rolündedir. Kavrama yüklenen bu anlam ile yine bu konudaki eleştiriler okura yansıtılır:

“...Kabuğundan ayrılma! Bak sana söyleyeyim, kabuk her şey demek şimdi. Benim gibi baldırı çıplak kalırsan işte o zaman halin dumandır”(S.38).

“...Biri kürkünü giyip geldi mi, masaya on mark da sersen, yapacak iş yoktur artık”(S.54).

“İnsanı insan yapan elbisedir derler, basbayağı doğru söz. Böyle bir üniforma insanı bayağı yükseltiyor. Adeta bir büyü saçıyor etrafa”(S.97).

Zuckmayer’in eserinde sıkça kullandığı ve bu sayede çarpık işleyen bir şeyleri vurgulamak istediği başka bir kavram “hak”(adalet) tır. Günümüz toplum anlayışında, özellikle demokratik yönetim anlayışında bu kavram çekirdek bir anlam ifade eder. Huzurlu, eşit, saygılı bir toplumun kaynağıdır hak. Bu yüzden de pozitif bir anlam taşır. Ancak Zuckmayer bu kavrama, eserinde ele alış şekliyle ve metin içerisinde kullanımıyla negatif bir anlam yüklemiştir. Daha doğrusu, gerçek anlamını ifade etmeyen, olması gerektiği gibi olmayan ve bu nedenle rahatsızlığa, huzursuzluğa sebep olan bir öge olarak kullanılır:

“...seni terfi ettirmediler, beni kovuyorlar. Herkes hakkımı alıyor ha, ne dersin?”(S.169-170).

“Ya senin terfi işin, bu mu hak ve düzen? Ya benim oturma iznim? Bu mu hak ve düzen?”(S.172).

“...her şey doğru dürüst yapılsın. Doğru olan, haklı olan, hakkını alsın, öyle değil mi?”(S.167).

Aziz Nesin’de gördüğümüz gibi Zuckmayer de kavramlara olduğunu dışında, okuru düşündüren, kelimenin, ifadenin altında yatan derin anlamı bulmaya iten ve bu yeni anlamla bir aksaklığı, eleştiriyi, çarpıklığı göstermek isteyen bir anlatım yöntemi kullanmıştır. Çoğu zaman alaycı, okurken güldüren, ancak gülerken de düşündüren bu tarz örneklere diğer eserimiz olan “Büyük Romulus”ta da rastlamaktayız. Son olarak Dürrenmatt’ın bu tekniği nerede ve nasıl kullandığına bakarsak:

5.3. Büyük Romulus’ta Mizah, Hiciv, İroni’nin Kullanış Biçimi, İşlevi ve Amacı:

Dürrenmatt’ın eserinde, diğer iki eserin okura verdiği mesajdan biraz daha farklı anlamlar, yansımalar görülür. Zaten önceki bölümlerde değindiğimiz gibi, diğer iki eser *birey*, *vatandaş*, *yönetilen* gözüyle yönetime ve yönetime yönelik eleştiriyi kapsıyordu. Yani “bürokrasi”nin işleyişi ve vatandaşın bürokrasiyle mücadelesi örnekleniyordu. Oysa Dürrenmatt’ın “Büyük Romulus”unda bürokrasi ve yönetim çarkından ziyade; “güc”ün kötü kullanımına yönelik eleştiriler göze batar. Bu eserde Roma’nın tarihi fon olarak kullanılarak “adalet, hükümdarlık, milliyetçilik, vatanseverlik, savaş, güç, büyüklük” gibi toplumsal kavramlara göndermeler yapılarak, okura mesaj verilmek istenir. Yani Aziz Nesin ve Carl Zuckmayer’in eserlerinde kullandıkları ve kavramlara, ifadelerle farklı boyutlar kazandıran yöntem burada da dikkatimizi çeker.

Diğer iki eserde olduğu gibi, bu eserde de başlık ile içeriğin ve kullanılan yöntemin uyumluluğu vardır. “Büyük Romulus”: İsimlerin önüne niteleme sıfatı olarak getirilen “büyük” kelimesi, o isme genellikle yüceltici, onurlandırıcı özel bir değer katar. Özellikle dünya tarihi boyunca önemli olaylara vesile olmuş ve tarih kitaplarında yer almış kişiler bu sıfatlarla onurlandırılmışlardır. Örneğin, babasının ölümünden sonra genç yaşta Makedonya’nın kralı olup, halkının refahı ve güçlülüğü için sınırları Yunanistan’dan Hindistan’a kadar uzanan büyük bir imparatorluk kurup, eski Yunan uygarlığının Doğu’ya yayılmasında etkili olmuş, dünyanın en büyük askeri dehalari arasında sayılan, cesurca savaşarak yanındakilerin ve halkının bağlılığını ve güvenini kazanan efsanevi Büyük İskender”. Yine bizler için en güzel örnek, hasta kabul edilen, parçalanmış ve ümitsiz görülen, toprakları düşmanları tarafından paylaşılmak için planlar yapılan bir milleti keskin zekası ve üstün cesaretiyle şahlandırıp, halkına önderlik ederek kurtuluş mücadelesi veren, adeta bir mucizeyi gerçekleştirip taraflı tarafsız herkesin hayranlığını kazanan, hür ve bağımsız bir Cumhuriyetin kurucusu olan “Büyük önder Atatürk” gibi. İşte bu kavram, büyük bir cesaret, kahramanlık ve başarı sonucu isimlere verilen bir sıfat anlamındadır

aslında, oysa Dürrenmatt'ın eserinde kullandığı bu kavram ironik bir anlam ifade etmektedir. Çünkü, burada okura yansıtılan imparator imajı, *pasif, vurdumduymaz, cesaretsiz, beceriksiz* zıt bir imajdır. “Büyük” sıfatı Romulus'a adeta alaycı bir anlam katar. Zira Romulus bu sıfatı hak edecek yukarıdaki özellikleri taşımaz:

“Romulus, devletin temelleri sarsılıyor, askerlerin canlarını feda ediyor, sen ise burada oturmuş, durmadan o pis kanatlılarından laf ediyorsun”(S.22).

“Hoş geldin iyi yemeklerin ve öğlen sıcağında çekilen mutlu uykuların imparatoru! Selam sana, tavukların sezarı ve yumurtlama sahalarının strateji dehası. Yaşasın askerlerin Küçük Romulus adını verdiği hükümdar!”(S.57).

Alıntılarda görüldüğü gibi, Romulus gerçek bir hükümdarın taşıması gereken özelliklerin hiçbirini taşımıyor. Bir hükümdar, bir kral ne yapar? Hükmeder, katı kuralları vardır, cesurdur, savaşçıdır, esip gürler, karşısındakini titretir, bir dediği iki edilmez, büyük saygı uyandırır. Oysa Romulus, bu saydıklarımızı yapmaz. Eğer böyle yapsa, çevresi, ailesi, halkı, askerleri ona sonsuz saygı duyacak ve bir dediği iki edilmeyecektir. Oysa Dürrenmatt'ın eserinde Romulus barışçı, savaştan kaçan, geçmişte yapılmış kötülükleri tekrarlamak istemeyen, herkesin dilinde sıradanlaşmış, alay konusu olmuş, sayılmayan, itaat edilmeyen, fikirleri önemsiz olmayan herhangi biri durumuna gelmiş ve güç kullanmak isteyenlerin elinde oyuncak olmuştur. Dolayısıyla Dürrenmatt, “Büyük Romulus” kavramıyla esasında bu gülünçlüğe dikkat çekmektedir.

Yukarıda Romulus'un özellikleri sayılırken hükümdarlık, kahramanlık, büyüklük gibi kavramlar kullanıldı. Eserde sıkça geçen bu kavramlarla da aslında farklı anlamlar vurgulanmaktadır. Örneğin, “hükümdarlık” kavramı, adı üstünde hükmetmek, bir milleti temsil etmek, yönetmek, söz sahibi olmak gibi anlamlar taşırken; Romulus'taki anlamı bunlarla örtüşmez. Tam tersine, “pasifliğin” bir göstergesi durumundadır:

“Ancak imparator olduğum taktirde benim hiçbir şey yapmamamın bir manası olabilirdi. Kendi başına tembellik yapmışsın, ne tesiri olur ki?”(S.67)
“...Senin ardında tembelliğinden başka bir şey yok”(S.67).

“...Dün gece yirmi senelik hükümdarlık devrimin toplamından daha fazla hükümdarlık ettim”(S.85).

Romulus bu görevi, yani hükümdarlığı, yukarıdaki ilk alıntıdan da anlaşıldığı gibi, bir amacı gerçekleştirebilmek için yapmıştır. Bu amaç; imparatorluğunu kanlı geçmişinden dolayı cezalandırmaktır. Bu amacını 20 yıl boyunca, ailesi dahil herkesten gizleyen Romulus, kendi gibi düşünen kimse olmadığı için tek başına gerçekleştirmek durumundaydı. Bunun için de bir güce sahip olmak zorundaydı. İşte bu güç de imparatorluk tahtıdır. Sayfa 67’de geçen ve yukarıda kullandığım bu alıntı bize bunun göstergesidir. Ayrıca Romulus’un 65. sayfada karısına söylediği “*Seninle imparator olmak için evlendim...*” sözü, onun amacına yönelik planına bir örnektir. İmparator olduktan sonra ise “pasiflik” yöntemini seçmiştir. İmparatorluğun gereklerini yerine getirmektense, kendince daha önemli gördüğü tavuk yetiştiriciliğiyle ilgilenmiştir. Yönetimde bir varlık gösterememiştir. O, “hiçbir şey yapmama” yöntemini seçip, bunu imparatorluk maskesi altında gizlice uygulayarak imparatorluğunun yıkımını hazırlamıştır. Romulus’un, karısı ile tartışırken ona söylediği cümlede, pasifliğinin itirafı yatmaktadır: “*Benim siyasi uzakgörüşlülüğüm de bu: Hiçbir şey yapmamak*”(S.67).

Evet, Romulus imparator oldu olmasına. Doğal olarak halk ve yakın çevresi ondan ne ister, ne bekler? Romulus’un halkı için savaşmasını, askerlerine önderlik etmesini, cesaret vermesini, düşmanlarına korku salmasını, yani “güç” ister, “kahramanlık” ister, “büyüklük” ister. Romulus’un, alıntılarda da örneklediğimiz davranışlarına baktığımızda bu kavramlarla zıt bir anlam karşımıza çıkıyor. Kanlı tarihine duyduğu kişisel nefret nedeniyle masum halkın ölümüne ve bir imparatorluğun yıkımına sebep olan bir kişi ilk bakışta okurda negatif bir izlenim uyandırıyor. Ne de olsa sıfatına yakışır kahramanlık veya büyüklük göstermiyor. Gerhard Knapp büyüklük sıfatını açıklarken; bizim de daha önceden kullandığımız tanımlamadaki anlamdan söz eder.¹⁶ Yani, tarihte kan döküp, savaşlar kazanan, topraklar fetheden kişilere verilen unvan. İlk bakışta bizim de aklımıza öncelikli olarak kelimenin bu anlamı gelmiştir. Olaya yalnızca kelimenin gerçek anlamından bakıldığında “Büyük Romulus” isminin daha çok alaycı bir anlam ifade ettiğini belirtmiştik. Bunu da yukarıda yaptığımız tanımlamayı baz alarak söylemiştik. Ancak, Dürrenmatt’ın aynı diğer iki yazar Aziz Nesin ve Carl Zuckmayer gibi, mizah, hiciv ve ironi öğelerini kullanarak kavramlara, ifadelere farklı anlamlar yüklediği bir yöntem kullandığını bildiğimiz için, daha derin düşünmemiz ve kavramın altında yatan başka anlamları da irdelememiz uygun olur. Zira Romulus bir kral olarak görevlerini yapmamış olabilir. Ancak, kendinden önceki krallar gibi savaşmayı, güçlenmeyi, dünyaya korku ve acı yaymayı seçmediği için insanlığa bir mesaj

¹⁶ Bülbül, Şehriban: “Dürrenmatt’ın Romulus Der Grosse ve Achterloo Adlı Eserlerinde Politik Sorumluluk Olarak İhanet”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, İstanbul: 1995), S.30.

vererek asıl büyüklüğü yapmıştır. Kimsenin cesaret edemeyeceği türden bir büyüklüktür bu. Rahatsızlık duyduğu, memnun olmadığı, yalnızca dünyaya ve insanlığa korku salan sisteme karşı bir mücadele göstermiştir.

Burada önem kazanan bir diğer kavram “adalet”tir. Bu kavram bildiğimiz gibi, insanların daha huzurlu bir yaşam sürmeleri için toplumda ve yönetimde, daha doğrusu insanlıkla ilgili her yerde bulunması gereken bir kavramdır. Amacı, haksızlığı, mağduriyeti, yanlışlığı önlemek; herkesin hakkı olanı almasını sağlamak ve böylelikle anlaşmazlıkları, memnuniyetsizlikleri engellemektir. Bunu sağlayanlar da yasama, yürütme, yargı organları ve belirlenen yasalardır. Bu eseri incelerken adalet kavramına da değinmemiz gerekir. Çünkü Romulus’un 20 yıldan beri gizlice sürdürdüğü ve bu mücadelesiyle sağlamak istediği şey adalettir. Ona göre adalet, yıllarca kan akmasına sebep olan ve dünyaya şiddet ve korku salan Roma İmparatorluğu’nun çöküşü ile sağlanacaktır. Çünkü Roma hep başkalarının kanını dökmüştü, başkalarına acı vermişti. Bu nedenle de ortada bir haksızlık vardı ve bu düzeltilmeliydi. Bu adaleti sağlayacak kişiyi de kendisi olarak görür:

“...Ben Roma hakkında hüküm veren yargıcım”(S.68).

“Roma gücünü kaybetti, sallanarak dolaşan bir ihtiyara benziyor şimdi, ama daha borcu ödenmemiştir, ve cinayetlerinin cezasını daha çekmemiştir...”(S.81).

“Hep biz başkalarının kanını dökmüştük, şimdi artık kendi kanımızla ödeşmemiz gerekiyor...”(S.81).

“Kendimizi savunmaya hala hakkımız var mı? Kurbandan başka bir şey olmaya hala hakkımız var mı hala?”(S.81).

“...sizi ben adaletin dişleri ile yakalıyorum...”(S.81).

Adalet gerçekte Romulus’un düşündüğü gibi sağlanmıyor olabilir. Ancak onun gerçekleştirmek istediği şey, adil olmayan dünyada kendi anlayışına göre adaleti sağlamaktır. Seçtiği yöntemin doğru mu yanlış mı olduğunu düşünmektense, insancıl yaklaşımıyla dünyadaki gerçeklere ve haksızlıklara dikkat çekişine önem vermek bence daha doğrudur. Romulus’un adındaki “büyüklüğü” sağlayan da bu yönüdür. “*Romulus’un davranışı ‘Büyüklüğünü’ gösterir. Bunun nedeni ise güç politik değil de ahlaki kararlar almasıdır. Ona*

‘Büyüklüğünü’ veren amaçlarının insancıl olmasıdır”(Knapp,35). Knapp’ın bu ifadesi, yukarıdaki görüşümüzü desteklemektedir.

Yine bu açıdan bakıldığında “kahramanlık” kavramının özelliklerini taşıyor gibi görünen Romulus’un; insanlık için kendisini, ailesini, halkını ve ülkesini feda edişinin aslında bir nevi kahramanlık olduğunu söyleyebiliriz. O, kanlar dökerek, savaşlar yaparak kahraman olmak yerine kendi kanını ve yakınlarının kanının feda ederek, haksızlıkları önleyerek kahraman olma yolunu seçmiştir. Romulus’un büyüklüğüyle ilgili gerçek aslında eserin sonunda ortaya çıkıyor. Uğruna giriştiği mücadelenin, adaletli bir dünya sağlamak amacıyla feda ettiği canların boşa gittiğini görmek; dünyanın değişmeyeceği gerçeğini anlayarak yaptığı mücadelenin anlamsızlığını görmek ve çaresizliğe teslim olmayarak, tüm bu acılara ve hayal kırıklığına rağmen yaşama devam etmeye karar vermek asıl büyük cesarettir. Bu gerçekle yaşamak Romulus için ölümden daha acıdır ve Romulus bu acıyla yaşamayı kabul eder:

“Ben kendi kanımı dökmeye hazır olduğum için, savunmasız bırakarak halkımın kanını akıttırdım. Şimdi de yaşayacağım, öyle mi! Kendimi feda edişim kabul edilmeyecek, sadece kendini kurtarabilen biri olarak kalacağım demek!...Sen gelmeden önce, sevdiğim kızımın nişanlısı ile birlikte öldüğünü haber almıştım. Karım ve saray erkani da beraber. Kendim de öleceğimi düşündüğüm için, bu haberi serinkanlılıkla karşılamıştım; ama şimdi bu haber beni merhametsizce eziyor, yıkıyor beni. Yaptığım her şey manasını kaybetti, saçma olmuş oldu. Öldür beni Odoaker”(S.97).

“Başıma gelebilecek en korkunç şey emekli olmaktır”(S.99).

Dürrenmatt Romulus’a böyle bir son hazırlayarak “kahramanlık”, “büyüklük” kavramlarına değişik boyut kazandırmıştır. Buddecke ve Fuhrmann, yukarıdaki görüşümüzü destekler görüştedir: “İşi bitmiş bir politikacı ve gülünç bir devlet emeklisi olarak hayatını sürmesi,(kendine göre) başına geleceklerin en kötüsünü kabullenmesi anlamına gelir ve bu onu gerçek ‘cesur bir insan’ yapar. O kendini çaresizliğe teslim etmez. Sınırlı insancıl olanaklara karşı dünyanın anlamsızlığına karşı koyan dokunaklı bir ‘evet’ der”(Buddecke/Fuhrmann, 1981,S.37).¹⁷

¹⁷ Buddecke, Wolfram/Fuhrman, Helmut: Das deutschsprachige Drama seit 1945: Schweiz, Bundesrepublik Österreich, DDR Kommentar zu einer Epoche, Winkler, München, 1981, S.37.

Romulus'un, başarısızlığa uğramış, 20 yıllık çabası boşa gitmiş ve ölmeye hazırlanan bir kral olarak emekliliği kabul etmesi Günter Scholdt'e göre de gerçekten büyüklüktür: *"Fakat felsefeciler dışında hangi sıradan seyirci topluluğu, iyi bir şekilde maaşlandırılan ve dinlenmeye çekilen tavuk yetiştiricisi ki imparatorun sonunun felaketini algılayabilir"*(Scholdt, 1978, s.280-285).¹⁸

Dürrenmatt'ın anlatım tekniğindeki başarısı, okurlarına satırlara yazdığının çok dışında derin anlamlar yansıtabilmesinde görülür. Bu eserde Dürrenmatt'ın anlatım tekniğindeki ustalığı ve okurda yarattığı bu etkiyi görebiliyoruz. Büyük Romulus'un yalnızca tembellikten, vurdumduymazlıktan, pasiflikten ülkesinin sonunu hazırlayan, ailesinin ve halkının ölümüne neden olan beceriksiz bir kralın komedyası olmadığını; içerisinde okurken gülmemizi sağlayacak kadar, aynı zamanda gülerken de derin derin düşünmemize sebep olacak özelliklerin yattığı bir eser olduğu gerçektir. Dikkatli okunduğunda, aynı diğer iki eserimizde olduğu gibi aslında bizlere gerçek hayata yönelik yansımalar verdiğini görebiliyoruz. Hiciv, mizah ve ironi öğelerinin bolca kullanıldığı bu tarz bir yöntemin amacı da zaten; okura bunu hissettirebilmektir. Dürrenmatt'ın Romulus'unda yatan ve bu kısımda değindiğimiz anlamlara ilişkin bir örnek olarak Josef Scherer'in "Der mutige Mensch" adlı kitabından bir alıntı vermek istiyorum:

"Bu kahraman Romalı'lar başarılarıyla, yalan ve zorbalık üzerine kurulmuş olan güç fikrini kurtaracaklarına inanırlar ve gücünün yerine insanı tercih eden o tek kişiye yenik düşerler. Onlar doğruyu biliyorlardı, fakat despotluğu tercih ettiler. Ama dıştaki büyük jestlerin artık insanın içindeki büyüklükle taşınmadığı noktada bu anlamsızca çabada parçalanır. Anne ve babaların kendilerine büyük gelen kıyafetlerini giyen ve büyüklerin dünyasını taklit eden küçük çocukları düşünün...Küçükler oynadıkları şeyin oyun olduğunu bildikleri halde büyükler kendilerinin kahramanlıklarının çoktan bir poza dönüştüğünün farkında bile değillerdir. Amilian lekelenen asker onurunu kurtarmaya çalışır, ama kendini ve karısını bu uğurda feda ederek kurtarmaya çalıştığı gücün aşağılanmış bir kurbanı olduğunu bilmez. Romulus bir idol uğruna insanı kurban vermez, sadece imparatorluğu kurtulsun diye kızını bir pantolon fabrikatörüne satmaz. Bunun yerine imparatorluğu kendi kendine ihanet etmiş olan bir madeni para gibi elden çıkarır. Bu şekilde Dürrenmatt bir güç devletinin çulğın fikirlerini, hala gerçek insan olma cesaretini gösteren tek bir insan tarafından yıkıma uğratar"(Scherer, 108).

¹⁸ Alıntılar şu kaynaktan: Bülbül, Şehriban, S.34.

Dürrenmatt'ın eserinde, taşıdığı anlamlar bakımından önemli bir yere sahip olan bu saydığımız “krallık, hükümdarlık, büyüklük, kahramanlık” gibi kavramların dışında dikkatimizi çeken başka kavramlar da vardır. Mesela “vatanseverlik” kavramı. Bu kavram milliyetçi bir anlam taşır ve bireylerin, doğup büyüdüğü, yaşadıkları, özel duygular besledikleri topraklara, yani ülkelerine karşı sevgiyle bağlılıklarını ifade eden bir kavramdır. Bu sevgi, o toprakları korumakla, sahip çıkmakla, güzelleşmesini sağlamakla veya her durumda ve şartta ona bağlı kalmakla gösterilebilir. Bu eserde vatanseverlik kavramıyla ilişkili farklılıklar dikkat çeker. Şöyle ki; 4 farklı karakterden bu kavrama yönelik farklı özellikler görmekteyiz. Bu karakterler Aemilian, Rea, Julia ve Romulus'tur. Rea ve Aemilian vatanseverlik kavramının tüm özelliklerini yansıtırken, Julia ve Romulus daha farklı açıdan bu kavramı temsil ederler. Aemilian vatani için savaşırken Germanlara esir düşmüş ve vatan hasretiyle esareti yaşadktan sonra tekrar vatanına dönüp, sonuna kadar onun için mücadele veren bir anlayıştadır. Asla vatanını terketme düşüncesinde değildir ve her şartta vatanını savunma arzusundadır. Hatta nişanlısı Rea'nın, vatani kurtulsun diye zengin fabrikatörle evlenmesi için çabalayacak kadar vatanseverdir:

“Ben bir vatanseverim. Baba evimi ziyarete geldim”(S.45).

“Anlıyorum. Cepheden geliyorsunuz, mert bir insansınız. Vatan için kanınızı döktünüz”(S.46).

“Askerler insandır, insanlar dövülebilir. Daha çok insan var burada, kadınlar, esirler, ihtiyaçlar, sakatlar, çocuklar, nazırlar. Git, bir bıçak bul”(S.51).

“Vatanını kurtarabilecek olanı sevmelisin”(S.55).

Aynı Aemilian gibi nişanlısı Rea da bu anlayışa sahiptir. O da vatani için her şeyi yapmaya hazırdır:

“Onunla evleneceğim, baba. Vatanımı kurtarmama engel olamazsın”(S.59).

“Roma tehlikede, baba...Beni en düşündüren şey Roma”(S.70).

“Vatanı kurtarmak için başka çaremiz yok”(S.70).

“Vatana hizmet için onu terketmeye hazırım...Vatan her şeyden önce gelir”(S.71).

Dürrenmatt'ın çizdiği farklı vatansever tiplerinden bu kavramın gerçek karşılığını Aemilian ve Rea'da gördük. Fakat Julia ve Romulus'ta bu kavram farklı bir anlam kazanır. Julia, göstermelik bir vatanseverdir. Çünkü Romulus'la imparatoriçe olmak ve bu gücün kendisine sağladığı nimetlerden yararlanmak için evlenmiştir. Julia'nın 66.sayfada söylediği: *“Pekala. Niçin hakikati söylemeyeyim? Niçin birbirimize karşı dürüst olmayalım. Evet, ben muhteris bir insanım. Benim için imparatorluktan başka bir şey yok...”*(S.66). Bu cümleden Julia'nın yukarıda değindiğimiz amacı ispatlanmaktadır. Julia'nın Roma'yı terk ederken söylediği: *“Ben vatanımı sevdiğim için Sicilya'ya gidiyorum”*(S.66) ifadesi gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü eğer gerçekten vatansever olsaydı, 20 yıl boyunca Romulus'un pasifliğinin farkında olup bu duruma seyirci kalmazdı. Romulus'un ülkeyi yönetmekten çok, lüzumsuz işlerle, tavuklarla ilgilendiğini bildiği halde ses çıkarmayı; kendi çıkarlarının vatanın çıkarlarından üstün olduğunu gösterir. Julia'nın Sicilya'ya giderken imparatorluk eşyalarını da yanında götürmesi, onun için vatanın değil maddiyatın önemli olduğunu göstergesidir (S.62). Halkının yanında halkıyla birlikte Germanlara direnmektense, kendi rahatlığı ve güveni için Sicilya'ya kaçmayı seçmiştir. Dürrenmatt bu tipliklemeyle ve anlayışla vatansever geçinen ve etrafındakileri buna inandıran, onların güvenini kendi çıkarları için kullanan bencil, çıkarıcı ve sahte vatanseverleri eleştirmektedir.

Vatanseverlik kavramının özelliklerini göstermeyen diğer karakter Romulus'tur. Romulus, bir kral olarak vatanını koruyan baş kişi olması gerekirken, onun kurtuluşuna engel olup, yıkılışını hızlandırma isteğindedir. Ancak Romulus'un Julia'dan farkı vardır. O, Julia gibi sahte vatanseverlik örneği göstermez, aksine insanlık uğruna vatansever olmadığını açıkça belli etmekten çekinmez:

“İmparator bu evlenmeye razı değildir...Kızım, imparatorun iradesine boyun eğecektir. İmparator da devletini ateşe atarken, parçalanması gerekeni yere fırlatırken, ve ölümün malı olanı ezerken, ne yaptığını gayet iyi bilmektedir”(S.59-60).

“İnsan vatanını dünyadaki her şeyden çok sevmemeli mi?...Hayır, insan onu bir insanı sevdiğinden daha az sevmeli...”(S.71).

“Bir devlet cinayet işlemeye hazırlanırken, kendine daima vatan adını takar”(S.72)

Görüldüğü gibi, Dürrenmatt'ın eserinde yer verdiği ve farklı anlamlar katarak okura bir eleştiriyi yansıtmak istediği kavramlardan biri vatanseverlik kavramı olmuştur. Bu amaçla

kullanılmış kavramlara başka örnek güven/sadakat bağlamında, kralın saraydaki yakın çevresi ile ilgilidir. Yani bakanları, komutanları, askerleri vs. Bu kişiler normalde bir kralın en sadık adamları olup, onun adeta sağ kolu niteliğinde olmaları gerekir. Kral onlardan destek alarak, onların yardımıyla gücüne güç katmalıdır. Ancak burada yaratılan imaj, yine bu anlamın zıttı durumundadır. Çünkü bu kişiler kralı kötü gününde arkasından vurmaya çalışan kişiler konumundadır. Dürrenmatt da bu gerçeği Romulus'un ağzından şu cümlelerle dile getirir:

“Ben sizin kudretinize dayanmıyordum sizin yardımınızla dünyayı fethetmiş olsaydım, böyle konuşmaya hakkınız olurdu...Siz ışığında oynaşan kelebeklerden, kaybolduğum zaman yok olacak gölgelerden başka bir şey değilsiniz...”(S.79).

Ancak kralın hizmetkarları olan Pyramus ve Achilles, eserde görevlerinin tam karşılığını veren bir görüntü çizerler. Yani tam anlamıyla “uşak”tırlar ve “sadakat” örneği gösterirler:

“Altmış senedir onbir imparator devrinde Roma'ya hizmet ettik...”(S.84).

“...Daima mükemmel bir uşak oldum”(S.84).

“Biz her bakımdan imparatorluğun yegane sağlam sütunları idik”(S.84).

“Majesteye tam yirmi senedir hizmet ediyoruz”(S.88).

İsim-kişilik ilişkisi bağlamında Büyük Romulus eserindeki dikkat çeken özellikleri örneklersek; “Odoaker” ismine değinmek gerekir. Odoaker German hükümdarıdır ve yeni kral adayıdır. Halkını zaferden zafere taşıyan ve sürekli gelişmekte olan biridir. Dürrenmatt bu ismi Romulus'un tavuklarından biri için de kullanarak; verimlilik, gelişme, büyüme gibi konularda tabiatla bir uyumluluk sağlamıştır. Çünkü Romulus'un tavuklarından en verimlisinin ismi de Odoaker'dir. Bu tavuk ile German hükümdarı verim bakımından paralellik gösterir:

“...Başka yumurta veren var mı?”

“Odoaker”

“Bak hele”

“Hem de iki tane

“Fevkalade. Peki bu German hükümdarını yenecek Kumandanım Orastes’ten ne haber? Yumurtladı mı bari?”

“Maalesef”(S.14).

“...Adını taşıyan tavuk bir günde üç yumurta verdiği göre, Germanların Hükümdarı Odoaker Pavla’yı zaptetti demektir. Tabiatı böylesine bir Uyuşma yoksa, dünyada da nizam yoktur”(S.22).

5.4. İncelenen Eserlerde Mizah, Hiciv ve İroni’nin İşlevi - Amaçları

Peki incelemiş olduğum üç eserde, eserlerdeki konu farklı da olsa, kullanılan hiciv, mizah ve ironinin konunun akışına ve okura verilen mesajın iletim gücüne ne gibi etkiler yaptığını, nasıl roller üstlendiklerine, eserlere neler kazandırdıklarına bakalım. Önce çalışmamızın başında detaylı olarak tanımladığımız *hiciv*, *mizah* ve *ironi* kavramlarını kısaca bir hatırlamamız yararlı olur.

Buna göre mizah; alay, şaka, gülmece olarak da tabir edilen, içinde hayatın herhangi bir yönüne veya bir insana dair zarif bir nükte, bir şaka, ince bir alay bulunduran; okuyanın gülmesine neden olan edebi bir kavramdır. Bu özellikte yazılan ve daha çok güldürmeyi amaçlayan mizahi eserler, zeka ürünü yapıtlardır. Yaşanılan dünyadaki her şey mizaha konu olabilir. Eğer mizahın dozu aşar, küçümseyici, aşağılayıcı bir hal alırsa *kara mizah*, bizim kullandığımız adıyla *hiciv* olur. Yergi veya taşlama olarak da bildiğimiz bu türde amaç; bir kişiyi, kurum ya da toplumu alay ederek eleştirmek, yermek, aşağılamak ve gülünç duruma düşürmektir. İncelediğimiz eserlerde sık sık karşılaştığımız ve farkına vardığımız gibi bu tarz bir üslup kullanan yazarların asıl amacı; toplumsal hayattaki çarpıklıkları, kötü gidişatı, kurum ve kuruluşlardaki aksaklıkları, yöneticilerin haksızlıklarını, kişilerin hoş gitmeyen ve genel ahlaka aykırı tavır ve davranışlarını eleştirmek ve alaya almaktır. Doğal olarak işin içine alay amacı girince “ironi”yi bu iki kavramdan ayrı düşünmek yanlış olur. Çünkü ironi; bir düşünce veya duyguyu değişik biçimde söyleyerek okurda tam tersi bir anlam uyandırma sanatıdır. Daha açıklayıcı bir ifadeyle ironi, “yaşanan saçmalıkların, karşıtlıkların daha etkili ve vurucu bir şekilde anlaşılmasını sağlamak amacıyla, asıl anlamının gizlenerek bütün bunların doğal bir olaymış gibi anlatılmasıdır”.¹⁹

Bu tanımlamalarda saydığımız özellikleri her üç yazarımızın eserlerinde aynen görmüş ve örneklemiştik. Aziz Nesin ve Carl Zuckmayer bürokrasinin çarpık işleyişi ve bu çarkın içinde birey olmanın zorluğunu; Dürrenmatt da yönetim gücünün kötüye kullanımı gibi

¹⁹ Karataş, Turan. Ansiplopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, 2nci baS. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004, S.238.

konuları öyle bir üslupla donatmışlardır ki, okura güldürücü, iğneleyici, alaycı bir hava yaratılıyor. Ancak bunun böyle olması, yalnızca okuru güldürmeye değil, aynı zamanda en az diğer ciddi eserler kadar düşündürmeye yönlendirme maksadındandır.

Peki bu yöntemi insan ne zaman, kime karşı ve nasıl kullanır? Ya hoş vakit geçirip gülmek için, ya kıssadan hisse çıkarmak için, ya karşısındakini kırmadan ona dolaylı hatırlatmalarda bulunmak için, ya da “kendinden güçlü olana/zorbaya karşı” doğrudan söylemeye cesaret edemediği şeyi bu ögeler vasıtasıyla dolaylı yollardan söylemek için. Yani mizah, hiciv ve ironi ögeleri, aynı bizim üç eserimizde olduğu gibi, “*güçsüz ama haklı*” olanın “*güçlüyle*” dolaylı mücadelesi, eleştirisi için bir araçtır. Eserlerimizdeki örnekler de zaten bu saydıklarımızı göstermiyor muydu? Mesela Romulus, imparatorluğunun ve kendinden önceki imparatorların geçmişinden duyduğu rahatsızlık nedeniyle imparatorluğunun varlığından şüphe duyup, insanlık için onun yok oluşunu istemesi 20 yıllık gizli bir planla gerçekleşebiliyor. Romulus bu amacını kral olduğunda, en başından tüm yetkisini kullanarak “bizim devletimizin varlığından şüpheliyim, şimdiye değin şu kötülükleri yaptı, şu adaletsizliklere yol açtı, gelin şimdi bu devleti yıkıyoruz” diyemez. Eğer böyle yapsa, mevcut sistem onu kendi içinde yer ve Romulus yalnızca düşündüğüyle kalırdı. Ancak o ne yaptı? Rahatsızlığını ve düşüncesini 20 yıllık krallığında hiçbir şey yapmadan, dolaylı yönden gerçekleştirmiş oldu. Başlangıçta açıkça söylemeye ve uygulamaya cesaret edemediği düşüncelerini, önceki bölümlerde örneklerle gösterdiğimiz gibi dolaylı yollardan belli etmiştir. Aynı şekilde Yaşar, çarpıklıklar ve aksaklıklar içinde işleyen bir bürokrasiden duyduğu rahatsızlığını doğrudan söylemez.

Mizah, hiciv, ironi ögelerini kullanarak o kurum ve kuruluşlara dolaylı yollardan göndermeler yapar. Çünkü biliyor ki; eğer bu kurumlara ve devlete yönelik eleştirisini doğrudan dile getirirse ya hapse atılacaktır, ya da şiddet görecektir. Ama o aynı eleştirilerini işte bu yöntemlerle dile getiriyor. Sövilmesi gerekene doğrudan sövmeyip, gizleyici ve koruyucu unsurlar kullanarak aynı işlevi yapıyor:

“<<Felek gözün kör olsun!>>...Feleğin gözü kör olsun ağbiler. Ulan felek, yaktın bizi! Ulan felek, olmaz ol! Namussuz felek, sürüm sürüm sürün de bizden bin beter ol!...”(S.394).

Burada felek, metaforik gizleyici ve koruyucu rol üstlenir.

İşte bu yöntemin işlevliği ve kullanım amacı bu alanda da kendini gösteriyor. Öyle durumlar vardır ki insanlar eleştirilerini veya rahatsızlık duydukları konuları doğrudan söyleme imkanına sahip olmayabilirler. Bunu birçok durum etkileyebilir. Bulunulan ortam, kurallar, yasaklar, baskı vs. işte böyle durumlarda silahla, zorla, tartışmayla veya başka herhangi bir araçla dahi ifade edemeyeceğimiz şeyleri dolaylı yoldan anlatmamızı sağlayan bu yöntem bizi sonuca götürür. Zaten aşağıdaki alıntıda bu zorunluluk ve yöntemle ilgili açıklayıcı bir ifade görmekteyiz:

*“Dünyadaki büyük mizahçı ve yergiciler(Aristophanes, Samosatalı Lukinaos, Nasrettin Hoca, Moliere, Swift, Çehov, Şarlo) hep halk mizahı yolunu seçmişler; zorba iktidarlara silah yoluyla devirmek olanakları bulunmadığı için onları silah yerine mizahla çürütüp yıkmaya yoluna başvurmuşlardır. Aziz Nesini’in yaptığı budur”.*²⁰

Eserde bu tanımlamaya uyan örnekleri önceki bölümlerimizde detaylarıyla vermiştik. Mizah, hiciv, ironi öğelerinin niye kullanıldığını burada da görüyoruz. Aynı paralellikte “Köpenick’li Yüzbaşı”ndaki duruma da baktığımızda; yazarın bizlere belirtmek istediği eleştiri, körü körüne boyun eğilen, sırmalı apoletler, göz kamaştıran madalyalarla parlatılmış militarizme, aksaklıklarla dolu bürokrasi çarkına ve “devlet için insan” temelleri üzerine kurulu bir düzene yönelik eleştiridir. Bu eleştiri için Voigt doğrudan, daha en başından “bu sistem bozuktur, militarizm dışında bir şeye değer verilmiyor, devlet birey için çalışacağına, birey devletin kölesi olmuş, bireyin yaşama hakkı elinden alınıyor” gibi şikayetlerini doğrudan dile getirmez, ama ilgili kurum ve kuruluşlara yönelik bu düşüncelerini dolaylı yollarla belli eder. Doğrudan aksaklıkları söylemektense, bu çarpık çarkla kendi yöntemleriyle mücadele edip, onu kendi silahıyla vurma yolunu seçer. Sahte yüzbaşı üniforması ile dikkatleri çekerek gerçeğin görülmesini sağlar:

“Biliyor musunuz müdür bey, başka şeye lüzum yok, üniforma her şeyi kendiliğinden hallediyor”(S.242-243).

“Afedersiniz, müdür bey, bir ricam var”

“Buyrun, sadece emredin!”(S.245).

²⁰ Kudret, Cevdet: Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman, Cilt 3, İstanbul: 1945, S.314.

Çalışmam boyunca rahatlıkla kavrama fırsatı bulduğum ve savunabileceğim görüşlerden bir tanesi de yazarların mizah, hiciv ve ironiyi kullanmalarındaki amaçlarının kişisel eleştiri veya rahatsızlık değil, tam aksine toplumsal bir çıkar ve gelişim uğrunadır. Bu görüşümü şu iki alıntıyla desteklemem mümkündür: “Aziz Nesin’in toplumda haksızlık, zulüm, ahlaksızlık gibi sosyal-siyasi kötülükleri kınayan alay ve mizah konuları, herhalde yazarlığının övülmeye değer unsurlarıdır” (Ahmet Kabaklı, 361).²¹ Kabaklı’nın bu ifadesi, yazarın kullandığı yöntemin amacına ışık tutar. Benzer şekilde açıklama “Zuckmayer toplumsal ilerlemenin bütün güçlüklerle rağmen desteklenmesi gerektiğine ama bunun başka metodlarla mümkün olduğuna inanır. İnsana etkili hitap tarzı, semboller, mecazlar ve örnek figürlerle mümkün olabilecektir” (Kabaklı, 363). İfadesinde de bu konudaki yorumlarımızla aynı anlam ortaya çıkmaktadır.

Mizahın işlevi ve önemi ile ilgili, düşüncelerimizi destekler nitelikte ve açıklayıcı role sahip bir diğer ifade ise Ahmet Kabaklı’ya aittir:

“Mizah, aynı zamanda sosyal bir ihtiyaçtır. Hayatın sert çehresini yumuşatmak suretiyle, dünyanın pembe görünmesini sağlar. Çevrelerinde gülünecek söz ve yazılar bulup avunmak, halkları daha hoşgörülü daha medeni bir hale getirir. Demokratik, hür cemiyette mizah açık ve tehlikesiz bir şekilde geliştiği için halkın öfke ve sıkıntılarını dağıtan emniyet sübabı gibi olur. Baskı altında ezilen hürriyetsiz veya düşman işgaline ülkelerde ise mizahın en zehirli kolu olan hiciv alır yürür. Nitekim hürriyetleri yok ederek korkunç zulümlerini yürüten eski krallıklar ile komünist-faşist totaliter idarelerde ezilen milletler, devletin büyük kuvvetlerine karşı koymak, isyan etmek gücünde olmadıkları için, diktatörleri, onun imtiyazlı adamlarını, gözde partilileri ve bürokratları küçük düşürme vasıtası olarak mizahı kullanırlar. Böyle ülkelerde doğru yanlış söylentiler ve yakıştırmalarla beslenen bu hiciv, sonunda isyan ve ihtilallere bile meydan açar. İnsan zekasının hakkı olan mizah, yasaklarla önlenemez; aksine daha keskinleşir. Susacağı yerde daha aşırı ve bağırğan olur; halka da tesir ederek daha çok benimsenir ve yayılır...Görülüyor ki mizah ve gülüş, insanların son gücü, son direnişidir...Açık tenkid yapılamayan toplulukta bir savunma silahı gibi en çok mizaha başvurulur. Çok defa sonuç da alınır. Çünkü diktanın, zulmün kötü zamanlarında halkın mizahçı temsilcileri hep o zulmü yıkmak için zeka inceliğiyle çalışırlar.”²²

²¹ Kabaklı, Ahmet: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları Büyük Eserler Dizisi, 5 nci cilt. İstanbul: 2004, S.361.

²² Kabaklı, Ahmet: Türk Edebiyatı, Cilt 1, 3 ncü baS. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1973 S. 174.

SONUÇ

Türk, Alman ve İsviçre Edebiyatları'ndan seçmiş olduğum üç eserin (Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz, Köpenick'li Yüzbaşı ve Büyük Romulus) mizah, hiciv ve ironi unsurlarının incelenip kıyaslanması yöntemine dayanan bu tezimde sırasıyla 5 ana başlıktan oluşan bir yöntem izledim. Çalışmam, tezimde analiz etmiş olduğum eserlerdeki çıkış noktası olan kavramların tanıtımı ve genel bilgiler ile başladım. Daha sonra sırasıyla eserleri ve yazarları tanıttım, tezimin asıl ağırlık noktasını oluşturan kıyaslamaları ve tespitlerimi örneklediğim 3. ve 4. bölümler yer alır. Tüm bu aşamalar sonrasında son bölüm olan 5. başlıkta araştırmam boyunca örnekleyip analiz ettiğim eserlerde mizah, hiciv ve ironi unsurlarının işlev ve kullanım amacına yönelik düşünce ve tespitlerime yer verdim.

Çalışmamız boyunca verilen örneklerden varmak istediğimiz sonuç; üç yazarımızın da mizah, hiciv ve ironiye dayalı anlatım tarzlarıyla hedeflediklerinin ne olduğunu göstermekti. Kavramlara, ifadelere farklı kullanımlarla veya farklı söyleyiş şekilleriyle olduğunun dışında yeni anlamlar yükleyerek, okura belli konulardaki eleştirileri yansıtmayı ve onları düşünmeye teşvik edici bu yöntem Aziz Nesin, Carl Zuckmayer ve Friedrich Dürrenmatt'da açıkça kendini gösteriyor. Yazarların bu yöntemi, başlarından geçenlere, yaşadıklarına veya yaşanabileceklere dikkat çekmek ve olası alternatifleri çağrıştırmak, aksaklıkların farkına varıp sesini duyurabilmek ve daha yaşanılabilir bir toplumun oluşabilmesini sağlamak için yaptıkları bir gerçektir. Bir önceki bölümde bu görüşümü destekleyen alıntılarda ifade edildiği gibi bireysel menfaat veya kişisel rahatsızlık söz konusu değildir.

Eserlerin yazıldığı ve okura sunulduğu yıllarda-Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz:1977, Köpenick'li Yüzbaşı:1931 ve Büyük Romulus:1980- dolaylı yollardan eleştiriye sağlayan bu yöntem hiç kuşkusuz ki gerekli ve geçerli olan bir yöntemdi. O dönemin şartlarının getirdiği bir gerekliliktir bu.

Mizah, hiciv ve ironinin doğru kullanılırsa en güçlü silahtan bile daha etkili sonuçlar ve anlamlar yaratabileceğini gerçeğinden ötürü, incelediğimiz bu üç eser tarzında daha pek çok eser ortaya çıkmıştır. Peki bu yöntem acaba günümüz için de geçerli midir? Yine aynı amaçlarla mı hiciv, mizah, ironi öğelerine yer veriyoruz? Her ne kadar eserlerdeki olaylara benzer durumlara, özellikle Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz'daki durumlara, günümüzde de rastlamaktaysak da; bu konularda duyduğumuz rahatsızlıkları, eleştirileri eskiye nazaran rahatlıkla dile getirebiliyoruz. Benzer olaylar günümüzde de geçerli dedik. Evet, hangimizin

başına, gittiği bir devlet dairesinde Yaşar'ın başına gelenlere benzer durumlar gelmedi? Hangimiz bu eseri okurken, kahramanın yerine kendimizi koyduğumuz durumlar olmadı?

Hangimiz “aynı Yaşar Yaşamazlık olay” diye kendi kendimize söylenmedik bir resmi dairede? Tüm bunlar hayatın gerçekleridir. Geçmişte olmuş, yeni olmuş fark etmez. Bir şekilde bu olaylar insanların hayatında çeşitli yollarla karşısına çıkabiliyor. İster istemez böyle durumlarla karşılaşınca hem şaşkınlığımızı gizleyemiyoruz, hem de ağlanacak halimize gülüp geçiyoruz. Aynı incelediğimiz eserlerdeki gibi, bizlerin çaresizce gülmesine sebep olan bu tür örnekler aynı zamanda da bizleri düşündürüyor. Aslında hepimiz, benzer olayların her birini şu veya bu şekilde, kahramanları farklı da olsa, yaşıyoruz. Duyduğumda hemen dikkatimi çeken ve Aziz Nesin'in eserini hatırlatan bir olayda, Ali Polat isimli bir vatandaşın başından geçen gülünç bir olayı örnek olarak vermek istiyorum: Adana'da yaşayan Ali Polat'ın nüfus kağıdında doğum yeri olarak Uşak yazar. Ali'ni babası çiftçidir ve okuma yazma bilmez, anne de öyledir. Çiftçilik yapan babası, Tunceli'nin Mazgirt ilçesine bağlı köyde yaşamıştır. Ömründe “Uşak” ilini hiç görmemiştir. Gittiği en uzak yer Elazığ'dır. Askerliğini de Sarıkamış'ta yapmıştır. Peki bu durumda Ali Polat'ın doğum yeri nasıl Uşak olabilir? Ali Polat bir iş yeri açar, soruşturması için Uşaktan bilgi istenir. İşlemler çok hızlı şekilde hal olur. Yetkili, Uşak'ta Ali Polat'ın çok iyi akrabalarının olduğunu ve işlemlerin o nedenle hızlı hal olduğunu söyler. Ancak Ali onları tanımamaktadır! Vatandaşın başına gelebilecek gülünçlüklerden yalnızca bir örnekti bu. Henüz bu tezimi yazma aşamasında geçirdiğim bir rahatsızlık nedeniyle Aydın Devlet Hastanesi'nde yaşadıklarım bana “tam Aziz Nesin'lik olay” dedirtmeye yetti.(Bu sözün aklıma gelmiş olması bile, incelediğim konu ve yazarların geçerliliğini bana göstermiş oldu). Bir devlet kuruluşu olması nedeniyle hastanede oluşabilecek yoğun hasta trafiğini bir nebze azaltmak için, mesai saatinden saatler öncesinde yerimi aldığım doktor kuyruğunda, diğer vatandaşlar gibi elimdeki fişte yazan sıra numaramı beklemeye koyuldum. Bizler hastalar olarak yerimizi almıştık, artık bize bakacak olan doktorları beklemeye başladık. Hastane kuralları gereği 09:00'da mesaiye başlaması gereken doktor, yaklaşık 1.5 saatlik bir rötarla odasına teşrif etti. Bu bile, saatlerdir muayene için bekleyen hastalar için sevindirici etki yaratmıştı. Ancak dakikalar geçiyor ve hala tek bir hasta dahi odaya alınmıyordu. Doğal olarak bu durumdan rahatsızlık duyan vatandaşlar olarak bizde mırıldanmalar başladı. Aramızdan cesaretli bir sözcü seçilerek doktorun kapısı tıklatıldı. Ancak içerideki manzara bizleri hayli şaşırtmıştı. Doktor ve hemşireler meyve tabaklarını, soğuk içeceklerini hazırlamış, bir güzel yorucu geçecek işlerine adapte olmaya çalışıyorlardı. Zaten olması gerekenden çok geç başlayan hasta kabulleri kısa bir süre sonra da öğle paydosu engelene takılmış ve netice olarak ben dahil bir çok hastanın işi ertesi güne kalmıştı. Bu

kurumdaki aksaklıktan duyduğumuz şikayeti belirtmek için, eserlerimizdeki gibi dolaylı yolları denemek zorunda kalmamıştık. Ne de olsa demokratik ve herkesin düşüncesini rahatlıkla ifade edebileceği bir toplumda yaşıyorduk. Başhekimliğe bizzat yaptığım şikayet neticesinde aldığım cevap, kurumdaki işleyişin aslında hala değişmediğini gösteriyordu: “keşke daha fazla şikayet olsa da hastanemize eksik olan doktorları gönderseler! Tek bir kardiyolog doğal olarak çok yoruluyor ve dinlenme gereği duyuyor. Hoş karşılayalım!” o gün, muayene sırası bana gelecek diye beklerken gördüğüm manzaralar, hemşirelerin bizlerden çok üstün kişilermiş gibi bizlerle kaba ve saygısız konuşmaları, adeta onlar bizim için değil de bizler onlar için çalışıyormuşuz gibi izlenim yaratmaları bana Yaşar’ın vergi dairesindeyken yaşadıklarını ve söylediklerini bir bir hatırlattı. Benzer durumlara daha bir çok resmi kurumda şahit oldum. Ancak hepsinde de rahatsızlık duyduğum ve vatandaşın da değişmesini istediği şeyleri, dolambaçlı yollara başvurmadan yetkili kimselere dile getirme imkanı buldum. İstenilen sonuç alınır mı alınmaz mı bilmek güç, ama en azından bir gerçek var ki; günümüzde bu tür konuları, bürokrasiye, işleyişe, haksızlığa vs. yönelik eleştirilerimizi geçmişe nazaran doğrudan da yapabilmekteyiz. Ve bu eserlerde geçen tarzdaki ironik olaylara hayatımızın her anında rastlamak kaçınılmaz bir durumdur. Ben yukarıda verdiğim başıma gelmiş bir örneği 2005 yılında yaşadım. Aradan askerliğimi tamamlayıp geldikten sonra yaklaşık 1 seneye yakın bir süre geçmesine rağmen özellikle Aziz Nesin’in eserinde gördüğümüz bürokratik gülünçlüklerin aynı hızda hala devam ettiğini yine gördüm. Maalesef de bu tür olayların bu şekilde devam edeceğine inanmış bulunuyorum. Nedenini sorarsanız; askerden geldikten sonra yeni kiralamış olduğum dairenin su aboneliğini üzerime almak için gittiğim BUSKİ’de başıma gelenleri söylemek yanlış olmaz. Bir aboneliği almak için 2 iş gününü harcamış olmam bana acaba daha önemli işler için neler olabileceğini kara kara düşünmeme yetti arttı. Şöyle ki; BUSKİ’ye uğradığım ilk gün bana gerekli evrakların ne olduğunu anlatmaları ve bunları tamamlamam için beni oradan oraya yollamaları epey vaktimi aldı. Evrakları tamamladığımda ise saat 16:05’ti ve veznelerin kapanmış olduğunu öğrendim. Dolayısıyla işlemler ertesi güne kaldı. Ertesi gün ise başıma gelenler daha komikti. Güya tüm evraklarım tamdı! Ancak aboneliği açtırmak istediğim adresi duyduklarında bu bölgeye başka bir dairenin baktığını ve o daireye uğramam gerektiğini söylediler. 108 nolu daireden bana önce bir dilekçe yazmam istendi. O dilekçeyi yazıp birer kimlik ve kira kontratı fotokopilerini başka bir daireye teslim etmem istendi. O dairenin de fotokopisi arızalı olduğundan beni yan binadan başka bir odaya yönlendirdiler. Koşuşturma içerisinde bu evrakları da tamamlayıp tekrar evrak teslimatına gittiğimde beni önce 107 nolu odada bir işleme yolladılar. Oradaki görevli elimdeki adresi görünce beni bir kez daha başka bir odaya

207 ye yolladı. Oradan aldığım bir bilgisayar çıktısını tekrar alt katta 108 nolu odaya iletmem söylendi. Bu süreç daha sayısını hatırlayamadığım birkaç tekrarla devam etti. Ve o arada fark ettim ki aslında hep dönüp dolaşp aynı odalara girip çıkıyorum ve hepsi beni birbirine paslıyor! Sonunda dayanamayarak görevliye beni hep aynı odalara yolladıklarını ve dönüp dolaşp yine aynı yere geldiğimizi söyledim. Tam beni yine başka bir odaya yollayacakları sırada durumdan rahatsızlık duyduğumu fark eden, o dairenin üst düzey bir görevlisi beni yanına çağırarak elimdeki evrakları inceledi ve her şeyin eksiksiz olduğunu; neden hala benim işimi halledemediklerini dairedeki diğer görevlilere sordu. Onlardan gelen cevap, abonelik almak istediğim adresin abonelik işlemlerinin farklı bir şirket tarafından yürütüldüğü için karışıklık olduğuydu. Oysa o üst düzey görevli kişi elimdeki evraklara birer imzasını atarak beni gerekli depozitoyu yatırmam için vezneye yolladı ve ödemeyi yaptıktan sonra işimin bittiğini söyledi. Yani aslında tüm katları ve odaları dolaşp, o daireden bu daireye evrak yetiştirmenin gerçekten de gerekli olmadığını ve bu sisteme bir düzen getirilse her şeyin daha basit ve hızlı olacağını oradaki görevliler de kabul ettiler. Ben de onların kendi sistemlerini eleştirip duruma gülmelerini izledikten sonra nihayet oradan ayrılabilirdim. Peki, ya durumdan rahatsızlık duyup sesimi yükseltmeseydim ve birileri bu komik bürokrasiyi geçici bir şekilde de olsa sonlandırmasaydı acaba daha ne kadar o dairelerde dolaşp ve bir mesai saatinin daha bittiğini öğreniyor olacaktım?? Aziz Nesin'den Yaşar Ne Yaşar Ne Yaşamaz adlı eseri okuyan her vatandaşın başına bu tür olaylar geldikçe “tam Aziz Nesinlik olay” dediklerine eminim. Aynı benim de demek zorunda kaldığım gibi. O yüzden ben bu eserin bir okuyucusu olarak kendim için iyi bir şey yaptığımı ve bir şeyler kazandığımı eminim. Umarım herkes hataların ve doğru gitmeyen bir şeylerin farkına benim gibi varır ve her şey bizler için daha kolay olmuş olur. Günümüzde rahatsızlıklarımızı dile getirmek için incelediğimiz eserlerde olduğu gibi mizahi, hicivsel veya ironik bir anlatıma başvurma zorunluluğumuz bulunmuyor. Artık bu ögeler daha çok hoş vakit geçirmek, karşımızdakini (arkadaş, sevgili, eş, ana, baba vs.) kırmadan, ona dolaylı hatırlatmalarda bulunmak için kullanılmaktayız. Mizah, hiciv, ironi ögeleri özellikle de spor ve politika hayatının vazgeçilmez ögeleri konumuna gelmiştir. Fakat, eleştirilerimizi artık doğrudan yapabiliyoruz derken; söz konusu ögelerin, günümüz şartlarında eleştiri işlevini yitirdiği anlamına gelmez. Evet, kendimle ilgili bir olaydan örnek verirken de, hastanedeki işleyişi doğrudan eleştirebildiğimi belirtmiştim. Bunun gibi benzer durumlar çok vardır. Verdiğim bu örneklerdeki gibi durumu sadeleştirdiğimizde hiciv, mizah ve ironinin kullanımı zayıflamış gibi görünüyor. Ancak, bazen öyle durumlar ve şartlar karşımıza çıkıyor ki; toplumun belirli kesimlerince veya kurumlarca mutlak doğru ve dokunulmaz sayılan, doğrudan eleştirinin işe yaramadığı durumlara rastlanıldığı oluyor. Ne

mi bu durumlar? Her gün haberlerde dinlediğimiz, gazetelerde okuduğumuz, farklı farklı yorumlar yaptığımız İMF, Kıbrıs sorunu, AB'ye uyum süreci, Irak'ın içinde bulunduğu durum gibi uluslararası konular ile resmi nikahlı evlilik veya nikahsız beraberlikler, evlilik dışı çocuk sahibi olmak, maçlardan sonra kutlamalarda veya düğünlerde hala silah sıkan sıradan vatandaşlar ve milletvekilleri, direksiyonda alkollü yakalanan amirler, memurlar, doktorlar; başbakanın Ankara ve Diyarbakır'daki konuşmalarında söylediklerine kendisinin ne denli inanıp uygulayacağı, muhaliflerin konuyu nasıl suiistimal ettikleri, dini boyutta yapılan yaşam biçimi açıklamaları ve mutlak dokunulmazlık; Saidi Nursi veya Fetullah hoca efendinin söylediklerine aykırı bir şey söyleyememe ve ona mutlak itaat, hac-oruç-namaz uygulamalarındaki “önce her türlü “şey” yapılabilir, sonra bu dini vasıtalarla yapılanlar kutsallaştırılır” gibi bazen kişilerce, bazen kurumlarca, bazen de toplumun belirli kesimlerince mutlak doğru ve dokunulmaz sayılan durumlarda hiciv, mizah ve ironinin, biçim ve yöntemini değiştirerek de olsa, varlığını sürdüreceği bir gerçektir.

Bu kısımda verdiğim örnekler daha çok Aziz Nesin'in ele aldığı çarpıklığı gösteren örneklerdir. Çünkü maalesef ülkemizle ilgili görmezden gelinemeyecek kadar göze batan ve bürokrasinin her kademesinde her an karşımıza çıkan gerçeklerdir bunlar. Aziz Nesin'in eseri ülkemizdeki bürokrasinin işleyişinin bir aynası olduğu kadar; diğer iki eser de günümüz dünyasının gerçekleri konusunda anlamlar içermektedir. Köpenick'li Yüzbaşı'nda görmüş olduğumuz militarizm, askeriye, askeri üniforma ve bunların halk üzerindeki gücünü, etkisini, yaptırımını farklı durumlarda da olsa halen görmekteyiz. Üstelik bu yaptırım ve baskı uluslar arası çerçeveyi kapsar haldedir. Örneğin her gün gazetelerde okuyup haberlerde duyduğumuz, Afrika'daki BM askerlerinin halka karşı olumsuz tutumları (savunmasız ve çaresiz kadınlara taciz ve tecavüz), yine bir başka ülkedeki askeri yaptırım konusunda ABD askerlerinin Irak topraklarındaki tutumları ve tabi ki Filistin'deki İsrail askerlerinin benzer davranışları uluslar arası militarizme eleştirel bakmamızı sağlayan güncel örneklerdir. Aynen Zuckmayer'in eserinde üniformanın üstünlüğü ve toplum üzerinde yaratılan baskılı ve huzursuz ortamla bağdaştırabileceğimiz durumlar gibi.

Dürrenmatt'ın eserinde bir imparatorluğun yönetimi ve yaptıklarıyla, geçmişteki hatalarıyla utanç duyup kendisiyle hesaplaşan ve bir imparatorluğun çöküşünü hazırlayan Romulus'un hak, adalet, barış, güç gibi kavramlarına değiniliyordu. Günümüzde de uluslar arası platformda Romulus'un yaptığı vicdani hesaplaşmayı ve yüzleşmeyi hak eden bir çok ülke yer almaktadır. Ancak Romulus'un gösterdiği cesarete ve hesaplaşma arzusuna günümüzde ne derece yanaştıklarını biliyoruz. Bu vicdani hesaplaşmayı ve dünyaya bir bedel ödemeyi en çok hak eden ülkeler şüphesiz tüm dünyanın tepkisini çeken A.B.D; gücü

sayesinde tüm dünyaya hükmetmeyi amaç edinmiş ancak kendisiyle yüzleşme cesareti olmayan bir ülke. Zamanında aynen ABD gibi bir diğer güç olup haksız şekilde gücü elde tutmayı arzulayan ve sonunda kendi sonunu hazırlayıp parçalanan S.S.C.B. Yine halkına ve dünyaya eziyet vermiş olan ve aynı çıkarlar uğruna yanlışlar yapmış olan Saddam yönetimindeki Irak'ın son hali, ve benzer bir sonla yani kanlı bir devrimle parçalanan Yugoslavya. İşte bu ülkeler günümüz uluslar arası platformunda yaptıklarıyla ve kararlarıyla yargılanmayı hak edip, kendileriyle hesaplaşması gereken ülkelerdir. Ancak hiçbiri bu hesaplaşmaya yanaşamamışlardır.

Bu sıraladıklarımıza olumlu bir örnek verecek olursak, kendisiyle hesaplamayı kısmen başarmış ülke olarak belki Çekoslovakya'yı belirtmek gerekir. Halkın kendi istemiyle barışçı bir yöntemle, halk oylaması ile iki ayrı bağımsız devlet ve iki iyi komşu olmuşlardır. Bu şekilde kendi içlerinde hesaplaşmalarını yapmış ve bir nevi vicdani huzura ulaşmışlardır. İşte burada saydığım durumlar da Büyük Romulus'un günümüze yansımaları ve izlerine örneklerdir. Yani bu eserlerin geçerliliğini günümüzde görebiliyoruz.

Sonuç olarak, bu bölümde üç eserdeki anlatım tekniği, bu tekniğin kullanılış amacı ve amaca götürmedeki yeterliliği ele alınıp örneklemelerle açıklandı. Benim yaptığım incelemeler sonucu söyleyebileceğim; gerek Aziz Nesin, gerek Carl Zuckmayer, gerekse Friedrich Dürrenmatt, söz konusu eserlerinde ele aldıkları konu ve konuyla okura vermek istedikleri bakımından kullandıkları yöntem ile gayet başarılı sonuca varmışlardır. Yani anlatımda “ne?” sorusunun yanında “nasıl?” sorusu da büyük önem kazanmaktadır. En azından bir okur olarak benim üzerimde bu etkiyi yarattılar ve olayları karşılaştırmalı olarak düşünmeme neden oldular. Mizah, hiciv ve ironinin de hayatın her türlü gerçeğini eğlenceli bir yönden görmek, olabildiğince kırgınlıklara meydan vermeden, ama gerçeklere biraz da abartıyla dikkat çekerek sunmalarıyla gerekli olduklarını düşünüyorum.

KAYNAKLAR

Buddecke, Wolfram/Fuhrman, Helmut. **Das deutschsprachige Drama seit 1945: Schweiz, Bundesrepublik Österreich, DDR Kommentar zu einer Epoche.** Winkler, München, 1981.

Bülbül, Şehriban. **“Dürrenmatt’ın Romulus Der Grosse ve Achterloo Adlı Eserlerinde Politik Sorumluluk Olarak İhanet”.** Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Diller Eğitimi Alman Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: 1995.

Deutsch Leistungskurs. **Carl Zuckmayer Der Hauptmann von Köpenick Referat.**
<http://www.gymueb.fn.bw.schule.de/mhamann/hauptmann1.htm> 16/08/2006
(Çevrimiçi).

Durukafa, Gönül. **İronie Bei Friedrich Dürrenmatt Dargestellt Am Drama “Romulus Der Grosse”.** Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Alman Dili ve Edebiyatı Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 1989.

Dürrenmatt, Friedrich. **Kritiken und Zeichnungen.** Cilt 25, Zürich, 1980.

Habicht, Werner, Lange, Wolf-Dieter und der Brockhaus-Redaktion.
Der Literatur Brockhaus. 3 ncü bas. Mannheim: F.A. Brockhaus, 1988.

Hartmann, Alexander. **Friedrich Dürrenmat, Biographie und Stationen seines Werkes.**
<http://www.alex-hartmann.net/duerrenmatt/bio.html> 21/06/2005 (Çevrimiçi).

Kabaklı, Ahmet. **Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları Büyük Eserler Dizisi.** 5 nci cilt. İstanbul: 2004.

Kabaklı, Ahmet. **Türk Edebiyatı.** Cilt 1, 3 ncü bas. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1973.

- Karataş, Turan. **Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü**. 2 nci bas. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Kierkegaard, Sören. **Über den Begriff Ironie**. Düsseldorf, 1961.
- Knapp, Gerhard. **Friedrich Dürrenmatt Romulus der Grosse**. Suhrkamp Verlag, Frankfurt, 1985.
- Knapp. **Friedrich Dürrenmatt**. Metzler, Stuttgart, 1980.
- Kudret, Cevdet. **Türk Edebiyatında Hikaye ve Roman**. Cilt 3, İstanbul: 1945.
- Nesin, Aziz. **Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı - Düzyazı -**, 1973.
- Özkırımlı, Atilla. **Türk Edebiyatı Ansiklopedisi**. 3 ncü cilt. İstanbul: Cem Yayınevi, 1987.
- Parapluie. Elektronische Zeitschrift für Kulturen–Künste-Literaturen. **Literatur im Zeitalter der Ironie. Warum man nicht mehr einfach sagen kann, was man sagen will**. <http://parapluie.de/index2.html> 06/07/2006 (Çevrimiçi).
- Pervin, Metin, Eresen, Emel. <<**Onlar da ne yaşar ne yaşamaz**>>. Sabah Gazetesi, 16 Ocak 2005. <http://arsiv.sabah.com.tr/2005/01/16/gun106.html> 25/07/2005 (Çevrimiçi).
- Profitlich, Ulrich. **Friedrich Dürrenmatt. Komödienbegriff und Komödienstruktur**. Stuttgart, 1973.
- Scholdt, Günter. “**Romulus der Grosse, Dramaturgische Konsequenzen einer Komödien-Umarbeitung**”, Zeitschrift für deutsche Philologie, 1978.
- Wikipedia. **Literatur der deutschsprachigen Schweiz**. 16/09/2005 (Çevrimiçi). http://de.wikipedia.org/wiki/Schweizer_Literatur.
- Wikipedia. **Alman edebiyatı**. 05/06/2005 (Çevrimiçi). http://tr.wikipedia.org/wiki/Alman_edebiyat%C4%B1.

Wikipedia. **Aziz Nesin**. http://tr.wikipedia.org/wiki/Aziz_Nesin_10/06/2006 (Çevrimiçi).

Yücebaşı, Hilmi. **Türk Mizahçıları Nüktedarlar ve Şairler**. 1 nci bas. İstanbul:
L&M Yayınları, 2004.

Özgeçmiş

1980 yılında İsviçre/Winterthur'da doğmuşum. İlkokulu İsviçre Grundschule Ebnet'te, Ortaokulu İzmir İsabey İlköğretim Okulu'nda tamamladıktan sonra 1995 – 1998 yılları arasında lise öğrenimime İzmir Selçuk Lisesi'nde devam ettim.

1999 yılında girdiğim üniversite seçme ve yerleştirme sınavı sonucunda Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Almanca Öğretmenliği Bölümü'ne kayıt oldum. Bu bölümden 2003 yılında mezun oldum ve 2003 – 2004 eğitim-öğretim yılında da yine aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Yabancı Diller Bölümü Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisansına başladım.

2003 yılından itibaren Bursa UKLA Academy adlı kurumda Almanca Eğitmeni olarak görevimi sürdürmekteyim.

Cem TAŞ